COGITATIONES

DE

S. SCRIPTURÆ STYLO:

Ab Honoratiſſimo

ROBERTO BOYLE

NOBILI ANGLO, & SOCIETATIS REGIÆ Membro Digniſſimo.

6.

GENEVÆ,
Apud SAMVELEM DE TOVRNES.

M. DC. LXXX.

questo opuscolo è proibito

COMITI
DE ORRERY,

ALTERI

E IVSTITIARIIS REGNI HIBERNIÆ,
Summo MOMONIÆ GVBERNATORI, &c.

MI CHARISSIME FRATER,

Quandoquidem de Sacroſancto illo Libro, ex quo Theologi noſtri dicendi & lemmata & magna ex parte materiam depromunt, verba apud Te facturus ſum; non miraberis, opinor, ſi Conſiderationes ſuper eodem nonnullas Tibi oblaturus, ejuſmodi oratione utar, quæ Concionis quàm Epiſtolæ officioſæ indolem propiùs referat. Et profectò ab eo qui eodem, quo ego, conſilio in hanc palæſtram deſcendit, Lectoribus ſuis, quos aut invenire Pios aut reddere exoptat, ſolennia & operosè quæſita nuncupationum blandimenta primo aditu obiici adeò non convenit; quinimo Tractatus, cui hæc chartula præfigitur, natura tam exiguam in ea re licentiam concedit, in qua Conſuetudo tam immenſam ſibi permittit; ut Libro huic prodituro nullius

† 2 *auſpicia*

auſpicia ambirem, niſi ejuſmodi rationibus ad eundem Tibi inſcribendum permoverer, ut confidam nuda earundem declaratione ita Dedicationis officio ſatisfieri poſſe, ut interea conſilio graviſſimo, quod in ipſo Libro mihi præſtitutum eſt, nihil incongruum admittatur. Quanquam verò, qui, poſt eorum quæ à Te ſcripta ſunt lectionem, in hac mea oculos coniicient, vereor ne inverecundè à me fieri exiſtiment, quòd Tibi, ob præclaram in ſcribendo felicitatem Orbis Britannici plauſum jure conſecuto, aliquot de Stylo ſeu ſermonis forma commentationes offerre ſuſtinuerim; Tamen quemadmodum rationes ejus rei permultas habeo, ita ne inverecundiæ notam promereri videar, arbitror earum nonnullas hìc exponi debere. Et primò quidem, benevolentia illa tua quâ Theophilum *complexus es, & quæ Tibi cum illo intercedit multiplici nomine ſimilitudo, efficit ut ad te de Sanctorum Eloquiorum præſtantia ſcribens videar mihi cum homine illo excellentiſſimo etiamnum ſermocinari. Potes etiam meminiſſe (quod ſecundæ rationis loco dictum ſit) oſtenſis Tibi ante octennium harum chartularum nonnullis, unà cum quibuſdam aliis (quas adhuc premo) ad eundem Tractatum pertinentibus, Te mihi poteſtatem feciſſe ea quæ amici tui rogatu contexueram tibimetipſi nuncupandi, unde me ad id, ſi non mandati tui authoritate, at ſumma ſaltem ratione obſtrictum deinceps arbitrabar. Quare Tractatus hic quantumcunque Libro illi, cujus in commendationem eſt comparatus, diſſimilis ſit; tamen cùm Tu ipſe nuncupationem ejuſdem Tibi deberi volueris, oportuit potiùs imbecillitates meas Tibi prodi, quàm obſequium non præſtari. Hiſce accedit ratio tertia, (quæ apud me quàm binæ priores fortaſſe plùs valuit) quod (quemadmodum fieri poteſt ut à pauperculo operario opulenta metalli vena alteri commonſtretur) qualiſcunque ſit liber quem Tibi offero, certè iſte quem Tibi commendatum velim, omnium quotquot uſpiam in lucem venerunt eſt facilè præſtantiſſimus, quiq; ſi ad ipſius lectionem diligentiam acumini tuo parem attuleris, ſe meis præconiis adeò dignum comprobabit, ut ſpes mihi affulgeat conſiderationibus ſubſequentibus eam felicitatem eventuram eſſe, ut aut Scripturam tibi impendio chariorem reddant, aut (argumenti dignitati impares comperta) ſaltem Te ad meliorum ſubſtitutionem extimulent. Quorum utrumvis contigerit, non erit cur me navatæ operæ pœniteat; ſiquidem alterutro modo illi vel Libro vel homini ex uſu erunt, quorum utrique potiſſimum inſervire cupio. Hac, inquam, ſpe fretus Tractatus minimè elimati fragmentum illi offerre auſus ſum, qui nihil non elegantiſſimum & in ſuo genere perfectiſſimum exhibere conſuevit. Quanquam enim*

graviſ-

graviſſimi,& hujuſmodi ſcriptorum ſummè idonei judices ſententiam de hiſce chartulis benigniorem ferre dignati ſint, dum tamen eaſdem tuis oculis ſubiicio,hoc unicum ſperare auſim, quod (quemadmodum optimarum cantilenarum inſiceta modulatio, peritiores ad eaſdem mirificè cantandas occulta quadam indignatione extimulat) ardoris pariter ac tenuitatis meæ patefactione,ad Scripturam, argumentum præſtantiſſimum, à tam impari calamo vindicandam, & feliciorem tuum ad ejuſdem defenſionem ac celebrationem transferendum incitaberis; Aut (ſi benevolentiæ tuæ inſtinctu de tam imperfecto opere molliùs judicaveris) ſaltem tibi ex hoc ſpecimine conſtabit, quàm capax ſit optimorum conceptuum argumentum hoc quod tracto, cum ingenio meo tardiori non contemnendos ſuppeditare potuit. Siquidem verò Stylus ille tuus ad exiſtimationem tuam non minùs quàm aut gladius aut ſummorum munerum adminiſtratio contulerit, fieri nequit quin eloquentia illa quæ Partheniſſam tuam decantatam politiorum ac nobiliorum deliciis cõmendavit,illorum non paucos S.Literarum amore inflammaret,ſi modò in iiſdem exornandis collocaretur.Veruntamen non dicam Te ad hoc præſtandũ officii nomine teneri,ne minùs ſpontaneè ad ipſum accedereidereris,ac ſi citra culpam omitti non poſſet. Malo ad Rerum ſacrarum tractationem te hoc argumento traducere, quod ut illis nihil calamo tuo dignius aut honeſtius eſt, ita pauci ſunt, me judice,qui ipſas feliciùs excolere valeant.Poëtica tua circa aliquot S. Codicis partes conamina jamdudum adeò mihi placuerunt, ut vehementer nec immeritò cupiam videre Muſam tuam ſacris argumentis ſeſe immiſcendo, non minùs materiæ electione quàm cultu triumphantem, eique muneri addictam, quo pulchrè defungi (quod alias ſemper facit) laudis eſt conſummatiſſimæ. Quippe, ſicuti ſpecula uſtoria Solis lumen evocare non valent; attamen eo radios ſuos diffundente, illorum ope lucem pariter ac calorem augere & huc aut illuc transferre poſſumus:ſic quanquam ingenium aliaq́ animi dotes nunquam à Deo luminis ac veritatis emiſſionem promereri potuerint; nihilominus quando ea per Revelationem tandem propalare ac in cæleſti ſuo Verbo plenis radiis exhibere dignatus eſt, fas eſt hominibus ſparſos hinc inde igniculos peritè & eleganter conſociare, iiſdemq́ in certos faſciculos connexis, & ad affectus commovendos ritè accommodatis, veritatem maximopere illuſtrare & pietatem accendere. In calce ſequentis Diſſertationis nonnihil dictum reperies ad fidem Theophilo *noſtro faciendam, vel lectiſſimam Poëſeos & Rhetoricæ ſuppellectilem poſſe citra elegantiæ diſpendium ad argumenta è S. Literis deprompta adhiberi. Verùm*

COMITI DE ORRERY,

ALTERI

E IVSTITIARIIS REGNI HIBERNIÆ,

Summo MOMONIÆ GVBERNATORI, &c.

MI CHARISSIME FRATER,

Quandoquidem de Sacroſancto illo Libro, ex quo Theologi noſtri dicendi & lemmata & magna ex parte materiam depromunt, verba apud Te facturus ſum; non miraberis, opinor, ſi Conſiderationes ſuper eodem nonnullas Tibi oblaturus, ejuſmodi oratione utar, quæ Concionis quàm Epiſtolæ officioſæ indolem propiùs referat. Et profectò ab eo qui eodem, quo ego, conſilio in hanc palæſtram deſcendit, Lectoribus ſuis, quos aut invenire Pios aut reddere exoptat, ſolennia & operosè quæſita nuncupationum blandimenta primo aditu obiici adeò non convenit; quinimo Tractatus, cui hæc chartula præfigitur, natura tam exiguam in ea re licentiam concedit, in quâ Conſuetudo tam immenſam ſibi permittit; ut Libro huic prodituro nullius

auſpicia ambirem, niſi ejuſmodi rationibus ad eundem Tibi inſcribendum permoverer, ut confidam nuda earundem declaratione ita Dedicationis officio ſatisfieri poſſe, ut interea conſilio graviſſimo, quod in ipſo Libro mihi praſtitutum eſt, nihil incongruum admittatur. Quanquam verò, qui, poſt eorum quæ à Te ſcripta ſunt lectionem, in hæc mea oculos conjicient, vereor ne inverecundè à me fieri exiſtiment, quòd Tibi, ob præclaram in ſcribendo felicitatem Orbis Britannici plauſum jure conſecuto, aliquot de Stylo ſeu ſermonis forma commentationes offerre ſuſtinuerim; Tamen quemadmodum rationes ejus rei permultas habeo, ita ne inverecundiæ notam promereri videar, arbitror earum nonnullas hîc exponi debere. Et primò quidem, benevolentia illa tua quâ Theophilum *complexus es, & quæ Tibi cum illo intercedit multiplici nomine ſimilitudo, efficit ut ad te de Sanctorum Eloquiorum præſtantia ſcribens videar mihi cum homine illo excellentiſſimo etiamnum ſermocinari. Potes etiam meminiſſe (quod ſecundæ rationis loco dictum ſit) oſtenſis Tibi ante octennium harum chartularum nonnullis, unà cum quibuſdam aliis (quas adhuc premo) ad eundem Tractatum pertinentibus, Te mihi poteſtatem feciſſe ea quæ amici tui rogatu contexueram tibimetipſi nuncupandi, unde me ad id, ſi non mandati tui authoritate, at ſumma ſaltem ratione obſtrictum deinceps arbitrabar. Quare Tractatus hic quantumcunque Libro illi, cujus in commendationem eſt comparatus, diſſimilis ſit; tamen cùm Tu ipſe nuncupationem ejuſdem Tibi deberi volueris, oportuit potiùs imbecillitates meas Tibi prodi, quàm obſequium non præſtari. Hiſce accedit ratio tertia, (quæ apud me quàm binæ priores fortaſſe plùs valuit) quod (quemadmodum fieri poteſt ut à pauperculo operario opulenta metalli vena alteri commonſtretur) qualiſcunque ſit liber quem Tibi offero, certè iſte quem Tibi commendatum velim, omnium quotquot uſpiam in lucem venerunt eſt facilè præſtantiſſimus, quiq; ſi ad ipſius lectionem diligentiam acumini tuo parem attuleris, ſe meis præconiis adeò dignum comprobabit, ut ſpes mihi affulgeat conſiderationibus ſubſequentibus eam felicitatem eventuram eſſe, ut aut Scripturam tibi impendio chariorem reddant, aut (argumenti dignitati impares compertæ) ſaltem Te ad meliorum ſubſtitutionem extimulent. Quorum utrumvis contigerit, non erit cur me navatæ operæ pœniteat; ſiquidem alterutro modo illi vel Libro vel homini ex uſu erunt, quorum utrique potiſſimum inſervire cupio. Hac, inquam, ſpe fretus Tractatus minimè elimati fragmentum illi offerre auſus ſum, qui nihil non elegantiſſimum & in ſuo genere perfectiſſimum exhibere conſuevit. Quanquam enim*

gravi∫-

graviſſimi, & hujuſmodi ſcriptorum ſummè idonei judices ſententiam de hiſce chartulis benigniorem ferre dignati ſint, dum tamen eaſdem tuis oculis ſubiicio, hoc unicum ſperare auſim, quod (quemadmodum optimarum cantilenarum inficeta modulatio, peritiores ad eaſdem mirificè cantandas occulta quadam indignatione extimulat) ardoris pariter ac tenuitatis meæ patefactione, ad Scripturam, argumentum præſtantiſſimum, à tam impari calamo vindicandam, & feliciorem tuum ad ejuſdem defenſionem ac celebrationem transferendum incitaberis; Aut (ſi benevolentia tua inſtinctu de tam imperfecto opere molliùs judicaveris) ſaltem tibi ex hoc ſpecimine conſtabit, quàm capax ſit optimorum conceptuum argumentum hoc quod tracto, cum ingenio meo tardiori non contemnendos ſuppeditare potuit. Siquidem verò ſtylus ille tuus ad exiſtimationem tuam non minùs quàm aut gladius aut ſummorum munerum adminiſtratio contulerit, fieri nequit quin eloquentia illa qua Partheniſſam tuam decantatam politiorum ac nobiliorum deliciis cõmendavit, illorum non paucos S. Literarum amore inflammaret, ſi modò in iiſdem exornandis collocaretur. Veruntamen non dicam Te ad hoc præſtandũ officii nomine teneri, ne minùs ſpontaneè ad ipſum accedere videreris, ac ſi citra culpam omitti non poſſet. Malo ad Rerum ſactarum tractationem te hoc argumento traducere, quod ut illis nihil calamo tuo dignius aut honeſtius eſt, ita pauci ſunt, me judice, qui ipſas feliciùs excolere valeant. Poëtica tua circa aliquot S. Codicis partes conamina jamdudum adeò mihi placuerunt, ut vehementer nec immeritò cupiam videre Muſam tuam ſacris argumentis ſeſe immiſcendo, non minùs materiæ electione quàm cultu triumphantem, eique muneri addictam, quo pulchrè defungi (quod alias ſemper facit) laudis eſt conſummatiſſima. Quippe, ſicuti ſpecula uſtoria Solis lumen evocare non valent; attamen eo radios ſuos diffundente, illorum ope lucem pariter ac calorem augere & huc aut illuc transferre poſſumus: ſic quanquam ingenium aliaq́; animi dotes nunquam à Deo luminis ac veritatis emiſſionem promereri potuerint; nihilominus quando ea per Revelationem tandem propalare ac in cœleſti ſuo Verbo plenis radiis exhibere dignatus eſt, fas eſt hominibus ſparſos hinc inde igniculos peritè & eleganter conſociare, iiſdemq́; in certos faſciculos connexis, & ad affectus commovendos ritè accommodatis, veritatem maximopere illuſtrare & pietatem accendere. In calce ſequentis Diſſertationis nonnihil dictum reperies ad fidem Theophilo *noſtro faciendam, vel lectiſſimam Poëſeos & Rhetoricæ ſuppellectilem poſſe citra elegantiæ diſpendium ad argumenta è S. Literis deprompta adhiberi. Verùm*

plura & meliora de ea re ab ingenioſo noſtro amico D. Couleio *nuperius dicta ſunt, qui non modò id multa orationis vi in Poëmatum ſuorum Præfatione evincere contendit, ſed ipſe Nobiliſſimo ſpecimine comprobavit. Non opus eſt ut dicam* Davideida *hìc à me intelligi, cùm illam ſymbolo ſuo Muſa tua palam honeſtare voluit, ſpero etiam aliquando imitabitur. Id quod eo vehementiùs exopto, quoniam deprehenſum eſt, ea quæ Laici generoſiores (è quibus nonnullos alibi nominandi eſt occaſio) de rebus religioſis commentantur, plerumque multò feliciùs ſuccedunt (præſertim apud homines ejuſdem ordinis) quàm ſcripta Eccleſiaſticorum; idque non modò quia illorum ſtylo neſcio quid nativæ venuſtatis & nitoris peculiaris ineſſe obſervatur, (qui non aliter à regulari eloquentia diſcrepat, quàm à Pulchritudine ingenuus Oris aſpectus) necnon decoris illius quod eorum dicta aut facta jugiter comitatur, ſpecies quædam inibi exprimatur; verùm etiam quia ob Authorum claritatem plures Lectores inveniunt, & in eorum animos plùs poſſunt, eo quod videntur non Profeſſionis conſuetudine aut compendii intuitu ducti, ſed ſinceræ mentis dictamini obſequentes ad ſcribendum accedere. Quæ omnia licèt ad meipſum non magnopere pertinere ſatis norim, tamen ea, quæ in longiſſima hujus diſſertationis digreſſione reperies, tantum apud me valuerunt, ut quanquam me eidem incumbentem Nobiles quædam vultu ac lingua eximiè pollentes (quarum nomina fortaſſe ſupervacaneum eſt Tibi memorare) acriter interpellarent ut ſtylum ad argumenta ætati juvenili ac temporum genio magis convenientia converterem, blandè addentes antea mihi illa non malè ceſſiſſe; nihilominus ego qui Arboris Vitæ ramulum pluris facio quàm totum lucum Apollineum, Chriſtiano homini ſuavius eſſe judico, alios ad laudes S. Scripturæ perſolvendas adducere, quàm univerſi Orbis plauſum recipere; necnon antiquiùs (ſi daretur optio) prophani ingenii protervitatem reprimere, quàm ejuſdem gloriolam quibuſcunque æmulis præripere. Licet autem verear ne hanc animi indolem in votis potius habeam, quàm revera aſſecutus ſim: tamen quoties ſacrum aliquid tracto mallem Librum meum Lunæ ſimilem eſſe, quæ mole, elevatione, & vultus nitore ut aliis luminibus æthereis concedat, nihilominus lucem non inutilem & vim quandam cæleſtem in hæc inferiora diffundit; quàm cuivis è Stellis primæ magnitudinis, quæ quanquam altius evecta, ampliorem globum ſortita, & macularum omnino vacua, tamen non plùs lucis ſuppeditat quàm qua ipſa conſpici poſſit. Quare ignoſcas rogo, chariſſime Frater, ſi pro meo erga Religionem & Teipſum affectu, calamum tuum ad argumenti*

excel-

excellentiſſimi tractationem traduci importuniùs flagitem. In quam rem ſi quo modo adjuncta diſſertatio quidquam contulerit, exiſtimabo me non pœnitendum laboris fructum referre. Quippe rem non levem præſtitiſſe cenſendus eſt qui Librum eximium (quanto autem magis incomparabile illud S. Eloquiorum volumen) ejuſmodi Viro commendaverit qui ejuſdem præſtantiſſimam materiam & accuratè reſerare, & ad optimos uſus accommodare novit. Id quod graviſſimis exemplis confirmari poſſet; ſed placet (oblectationis tuæ gratiâ) unum de Iohnſonio *apud noſtros dramaticæ Poëſeos facilè Principe referre. Is nempe apud doctum quendam ex amicis meis, à Iuriſconſulto quodam nobili, ingenio ſuo inſignes honores & potentiam conſecuto, ſibi rem non exiguam denegatam queritans,* Quid! *(inquit, voce & geſtu exprobranti ſimilis)* novit ingratiſſimus hominum, antequam ad dignitates eveheretur, meâ operâ factum ut ei ſaperet *Horatius? Verùm, ut ad Librum revertar, tametſi ſpero me non adeo vanum Tibi videri, quin putem eum tot defectibus laborare ut tua venia & mea apologia indigeat; nihilominus quoniam, ſi ut Diſſertationis portio ſpectetur, jamjam nimis quàm prolixus eſt, in nuncupatione ſimiliter peccare non decet, & patientiam tuam non minùs ejuſdem quantitate quàm qualitate exercere. Quare remiſſis ad Prolegomena apologeticis, hoc tantùm adjungam, quod tametſi moris ſit in Epiſtolis Dedicatoriis Encomia & Blandimenta operosè congerere, & qui ſecus fecerit, inconditis moribus & rus merum cenſeatur; tametſi etiam, tam ex iis quæ tu geſſeris quàm quæ ſcripſeris, cuivis neceſſitudine tibi minùs conjuncto orationis Panegyricæ materies ſat ſuperque ſuppetat; nihilominus quoniam in principio monui me concionaturum potius, quàm auribus tuis blanditiarum lenocinio gratificaturum, &* Comitem *de* Orrery *à Fratre ſuo vel meritis laudibus celebrari non deceat; necnon cùm mihi Encomiaſtæ partibus rite defungi vix minus difficile eſſet quàm eas apud te, politioris loquelæ Magiſtrum, ſuſcipere temerarium; temperabo mihi à laudibus tibi dicendis, quæ apud meritorum tuorum inſcios majores vero, apud gnaros, fortaſſe minores haberentur, & Epiſtolam hanc ſimplici oratione & minimè fucata conceptam, ſincera pariter profeſſione concludam, quod ſim,*

CHARISSIME FRATER,

Frater Tui Amantiſſimus,

Necnon Fidiſſ.mus, Humillimuſque Servus
ROBERTUS BOYLE.

LECTORI S.

Epiſtolam unà cum inſequenti Diſſertatione ad ejuſdem Editorem D^{um} P.P.A.G.F.I. (*cujus modeſtiæ datum ne apertiùs indigitetur*) *ab Authore tranſmiſſam , quum fermè omnia contineat quæ in Præfatione moneri oporteret, placuit ejus loco ſubſtitui.*

DOMINE,

Eſt fortaſſe quod mireris hominem alioquin amicis minimè difficilem, quique S. Literarum reverentiam libenter præ ſe fert, tamen contra petitionem tuam tam pertinaciter animum obfirmare potuiſſe. Quod ſi pateris me cauſas memorare, propter quas chartarum quas flagitas editio hactenus retardata fuerit, magis miraberis, opinor, me tandem manus dediſſe, quàm eò uſque inexpugnabilem perſtitiſſe. Et primò quidem Tractatus, cujus partem faciunt ſchediola à Te expetita, ante decem præterpropter annos conſcriptus eſt, cùm nondum ætas aderat tanto negotio matura; cujus ea difficultas eſt ut deſideret, ea dignitas ut ab iſtiuſmodi Scriptore tractari mereatur, in quo Natura, Inſtitutio & Ætas judicii ſenilis firmitatem cum juvenilis ingenii impetu feliciter conjunxerint. Deinde, quandoquidem ab amico quodam datam mihi provinciam acceperim, non tantum delectum ab alio argumentum mihi impoſitum habui, (cui ſufficere poſſe illius potiùs judicio quàm meo videbar) ſed & ratione liberioris orationis, qualis amicorum inter amicos eſſe conſuevit, cogitata mea negligentiùs explicari contigit quàm ſcripto in lucem publicam emittendo conveniebat. Secus autem factum oportuit, à tali præſertim homine, qui neſcio quo fato ſuo variarum

linguarum

linguarum cognitionem nactus, tamen ipſarum rerum cognitionem pluris æſtimat quàm ut verborum ſubtilitates anxiâ curioſitate conſectetur; quique proinde ad nullum argumentum pertractandum æquè ac Rhetoricum minùs aptus extitit. Accedit diſſertationem illam ſacram non uno in cælo natam, ſed partim in *Anglia*, partim in alio Regno, partim etiam media inter maria, ut mirandum ſit niſi inæqualitatis aliquid inde retulerit, & turbidam peregrinantis Authoris ſui conditionem nonnullis indiciis prodiderit. Vel ſic tamen citra librorum ſubſidium obtemperandum erat amico, qui tenues ex horto meo fruges quàm delicatiores aliunde collectis ſibi porrigi optabat; unde quicquid eximium aut præclarum comptiora aliorum ſcripta ſuppeditaſſent, eo mihi neceſſariò carendum fuit. Exigua ſunt, quæ hactenus dixi, & ne tibi omnino parerem difficultatem ſaltem aliquam afferebant: ſed præter hæc omnia impedimenta, inter quæ concepta eſt Diſſertatio illa, pars à te expetita magno & ſuo laborat infortunio. Quippe in tractatu perfecto, & perpetuo filo penitùs continuato, membra ſibi quæque lucem & confirmationem mutuam fœnerantur: unde ſi quod de S. Scripturæ charactere jam tibi in manus trado unâ ſerie in aliquo Diſſertationis memoratæ loco conſcriptum fuiſſet, tamen à reliqua compage citra ipſius & totius corporis injuriam disjungi non poſſet. Sed necdum intelligis quid me potiſſimùm u ar. Siquidem etſi in uno Diſſertationis illius loco de Sacri Codicis ſtylo magis ex profeſſo egeram, tamen quia & illic multa erant intexta non ita publicæ luci accommodata, & multa quoque aliis in locis de eadem re per occaſionem diſputata, factum eſt ut quo tibi morem gererem, diſſertatio à te pridem perlecta non modò diſſolvenda, ſed etiam fruſtulatim divellenda eſſet, diſtracto hinc inde foliolo alias intègro, alias dimidiato, prout in cæteris tractatus partibus aliquando prolixiùs aut breviùs digeſtum occurrebat quod ad S. Scripturæ ſtylum pertinere videretur, ut ſcilicet quicquid uſpiam de illo argumento commentatus eſſem in unum manipulum redactum acciperes. Quanquam autem Amanuenſis lineas aut verba aliquot meo juſſu nonnunquam interpolaverit, ut chartularum disjunctarum incohærentiæ quà licuit obviam iretur; tamen non rarò locis incohærentibus tantum interpoſita eſt lineola nigra, quoties latiùs hiare videbantur, quàm ut ſine prolixiori verborum circuitu connecti poſſent; id quod vel per folioli anguſtiam, vel negotiorum interpellationes (ut noſti) creberrimas, vel denique oculorum imbecillitatem fieri nequivit. Enimvero quî poteram in hoc negotio aliquid accuratum attentare, dum eodem tempore Tibi obtemperandum eſt quo alia ſcripta mihi ſub prelo procuranda ſunt, & præ oculorum intemperie ea quæ poſtulas niſi aliorum miniſterio recognoſcere non audeo? tantùm abeſt ut denuò tranſcribere, & pro conſilii tui ratione immutare valeam. Adde quòd, facilè prævideo Diſſertationi huic multorum Lectorum paratas cenſuras, imprimis autem Aulicorum, quibus neglectior, & Criticorum, quibus æquo ornatior videbitur. Quare opinor Tibi abundè perſuaſum fore, me nonniſi gravatè &

 repu-

repugnanter hæc tanto cum ſuo meoque periculo in publicam lucem edendi permittere: ſiquidem quantulumcunque exiſtimationis mihi aut Moralia aut Religioſa ſcripta antehac edita acquiſiverunt, facilè augurari poſſum me de ea vehementer periclitaturum.

Deſiiſti jam, opinor, Domine, adjunctas chartulas invitò & tardè tibi conceſſas mirari; reddenda jam tibi aliiſque amicis ratio eſt, quî factum ut deſiderio ejuſmodi jam annuerim, cui ne cederem cauſæ, quas dixi, graviſſimæ prohibebant.

Et verò ad hanc rem mihi animos fecit Tua aliorumque Judicum idoneorum de hoc Opuſculo ſententia benignior, accedente etiam imprimis importuna tua flagitatione, qua monere non deſtitiſti me multorum (ſic aiebas) Lectorum gratiâ, quibus profuturum eſſet, ad ejuſdem publicationem teneri. Quippe ubi Viri graves & prudentes Tractatum aliquem cum bono publico edi poſſe cenſeant, fortaſſe non tam modeſtiæ aſcribenda erit tergiverſatio, quàm occultæ ſuperbiæ, pene pari jure damnandæ, ac ſi Medicus ægros ſuos propterea quod minùs ſplendidè eſſet veſtitus & comptus adire recuſaret. Quare cùm tu rem ad conſcientiam ſpectare vis, ideo quicquid ipſe de ſucceſſu auguror, tamen mihi quod mearum partium ſit præſtandum cenſeo, eventum autem penes prudentiſſimum rerum omnium Adminiſtratorem relinquendum. In quo procul ab ea vanitate ſum, ac ſi protervos cavillatores me authore ſapere velle, aut viros literatiores multum hinc erudiri poſſe crederem. Verùm cùm tractatum, qualem meditabar, nondum viderim, ac pleraque etiam hic ventilata fortaſſe aliàs non occurrant, ſpero hoc quod affero non inutile futurum apud eos qui hoc argumentum minùs attentè quàm ego expenderunt, & S. Codicis reverentiam, ſi non in animis prorſus ab eo alienatis excitaturum, at ſaltem in iis quibus jamjam inſedit non parum confirmaturum; ac denique hîc aliquid ad S. Scripturarum defenſionem inventuros eos, quibus aliàs in ipſarum cauſa affectus quidem plurimùm ſed rationes & argumenta non perinde ſuppetunt. Quam ſpem eo libentiùs concipio, propterea quod non apud me ſolùm, ſed etiam apud alios talis de hoc Opuſculo ſententia prolata à Te eſt, ut poſtquam cæteris Elucubrationibus meis ſacris (non excepta illa de Amore Seraphico Diſſertatione, quæ neſcio qua dextra fortuna Lectoribus omnis generis placuiſſe viſa eſt) hanc prætuleris, non gravabor fateri, utut nonnulla admodum luxata & mutila appareant, alibi tamen plùs diligentiæ poſitum fuiſſe, quàm in cæteris quibuſcunque quæ de rebus Theologicis commentatus ſum. Et verò de S. Scriptura non honorificè pro modulo meo loqui, niſi ingratus, non poteram; quippe (quod citra vanitatem dictum ſit) fructum ex ea aliquem me percepiſſe ſentio; majorem etiam percepiſſem, ſi quæ Liber incomparabilis optimè docere, ego pariter diſcere comparatus fuiſſem. Porrò, quandoquidem Phyſiologica à me nuper edita, & ſtudiorum genus cui (ob cauſas tibi alias opportuniùs exponendas) impræſentiarum totus addictus videor, faciunt ut à multis pro Naturalis

Scientiæ

Scientiæ cultore & myſta habear: quando etiam reperti ſunt (inter Philoſophos æquè ac Medicos) quorum vel culpa vel errore factum eſt, ut ſi qui naturæ myſteria penitiori indagine ſcrutantes à vulgari Philoſophia Peripatetica recedant (quod ego creberrimè facio) & præcipuè Atomorum Hypotheſi favere cœperiantur, protinus τοῖς πολλοῖς vel planè Athei, vel, quod molliſſimũ eſſe ſolet, Religionis omnis particularis incurioſi & contemptores habentur: Quando, inquam, hæc ita ſe habeant, occaſioni non illibenter parui, quà publico teſtimonio iis quibus ignotus ſum conſtaret (idem enim iis qui me norunt jampridem ſatis conſtat) ſi ego inter naturæ Conſultos numerandus ſum, poſſe id ita fieri ut tamen ipſa ἀθεότης tum omnis ei finitima impietas evitetur. Nec rerum naturalium contemplationem feciſſe ut vel Authorem ipſarum abnegem, Divinam rerum Adminiſtrationem inficiar, aut Sacroſancta Monumenta flocci habeam, quæ ut multis nominibus ita hoc potiſſimum chariſſima habeo, quod Chriſtianæ fidei dogmata & myſteria mortalibus exhibeant ac palàm proponant. Hanc autem, quam dico, Religionem authore Chriſto Dei Filio inſtitutam & traditam, neſcio cur me colere & amplexari pudeat, quum ejus rei, uti arbitror, rationem non ineptam apud æquos & integri judicii homines explicare valeam.

Hiſce Apologiæ loco nonnulla ſubjungi poſſent, quibus Lectorum aliorum cenſuris obviam iretur, aliorum verò anſa præcluderetur.

Nam Criticis & τοῖς ἀμφὶ τοὺς λόγους opponere liceret, Tractatum hunc non paulò inornatiorem evaſiſſe, propterea quod aliorum ſcripta conſultò evolverim, ne jamjam dicta & aliàs facilè obvia hîc repeterentur: deinde quo tempore Diſſertatio, cujus hæc particula in lucem prodit, primùm conciperetur, me de Annotationibus ipſi adnectendis cogitaſſe, unde adductis exemplis & inſtantiis particularibus ea illuſtrarem, quibus id opus eſſe videretur, aut quæ alias Lectores fortè ſuſpicarentur ἐπιπολαίως & minùs accuratè à me expenſa fuiſſe, quoniam obiter tantùm & in tranſcurſu ipſa attigiſſe videor. Denique mihi ignotum non eſſe Criticos recentiores quædam S. Codicis loca à me laudata ſtrictiùs interpretari, verùm (quia verborum minutiis immorari non vacabat) mihi ſenſum receptum & manifeſtum placuiſſe; aliquando eadem tantummodo ad παρῳδίαν uſurpaſſe aut velut argumenta ad hominem (quibus acquieſcent fortè Lectores aliqui, utut mihi non plenè ſatisfaciant) nec tam ad probandum quàm ad enunciandum id quod ſentirem adduxiſſe. Et certè in hujuſmodi populari ſcriptorum genere, quæ ad ſtrictas diſputationum leges nec conſcripta nec examinanda ſunt, non tam ſpectari ſolet utrum unumquodque pronuntiatum ſtricto ſenſu affirmandum ſit, quàm an commodè ex uſu ſit ad ea firmanda aut inſinuanda, quorum gratia adductum eſt; & maximè quidem in ſcriptis quale hoc meum eſt, pauci ideo cenſura notati ſunt, quod prout argumenti ratio poſtularet orationem ſuam formaverint. Qui methodum accuratiorem deſiderant, ſciant bonam hujuſce Opuſculi partem in amicorum quorundam gratiam fuiſſe conſcriptam, ac proinde arti-

culis iſtiuſmodi immorandum fuiſſe quos illi tractatos maluiſſent, necnon methodi inæqualitatem & excurſionum frequentiam è benevola voluntate profectam, ut qui è via meâ deflectere voluerim quò errantes amicos in ſuam revocarem, adeoque etiam conſilio meo congruenter fecerim etiam ubi ab inſtituto divagare videor. Quod autem attinet prolixiores Digreſſiones, quæ te aliiſque ſuadentibus hîc illic retinentur, eas, ut Lectorum otio conſulerem, notulis quibuſdam diſtinguendas curavi, quibus Digreſſiones eſſe innoteſcant; in quo, ut eorum judicio ceſſi, à quibus nonnullis Lectoribus profuturæ exiſtimabantur, ita meæ voluntati obtemperavi, ne aliis tædium faceſſerent, quibus, hoc modo, liberum ſit, quæcunque nec ad ſe nec ad amicos ſpectare videbuntur, intacta tranſilire. Qui ingenii acumine ſeſe venditantes S. Scripturam minùs dignè reverentur, ſi quid in ſe aſperiùs & inclementiùs dictum putent, in ipſo Opuſculo alicubi nonnihil de ea re inſinuatum invenient; hîc tantùm ad ſciant, id non alio animo à me factum fuiſſe, quàm quo eorum qui λειποθυμίαν patiuntur vultus frigida aſpergitur, aut membra vellicantur, ut inde ad ſe redeant, nec mihi immitiùs propoſitum fuiſſe, quam erat olim Angelo qui, in Actorum Apoſtolicorum hiſtoria, dormientis *Petri* latus pulſavit, non ut læderet, ſed expergefaceret, & è Carcere ac vinculis liberatum inſtanti letho eriperet. Hoc autem ſi capitibus minùs ſanis, & extremæ impietatis hominibus non ſatisfaciat (nam cæteros æquiores fore arbitror) judicium hujus rei volo ut ſit penes pios & prudentes: & ut his, quibus ſui nominis gloriola Numinis honore carior eſt, notum ſit, me, quemadmodum ut eos ad bonam frugem revocarem calamum ſtrinxerim, non autem ingenii laudem vel mihi quærerem vel ipſis eriperem; ita non admodum ægrè laturum, ſi illam glorioſæ commendationem, quam nec mereor nec ambio, mihi denegandam cenſuerint. Denique, liceret addere, ſtyli negligentiam Oratorum veniam quodammodo mereri, cum nec Eloquentiæ ſtudium unquam præ me tulerim, nec res ipſa Rhetorum pigmenta & lumina deſideret, imo ex iis compta, ut Majeſtate ſua indigna, reſpuat: contra autem Theologorum ſeveriorum æquitatem requiri, ſi ſermo aliquanto mollior & numeroſior videatur, dum ſciant hæc in quorundam Nobilium gratiam, veritatem qualitercunq; propoſitam fere non amplexantium, à juvene etiam Nobili conſcripta, cujus nec ætati nec ordini aſperior & horridior Oratio convenire videatur. Quòd ſi quis Theologus me in ipſius meſſem falcem immiſiſſe queratur, & minore peritia hâc provinciâ defunctum quàm ab ipſo fieri potuiſſet, ut taceam difficiliùs eſſe hoc argumentum pro dignitate complecti quàm quis facilè opinetur, nihilominus ſpero me ab eo veniam hoc nomine impetraturum, quod de hal ucinationibus meis moneri mihi graviùs futurum non ſit, quàm in rectum itineris tramitem revocari ubi erraverim. nec ægrius feram diſſertatiunculam hanc, quæ inertiam & impietatem levioribus telis impetit, ab alia nervoſiori & accuratiori ſuperari, quàm ſi quis mihi adverſus hoſtem exiguâ cohorte dimicanti integræ legionis ſuppetias ferret, aut quod

ego

ego munimentum minoribus tormentis oppugnaverim ille majoribus concuteret.Imò gratiſſimum erit ſi hæc ſcintilla lucidiorem aliunde facem accendat,& magnum laboris præmium ſi ad Scripturæ claritatem & illuſtrationem promovendam ſolummodo anſam vel occaſionem miniſtraverim. Et hiſce congruenter, Lectores eruditione minùs inſtructos exoratos velim,ne quæ in defenſionem aut commendationem ſtyli S.Scripturæ dici poſſunt, metiantur iis quæ feſtinans peregrinantis Laici calamus rudiore Minervâ delineaverit. Palam enim profiteor mihi nihil æquè ingratum pòſſe obvenire in hoc negotio,quàm ut quis ea quæ à me dici poſſunt, nedum quæ hîc dicta ſunt, pro optimis habeat quæ de hujuſmodi argumento dici valent.Imò eò libentiùs hæc imperfecta edi permitto, quoniam veriſimile eſt propter rationes modò memoratas,Lectores S,Scripturæ & ſuo judicio eam injuriam non facturos.

Verùm video me Epiſtolæ modum eò uſque tranſiliiſſe, ut ſi quid adhuc Apologeticum addere velim,inſtituenda ſit ipſius prolixitatis Apologia.Quare monendus mihi ſaltem es (quòd ſolùm reſtat) ſiquidem edendi Opuſculi mutili & imperfecti Author fueris, de tua æquè ac de mea exiſtimatione , jam agi. Ideoq; curabis, ut ſpero,ne typorum ſphalmata ejuſmodi Operi irrepant, cui ſui errores ſat ſuperque ſunt, imprimis autem ne quid per στίξιν peccetur. Quippe in hujuſmodi ſcriptis ſi punctulum vel omittatur vel perperam collocetur, non modò gratia omnis perit, ſed ipſe ſenſus non rarò corrumpitur. Quod ſi cura tua , hac in parte, (de qua propter tuam tum erga ipſam rem,tum erga me,benevolentiam minimè dubito) & judicii authoritate fiat ut imperfectæ hæ Cogitationes candidius exceptæ novam editionem mereantur, accedet fortaſſe mihi animus eaſdem aliis obſervatis auctiores emittendi, quæcunque nempe ad idem argumentum pertinentia, & in aliis chartis de S.Scriptura conſcriptis diſperſa, nondum vacavit colligere & recognoſcere. Quicquid ſit,tametſi Objectionum omnium ,! quæ contra ſtylum S. Codicis afferuntur , refutationem non promitto , nihilominus puto me hinc earum nonnullas profligatas dediſſe, pleraſque etiam non parùm enervatas , quæ, ſi peritiores hanc provinciam ſibi deſumerent , aliuſque unam aliquam , alius aliam refellere conaretur , facilè omnes plenè & planè tollerentur. Interim fructum navatæ operæ me ampliſſimum percepiſſe arbitrabor, ſi hæc in legentium animis Sacrorum Librorum reverentiam vel creent vel confirment,aut ſaltem doctiores ad ſimiles conatus provocent : Dum ii qui me norunt,perſpectò quid ego præſtare potui, hinc intelligant quantum ipſi facilè præſtare poſſent, quibus certò non tam Orator haberi merui,quàm à te ob adeò difficilis obſequii ſpecimen,

DOMINE,

Tui Amantiſſimus & Obſervantiſſimus
ROBERTUS BOYLE.

EDITOR LECTORI.

ERVERE *jam ,* Lector, *nervoſâ hac Elegantique Illuſtriſſimi Authoris* Diſſertatione: *Neque enim Qui ſedulâ Obſervatione ingens illud Naturæ evolverat volumen parteſque omnes & fabricam rerum per innumera Experimentorum genera indefeſſus diſcuſſerat ; indeque Pietatem (qui Nobiliſſimus veræ Philoſophiæ finis eſt) Hominum mentibus inſerere non incaſſum eſt conatus ; Scripturas interim Sacras (alterum illud & luculentius Summi Dei & Veritatum Divinarum* Ἀποκαλυπτήριον) *ab impuris nequioris hujuſce Ævi Terræ filiis & profligatæ impietatis homuncionibus diutiùs paſſus eſt contemni , Opus* θεόπνευστον *injuſtis hominum Criminationibus abſque juſto defenſore ſuccubuiſſe indignatus. Quo imprimis impulſu , quibus occaſionibus , quo etiam Apparatu & Methodo , imprimis literis mandata erat , cur tandem publicata , ipſe Author in Præfatione ipſius ad* Lectorem *abundè ediſſerit. Si quis jam quærat quo fine patrio emancipata , Latio Sermone jam donata prodit ? Non abſtruſa eſt Ratio. Quæ enim , pluries hic excuſa , ſerpenti Impietatis Gangrænæ coercendæ profuit , & prodeſt adhuc , & ut pluribus proſit etiamnum in* Bibliopoliis *cupidè expoſcitur , cùm non intra diviſas haſce à ceterâ Europâ inſulas concluſum malum , ſed Univerſale & per totum ferè Orbem propagatum eſſe videatur , cur inter anguſtos* Britanniæ *limites latius profutura coerceretur Medicina ? Nec Opprobrio gentis noſtræ , uti ſperamus , apud exteros vertetur , Quod non modò , Recuſaſſe , ſed tam facile Auxilium Hominum generi non ſuppeditaſſe apud nos inhumanum cenſeatur.*

Quod

EDITOR LECTORI.

Quod ad Diſſertationem *ipſam attinet*; Hoc *unum Præfabor* , *Eam Titulo qui præfigitur longè eſſe ampliorem. Neque enim ſtylum tantummodo Scripturæ* , *ſed & res ipſas intimioreſque ſenſus tractat* , *illuſtrando obſcura* , *reſerando abſtruſa* , ἐναντιοφανῆ *ſibi invicem conciliando* , *quæ obtuſa videbantur exacuendo* , *quæ fruſtra eſſe & tanquam ſuperflua ſugillabantur* , *eorum non congruitatem modò ſed uſum fere & Neceſſitatem oſtendendo* , *aliáque multa præſtando quæ non à Me* , *ſed ab ipſo Nobiliſſimo Authore*, *velim ut* , *cum majori tuâ voluptate & commodo*, *feliciùs ediſcas.* VALE.

COGI-

COGITATIONES
DE
S. SCRIPTURÆ STYLO.

HISCE ita abſolutis, Chariſſime Theophile, opportunum fore arbitror ut ſermonis ſpeciem, ſive formam, ſacrorum monumentorum Scriptoribus uſitatam, deinceps conſideremus. Cui ſane rei temporis aliquantum, attentionis verò plurimum impendi par eſt, ſi vel ipſius excellentiam ſpectes vel utilitatem; ſiquidem non deſunt homines ingenii commendatione florentes, qui cum Scripturæ authoritatem ultrò agnoſcant, tamen multa in ipſius oratione reprehendunt, & horum cavillis & exiſtimatione fit, ut plurimi divinæ Veritatis commentarios, non dico excutere & ſcrutari, ſed perlegere & evolvere omnino ceſſent; unde eadem opera evenit, ut tum homines de ſacris Literis indignè & irreverenter ſentiant, tum etiam ut modus quo iniqua illa opinio eximatur, (quod ipſæ per ſe optimè præſtant) prorſus auferatur. Qua re vix dixeris quid ejuſmodi Libro injurioſius fieri poſſit, ad cujus ſummam admirationem hoc unum opus eſt ut ritè intelligatur. Quippe habent hæc ſcripta, quæ illis diſplicent, aliquid non abſimile melli iſti, quod temerarium † *Saulis* votum Iſraëlitis interdixit, quod guſtu perceptum non modo palatum delectabat, ſed etiam illuminabat oculos.

 Cum

† 1. *Sam.* 14. 27. 29.

Cùm autem quæ contra S.Scripturam adducta nos hic examinanda ſuſcepimus non unius generis ſint, par eſt ut ſacræ Paginæ ſtylum conſideremus, non prout hoc vocabulum, ſtrictiùs ſumptum, verborum delectum & diſpoſitionem Authori alicui uſurpatum denotare ſolet; ſed quà vox illa non modo locutionum formulas ſive ſchematiſmos, tropos & figuras, ſed etiam Scriptoris methodum, characterem, ſublimem aut tenuem, vividum aut languidum, preſſum aut diffuſum ſermonis genus, denique quà modum univerſum quo quiſpiam conceptus ſuos interpretatur, laxiore ſenſu complectitur.

Quare tametſi ſit cur ex Tractatus hujuſce titulo, quod Tentamen appellari placuit, conſiderationes quaſdam laxiores potius quàm plenam & methodicam diſſertationem expectares; nihilominus non videbitur inconſultò factum, uti ſpero, ſi ratione argumenti ampliſſimi, hæc Tentaminis pars cæteris proportione non reſpondeat; præſertim, cum & petitio tua & conſilium meum poſtulant, ut iis quæ ad S. Scripturæ Stylum propiùs ſpectant alia nonnulla intexam, & ubicunque opportunum fuerit, te ad diligentem illius Libri lectionem & ſummam reverentiam extimulem, quem periculum non eſt ne nimio vel ſtudio evolvere vel honore proſequi unquam poſſis.

Celebre apud Veteres dictum eſt, nec Jovem ipſum omnibus placere potuiſſe. Verùm objectiones contra ſacrum Codicem allatæ palam faciunt, verum Numen à protervorum mortalium accuſationibus immunem non eſſe, divinas Revelationes non minùs quàm Providentiam, verba æquè ac facta malè conſulentium. Nam ut taceam quæ Athei & aperti Scripturæ hoſtes ad evertendam ipſius αὐθεντίαν & veritatem comminiſcuntur, (quoniam cum ejuſmodi hominibus alibi nobis futura res eſt,) etiam nonnullis, qui utramque agnoſcunt, (nam cum hiſce in præſentiarum diſceptandum eſt,) complura in S.Literarum charactere improbantur. Sunt enim quibus Liber iſte nimis obſcurus eſt, alii methodum & ordinem deſiderant, aliis ſibi ipſi repugnare videtur, alii partium incohærentiam & ἀνακολουθίαν accuſant, aliis inelegans, aliis jejunus & languidus cenſetur, denique alii multa levia & aliena continere & ταυτολογίας vitio peccare criminantur. Et profectò tanto numero & tam varii generis ſunt, quæ hi homines Sacris Inſtrumentis impingunt, ut mihi non minus admirationis quàm doloris parerent, niſi intelligerem, quantopere res immanis illius humani generis & præcipuè Eccleſiæ (lectiſſimæ ejuſdem partis) hoſtis in hoc verteretur, ut ſcripta ea evileſcant, quæ ſuo pretio æſtimata ad regni ipſius & conſiliorum ſubverſionem tantum valerent; necnon recordarer (quæ eſt hominum querula & proterva indoles) ipſi Ciceroni obſervatum, *Vitari non poſſe reprehenſionem niſi nihil ſcribendo.* Verum quemadmodum Aſtronomi inter pulcherrima lumina cœleſtem fornicem exornantia, Urſos, Tauros, Hircos, Canes, Scorpiones, aliaque animalia confinxerunt: ita adverſarii neſcio quę portenta commentitia illi Libro attribuunt, quem divinus Author multiplici cœlicæ lucis face exornavit, quâ humano

humano generi, ad veritatem & beatitudinis patriam, tanquam fidiſſima Cynoſura præluceat. Quare, cùm, quod Coſmographi & Poetæ in cœlo, ſed licentia longe magis tolerabili, ſibi permiſerunt, idem hujuſmodi homines in Sacrorum Oraculorum volumine faciant, ſpero te falſiſſimæ ſuggillationes ne Scripturarum lectioni vaces non magis abſterrebunt, quàm Nautas Syderi maximè Septentrionali indita Urſæ appellatio, ne ad ſtellam polarem oculos convertant, & curſus exigant.

Jam verò, cùm mihi, quo nemo à rixandi ſtudio alienior, facilè credes nihil amplius propoſitum fuiſſe, in hac adverſus eos, quibus diſplicet S. Scripturæ ſtylus, diſſertatione, quàm quà ex Ipſorum objectionibus enervatis & repreſſis Sacroſanctus liber pro ſuo pretio reverenter excipiatur, non videbor præter rem facere (uti puto) ſi iis quæ ad ejuſmodi objectiones propiùs attinent, alia ſubinde intermiſceam quibus S. Pagina non tam defendi quam celebrari videatur. Nam inde non ſolum reſponſionibus meis ponderis aliquid (licet indirectè) accedet, ubi palam fiet, ab iis quæ hi in S. Scriptura reprehendunt nos plane diverſa jure optimo eidem attribuere; ſed conſilio meo ut maximè congruenter faciam, quod hic palam profiteor non aliud eſſe quàm ut te S. Codicis lectorem diligentem & cultorem habeam. Qua de cauſa mihi tantum eo uſque objectiones diluendas puto, quatenus te ab ejuſdem lectione & reverentia, quadam argumentorum ſpecie, abducere poſſe videantur. Cum autem objectiones excutiendas non unius generis nec inter ſe connexas eſſe video, non dubitabo ipſas & reſponſiones meas eo ſaltem ordine proponere, quo quæque ſe animo inter ſcribendum obtulerint.

Cæterum cum conſiderationum, quas in medium proferendas habeo, tres quatuorve latiorem obtineant naturam, adeoque pluribus Exceptionibus commodè opponi poſſint, non erit abs re eas primo loco exhibere.

Principio autem notandum eſt ex iis, quibus S. Scripturæ character improbatur, illos qui tibi aut mihi hactenus innotuerunt, ob linguæ Primitivæ & imprimis Hebraicæ inſcitiam, ex Verſione tantum, quam ſolam legunt, cenſuram ferre. Jam vero niſi qui linguarum notitiam adeptus eſt vix quiſquam conjecerit, quantum gratiæ & elegantiæ Libro illi decedat, qui alio ſermone legitur, quam quo primum conſcriptus eſt; Præſertim ubi par eſt linguarum ac idiomatum diſſimilitudo, ac eſt inter Orientalium Occidentaliumque populorum ſermones. De qua re prævideo mihi poſthac agendum fore: nihilominus hic notaſſe conſentaneum eſt, ſtylum S. Scripturæ plus gratiæ amittere quàm alii quicunque libri, ſi modo ex Verſionibus judicetur. Quippe Interpretes Sacræ Paginæ piâ & juſtâ reverentia ducti, pleraque ex Hebræis & Græcis fontibus uſque adeò religioſè & κατὰ πόδα reddiderunt, ut præ ſollicitudine ne ſenſum non ſatis fideliter exprimant, vix quicquam penſi habent quantum elegantiæ ipſis intercidat. Qui profanorum authorum ſcripta in alias linguas transfundunt, libertatem ab authoris verbis recedendi ſibi deſumunt, & diverſas loquendi formulas ſubſtituunt, quo mentem ipſius

citra exiſtimationis injuriam exhibeant: at Veteris Inſtrumenti Interpretes Idiotiſmos Hebræos minimè in Latinos & Anglicanos ſimiles, ſed tantùm in Vocabula Latina & Anglicana tranſverterunt; necnon dum differentes vocum, particularum, temporumque verborum in Lingua Sancta ſignificationes ſeu non probè intelligunt, ſeu minùs animadvertunt, fecerunt ut multa ὑπερβάτως & incohærenter dicta, multa rationi non conſtare, denique multa etiam levia & exigui momenti videantur, quæ ſi è principe lingua liberius & peritiùs redderentur, nulla appareret ejuſmodi imperfectionum vola aut veſtigium. Quod tametſi in Interpretibus quodammodo tolerari debeat, propterea quòd non citra rationem in hoc negotio peccant, at hoc ſaltem palàm eſt Scripturæ non parùm obeſſe, quod peculiaribus defectibus laboret neceſſe eſt, præter eos qui Verſionibus pleriſque omnibus nec pauci communes ſunt.

Figuræ Rhetoricæ ab Oratoribus ad duo ſumma genera revocantur, quorum alterum adeò ex verborum ſono & diſpoſitione dependet, (unde ejuſmodi figuræ Græcis σχήματα λέξεως appellantur) ut ſi aut verba, aut verborum ordo immutetur, licèt ſenſus permaneat, tamen ſchema ſive figura evaneſcat; hujus inquam generis figuræ, quibus etiam accenſentur illæ quæ Epanados, & Antanaclaſis Oratoribus dicuntur, aliæque complures, prorſus pereunt ubi interpretatio reddit ἴσως πρὸς ἴσως, quemadmodum fit in vernacula S. Codicis Verſione; quod non paucis exemplis, ſi expediret, facile foret oſtendere.

Deinde, habet Hebræus ſermo hoc cum aliis commune, quod ſua habeat lumina, & emphaſin quibuſdam loquendi formulis peculiarem; quam ut integram fruſtra apud Interpretem quæras, ita rarò vel ejuſdem umbram reperias ubi is verbis originalibus nimis religiosè adhæreat. Vides ut aliquas pulchelli vultus partes, nempe, genas, naſum & labia, tabella ſatis aptè imitetur; eſt tamen aliquid plerumque in oculis cujus vim & ſplendorem pictoris manus exprimere neutiquam valeat: idem cogita in nonnullis eximiæ notæ ſcriptis reperiri, quorum magnam partem ut peritus Interpres ſat feliciter in ſuum ſermonem transferat; eſt tamen ubi oratio ſplendidi quiddam & emphatici habeat, quod ille nunquam aſſequi poſſit. Et hæc ſane conſideratio propiùs ad S. Codicem ejuſdemque Verſiones, quàm ad alios libros, duplicem ob rationem ſpectare videtur.

Primò enim majoris difficultatis eſt Hebraïcum antiqui Fœderis textum interpretari, quàm ſi is liber Syriaco, Arabico vel quovis alio Orientali idiomate fuiſſet conſcriptus. Non quod Lingua Sancta cæteris difficiliùs diſcatur, ſed quia in aliis linguis Primariis librorum copia paſſim ſuppetit, è quibus varia dictionum & phraſium ſignificatio peti poſſit; at cùm purum Hebræorum idioma infeliciter perierit, niſi quantùm in Veteris Teſtamenti Libris ſupereſt, è quibus ſolis lexica ſaltem imperfecta formari poſſunt, complura ſunt vocabula, præſertim ἅπαξ λεγόμενα & quæ rariùs occurrunt, quorum.

rum tantùm unicam illam ſignificationem aut pauciſſimas acceptiones novimus, quas ipſis iis in locis attributas invenimus, quos nobis ſatis perſpicuè intelligere videmur. Quod ſi ad principiis linguæ indolem attendamus, cujus vocabula ut nec magno numero ſunt, ita pleraque plus ſatis habent ambiguitatis, ac multa vim quam diverſiſſimam obtinent; ſi etiam reputemus crebris *Davidis* victoriis, *Salomonis* autem ſapientiâ, proſperitate, expeditionibus navalibus, variiſque commerciis, Hebræum ſermonem uberius augeri & latiùs diffundi potuiſſe; fiet admodum veriſimile eandem dictionem aut phraſin alias præterea ſignificationes obtinuiſſe, quàm quæ Interpretibus hactenus innotuerunt aut nobis jam ſubolere poſſunt; ſiquidem ex linguâ Chaldaicâ, Syriacâ, Arabicâ, aliiſque Orientalibus obſervare eſt voces & locutiones Hebraïcas (paululùm inflexas pro Dialectorum iſtarum more) aliis & nonnunquam plurimùm differentibus ſignificationibus gaudere, præter eas quas ipſis recentiores Bibliorum Interpretes attribuerunt. Dico Recentiores, nam Verſiones vel ante vel non multò poſt B. Servatoris ætatem factæ, præſertim illa quæ vulgò audit τῶν LXX. conjecturæ noſtræ non rarò favent, dum voces & phraſes Hebraïcas longè alio ſenſu reddunt quàm quo in noſtris libris accipiuntur; id quod non alia de cauſa feciſſe videntur, quàm quoniam eas alias ſignificationes admittere judicarunt, quàm ad quas ſeſe recentiores Interpretes aſtrinxerunt.

Jam vide quid ex hac Conſideratione conſequi velim, nempe veriſimile eſſe, complures S. Paginæ locos, qui, prout in vernaculis linguis leguntur, aridi, duri, nec vicinis membris cohærentes videntur, diverſa prorſus ſpecie apparituros, ſi modò omnes vocum & locutionum ſignificationes intelligeremus, quæ iis temporibus notæ erant in quibus ſermo Hebræus floruit, & SS. Libri exarati ſunt. Enimverò facilè credas ex earum ſignificationum aliqua commodiorem ſententiam ac pleniorem nervoſioremque locutionem orituram fore, quàm quæ in noſtris Verſionibus exhibetur, nec non elegantiam ac Emphaſin locis horridioribus conciliatum iri. Hæc dum ſcribo ſuggeritur mihi ex lingua noſtra Anglicana exemplum, quòd præcedentis Conſiderationis illuſtrationi plurimùm inſerviat. Quanquam enim videatur paucis locutionum formulis Puerperium denotari poſſe, attamen ea res quinque aut ſex diverſiſſimis modis declaratur, qui aliunde peculiares & diverſiſſimas ſignificationes obtinent. Audias enim de Puerperâ aliquâ dici: *That ſhe has look'd every hour theſe ten days: That yeſterday she cry'd out: That she had a quick and eaſie labour: That laſt night she vvas brought a-bed: That novv she lies in: and, That'tis fit vve should remember the Lady in the Stravv.* Si quam harum locutionum aut ſingulas uſurpem, populares mei ſtatim intelligunt quid velim; at ſi verbo tenus transferrem, non dico in Græcorum aut Hebræorum, ſed in vicinarum gentium ſermonem, putà Gallicum aut Italicum, nemo mentem meam caperet; quòd ſi Interpres aliquis, cui tantum communis & naturalis dictionum Anglicarum vis innoteſcit, eas ſuâ linguâ

repræſentaret, quoties in ſcripto aliquo occurrerent, ejuſmodi loci admodum inelegantes, fortaſſe etiam inepti & ridiculi Italico aut Gallico lectori apparerent.

Sed nondum rei ſummam explicui. Nam ſecundo loco nobis non modò varias complurium Hebraicarum vocum ac Phraſium ſignificationes periiſſe comperio, ſed etiam modos quoſcunque præcludi quibus ad multarum rerum, quæ ad Topographiam ac Hiſtoriam Judaicam, necnon veterum Judæorum ac Populorum adcolentium ritus, opiniones, factiones, conſuetudines, &c. ſpectant, notitiam perveniremus; ſine qua neceſſe eſt ut in evolvendis libris, ante tot ſecula à Judæis, Judæorum potiſſimùm gratia, conſcriptis, multùm dignitatis, jucunditatis, & ſuavitatis intercidat; quam alioquin paſſim perciperemus, ſi modò nobis conſtaret quomodo in ejuſmodi locis ad Hiſtorias, Parœmias, Dogmata, &c. alludatur. Quam conjecturam nemo opinor ratione deſtitutam judicabit, qui modò reputet multa in *Iuvenale*, *Perſio*, *Martiale*, aliiſque Scriptoribus Romanis (ne quid dicam de *Heſiodo*, *Muſæo*, & antiquioribus Græcis) elegantiſſima, illos lectores fugere quibus Romani Imperii rationes, conſuetudines, & hiſtoriæ, imò multæ rerum minutiæ, & particularium hominum negotia, quæ Poëmata illa attingunt, non innotuerunt: quo fit ut recentiores Critici quamque fere paginam, & interdum lineolam, Commentariis aut Notis illuſtrandam judicarunt, unde Authoris ingenium & elegantia à lectoribus percipi poſſit. Quòd ſi hujuſmodi Dilucidationes neceſſariæ ſint, ut ea quæ res ordinarias & vulgares tractant, quæque in ſermone Europæo necnon temporibus & regionibus minùs à noſtris remotis conſcripta ſunt, in pretio habeantur; quantùm nobis de elegantia Libri *Iob*, Pſalmorum *Davidis*, Cantici *Salomonis*, aliorumque Scriptorum Sacrorum perire neceſſe eſt, quæ non modò de ſublimibus & ſupernaturalibus Myſteriis ſæpenumero agunt, ſed etiam à tot retro ſeculis ſcripta ſunt, in regionibus longiſſimè diſſitis, ac inter ejuſmodi circumſtantias, quæ nos non poſſunt non latere? Hactenus de prima Conſideratione generali.

Secundam ſic habeto; Nempe, cautè diſtinguendum eſſe, inter ea quæ ipſa Scriptura loquitur, & quæ tantummodò in Scriptura dicta ſunt. Nec enim pro continua Dei ad Homines Oratione ſacer Codex habendus eſt, nec in eo idem fieri putandum quod in legum humanarum Pandectis ſolet, ubi omnia ſunt Legiſlatoris populum alloquentis; ſed eſt Scriptorum varia argumenta tractantium & diverſis temporibus exaratorum Faſciculus; quæ tametſi Authores habuerint ſanctos Dei homines, Spiritus Sancti inſtinctu actos, tamen aliis præter Authorem & Amanuenſes aſſignatæ ſunt ſubinde loquendi partes. Quippe præter Libros *Ioſuæ*, *Iudicum*, *Samuelis*, *Regum*, *Paralipomenon*, *quatuor Evangeliorum*, *Actorum Apoſtolicorum*, aliaſque Sacræ Scripturæ partes, quæ manifeſtò Hiſtoricæ & ſunt, & appellari ſolent, multa ſunt in aliis Libris ſparſa, eidem quoque generi accenſenda, multa etiam aliàs

aliàs effata & dicta commemorantur, quæ ipſius Scriptoris aut non ſunt, aut ſaltem alterius perſonam ſuſtinentis. Adeò ut cùm non ſolùm Prophetæ, Reges, & Sacerdotes, ſed etiam Milites, Paſtores & Mulieres, aliique id genus Locutores inducantur, à quibus acuta & elegantia (præſertim ἐκ προχείρου loquentibus) exſpectanda non ſunt, iniquum eſſet eloquentiæ defectum, qui non in ipſius Scriptoris ſed aliorum Verbis animadvertitur, in S.Scripturam referre. Nam quantumvis in Hiſtoriis, tum ficititiis, tum veris, aliorum ſermones non minùs quàm ipſius Scriptoris elegantes obſervantur; tamen id non aliunde fit, quàm quoniam iſtiuſmodi Locutores vel Legati erant, vel Oratores, vel belli Duces, vel aliàs ſeu publico aliquo munere ſeu eximia conſilii & prudentiæ famâ nobiles; aut quoniam (quod crebrò fit) Hiſtoricus conciones ipſe ex ingenio fingit, ipſis accommodas; non quaſi illi ita locuti eſſent, ſed quod ipſis ita loqui conveniret: at qui S. Codicem literis conſignarunt, cùm, ut eorum unus verè profitetur, fabulas callidè confictas ſecuti non ſint, dicta æque ac facta fideliter retulerunt, veritatis potiùs leges, quàm quid loquentem deceat, ubique ſpectantes.

Cujus quidem Conſiderationis beneficio non ſolum multorum S.Scripturæ locorum ſtylus defenditur; ſed ſi eam rectè applicemus, procacibus eorum cavillis occurritur, qui S. Libros calumniantur, ac ſi dictis & exemplis, quæ paſſim commemorantur, authoritatem vitiis & flagitiis conciliarent. Verum, quemadmodum olim Apoſtolus, † *Non omnes*, inquit, *qui ſunt ex Iſraële, ſunt Iſraël*; ita quoque dici poteſt, Non quicquid in Scriptura invenitur pro Scriptura habendum eſſe; eſt enim ubi homines impii, & impiorum ſeductor Satanas introducuntur, quorum pronuntiata Spiritus Sanctus tantummodò commemorat, pro ſuis minimè agnoſcit; nec inde colligitur verum id eſſe quod illi dixerint, ſed tantùm verum eſſe illos ita dixiſſe. Quid? quod, niſi quorundam hujuſmodi Cavillatorum confeſſione comperiſſem, locos S. Scripturæ quos accuſarent, ſe ipſos nunquam legiſſe, vehementiùs mirarer qua fronte omnia Divino Authori attribuere auderent; ac ſi Diaboli quoque dicta non eſſent illic conſignata, aut Hiſtoria θεόπνευστος eſſe nequiret, niſi, itidem omnes blaſphemię & flagitia, in eadem commemorata, pro θεοπνεύστοις habenda forent. Cæterùm quod ad ea attinet quæ perperam facta aut dicta in Sacro Codice animadvertuntur, ut ſileam quantopere expediebat quorundam nequitia bonos exerceri, & Divinam providentiam luculentiùs patefieri, nec repetam quæ ea de re paſſim dici conſueverunt; conſiderari debet, ſicut multa nobis facienda ita multa quoque evitanda eſſe; adeoque tam quæ effugere, quàm quæ imitari deberemus, pari ratione fuiſſe indicanda. Sic non ſolùm Cynoſuræ conſpectus, ſed etiam infames ſcopuli & horrenda naufragiis brevia navigantibus ex uſu ſunt. Jam verò ut adverſus Tentatoris artes & inſidias præmuniri non poſſumus, ſi eas ignoremus; ita nuſquam tutiùs aut pleniùs eas quàm ejus Libri ope intelligere valemus, cujus

† *Rom. 9 6.*

cujus Author ſolus Satanæ (*a*) *profunditates* percipere, technas retegere, & veſtigia omnia per labyrinthos aliàs inextricabiles legere novit: illius, inquam, Libri, in quo antidotus unà cum toxico exhibetur, & ex quo, aliena clade aut victoria, artem illam militarem, quam uſque adeò omnium ſcire intereſt, ſine noſtro ſanguine aut periculo diſcamus. Et quemadmodum in magno rerum Naturalium Volumine Chymici obſervarunt, plantas morborum eorum aut membrorum medelæ inſervire, quorum ſpeciem aut figuram (ſignaturam vocant) præ ſe ferant; ita in altero Dei Libro, homines nequam, quorum fit mentio, aliquo ſaltem modo antidoti vim habent adverſus ſua vitia, idemque præſtant quod Serpens olim aheneus, (ut è Sacris ſimilitudinem arceſſam) qui palo ad ſpectaculum impoſitus, vulnera à ſui ſimilibus inflicta ſanavit. (*b*) *Quæcunque ante ſcripta ſunt*, inquit Apoſtolus, *ad noſtram doctrinam ante ſcripta ſunt*. Quin (ut ſuperiùs exemplum denuò adhibeamus) flagitioſi illi, quibus S. Scriptura Leonum, Luporum, Vulpium aliarumque ferarum appellationes impoſuit, ubi Deo viſum, aliis mortalibus in documentum perinde cedunt, ac Navigantibus Septentrionalis Urſa: & quemadmodum Deus ad *Eliæ* ſervi ſui ſuſtentationem aliquando Angeli, aliquando Mulieris, aliquando etiam cornicum miniſterio uſus eſt; ita quoque Deo volupe eſt, ut ſervis ſuis in virtutis atque animarum alimoniam ex qualicunque hominum genere, quos S. Biblia commemorant, inſtructio proveniat; ita ut in hac quoque parte illud Pauli effatum veriſſimum ſit, (*c*) *Iis qui diligunt Deum omnia ſimul adjumento eſſe ad bonum*.

Sequitur Conſideratio tertia, quâ adnoto Libellos quoſque Sacros præcipuè ac primario propter illos homines fuiſſe conſcriptos qui eo ſeculo vixerunt quo iſti conſcriberentur; nec tamen ad unam aliquam ætatem aut gentem ſed ad univerſum Dei populum ſpectare, utcunque annis, regionibus, ſexu, moribus & ingeniis ab invicem diſtinctum; ideóque ejuſmodi ſcriptionis formam adhibendam fuiſſe, ut beneficio quod exinde ad omnes ſpectare debuit nulli horum excluderentur. Hinc tam prudenter & benignè Sacra Scripta cunctorum bono accommodata ſunt, & diverſis hominum ingeniis & facultatibus varietate uſque adeò multiplici reſpondent, (quemadmodum oculi picturarum videntur à quacunque parte ſpectantes intueri) vix ut reperiatur ulla tam inſolens animi indoles aut rerum conditio, cui non ita planè quadret aliquis Scripturæ locus, ac ſi ex omni mortalium genere huic ſoli fuiſſet comparatus, & quod olim Propheta *Nathan* dixit *Davidi*, huic itidem dictum foret, (*d*) *Tu es homo*. Quod autem hîc de propoſito Dei in concinnandis Sacris Literis obſervatum eſt, ex uſu eſſe poſſit ad Stylum multorum locorum defendendum, ac præſertim complurium ex iis quæ ad quinque genera ſequentia revocantur.

Ac primò quidem quandoquidem Libri qui S. Scripturæ Canonem conſtituunt, primariò in eorum uſum deſtinati fuerint quorum temporibus conſcriberentur,

(*a*) *Apoc.* 2.24. (*b*) *Rom.* 15.4. (*c*) *Rom.* 8.27. (*d*) 2.*Sam.* 12.7.

ſcriberentur, mirum videri non debet, ſi in ſingulis multa reperiantur quæ ad homines eo ſeculo degentes præcipuè pertineant, necnon alludant aut aliunde referantur ad certa quædam tempora, locos, homines, conſuetudines, placita, Hiſtorias, &c. quæ à nobis, ob ſuprà memoratam ſeculorum & regionum remotiſſimarum inſcitiam, non ita planè percipi & intelligi poſſunt, atque ab iis potuiſſent, ad quos proximè deſtinati ſunt.

Deinde, ſicuti nonnullæ S. Codicis partes ad tempora anteriora præcipuè ſpectarunt; ita quoque alias, ac præſertim Propheticas, veriſimile eſt non tam noſtra quàm futura reſpicere; quin & poſteris ea fortaſſe admirationem facient, quæ nondum intellecta parum nos movent.

Præterea cùm plurima ſint Scripturæ membra, ut quatuor Libri Moſaici poſteriores penè integri, in quibus Deus populo ſuo aut cultoribus Leges mediatè aut immediatè ferre perhibetur, arbitror illic ſermonis elegantiam deſiderandam non eſſe, nec ſummo orbis terrarum Legiſlatori, dum jura populi daret, Rhetorum regulas obſervandas fuiſſe; ad quas ubi nimiùm attenditur; quæ duæ res in legibus plurimum valent, claritas & majeſtas multum imminuantur neceſſe eſt.

Porro autem, cùm ſit quoddam hominum genus, quorum numerum ſpero propediem majorem futurum, qui (quod D. *Petrus* de ipſis Angelis teſtatur) * in Religionis Myſteria intendere geſtiunt, quibuſque ad aliqualem ejuſdem comprehenſionem erecta & magna ingenia obtigerunt, minimè inconſentaneum eſt ut aliqua in Scripturis forent recondita, abſtruſa, ac ultra vulgarem captum profunda, quorum abdita veritate horum hominum & ingenium exerceretur, & compenſaretur induſtria.

Rurſus verò, ſiquidem Omniſcius S. Codicis Author prævideret, ex hominum indole eventurum, ut plerique non admodum ſagaces, multi autem rudes & literarum ignari forent, ſalubriter & benignè fecit, quod magnam librorum partem, quos in horum etiam uſum perinde ac aliorum deſtinarat, modo facili ac familiari voluerit contexi, quique ejuſmodi lectoribus potiſſimùm conveniret; unde & hi ſui quoque curam habitam ab eo intelligerent, qui verè apud Prophetam † jus in omnium animas ſibi vendicat. Nihilominus vel in iis locis, qui in Idiotarum uſum præcipuè comparati videntur, multa ſunt quæ diſcant Eruditi. Quippe nonnulli loci veluti lac infantibus ſubminiſtrant, alii ſolidiorem victum maturioribus annis præbent; ſed plerumque (quemadmodum Vaccæ lac & carnes ſuppeditant) ex iiſdem locis & infantes lac & robuſtiores cibum firmiorem percipere poſſunt: ut hic etiam promiſſum illud S. Pagina impleat, *Habenti dabitur*; necnon igni quodammodo ſimilis ſit, quem plerique ad ciborum præparationem & alia vulgaria negotia, Chymici autem ad Quinteſſentias adipiſcendas, & Extractorum confectionem adhibent.

Nullus dubito quin tibi, juxta ac mihi, perverſiſſimum quorundam inge-

B nium

* 1. *Pet.* 1. 12. † *Ezech.* 18. 4.

nium innotuerit, qui hanc varietatem, qua Deo veritatem ſuam exhibere, ac voluntatem declarare in Sacris Libris placuit, reprehendere audent, & quoſdam locos ut nimiùm difficiles ac obſcuros, alios ut nimis ſimplices & apertos culpare. Verùm hæc fere à ſuperbi ac inſoleſcentis animi vitio proficiſcuntur; nempe S. Biblia propter ipſos aut ſcripta fuiſſe aut ſcribi debuiſſe exiſtimantes, inde falsò ac iniquè de iiſdem judicant; dumque omnia ex ſui ingenii modulo examinant, quicquid captum ipſorum excedat id ſtatim obſcurum, quicquid non exæquat vulgare indigitant. Erit ubique quod vitio vertant, tum ubi Spiritus Sanctus perſpicua oratione ſe demittit, tum ubi argumenti ſublimitas obſcuritatem inducit; veſpertilioni non abſimiles, cujus infirmior acies nec totum diem nec ſinceram noctem ſuſtinet, ſed tantùm crepuſculo ſeu lucis & umbræ confinio gaudet, ut imbecillioribus oculis convenientiori. Verùm quemadmodum verſutus Auceps (nec diſplicebit illis ſimilitudo, qui meminerint Deum in Sacris † vehiculo manipulis oppreſſo. Filium autem hominis Furi nocturno aſſimilari) technas & inſidias ſuas pro avium diverſitate accommodat, quippe alias luce fallit (ut alaudas tendiculis interdiurnis) alias dolo ineſcat (ut columbas piſis) alias terriculamentis percellit (ut merulas & paſſeres oſtentato accipitre, aut pulſata campanula) alias denique ſocietatis illecebra pellicit; (ut anates & volucres alias, Illicum perfidia:) ſimiliter Deus quoſdam ratione duci poſſe gnarus, quoſdam præmiis allectari, quoſdam etiam terrore & incuſſa formidine adigi, eſſe denique qui exemplorum authoritate moventur; mirabili prudentiæ ſuavitate cœleſtem doctrinam in argumentationes, Myſteria, Promiſſiones, Comminationes, & Exempla variavit, vix ut ullus hominum ſit, qui non Religionem ea formâ in S. Codice exhibitam inveniat, quæ ipſum imprimis afficere valeat; ut idem hîc à Deo agi videatur, quod olim à Propheta, * qui ſeſe ad pueruli ſuſcitandi proportionem contraxit. Quippe tam diverſa ſunt hominum ingenia, tam varii animorum impetus, & nonnunquam tam inſolentes, ut nihil penè in S. Scriptura occurrat, quod non ad aliquam (ſaltem ex innumeris illis quibus ea deſtinata eſt) mentis indolem apprimè ſit accommodum, quodque in tam multiplici tum rerum tum hominum differentia objectum idoneum non inveniat. Quare cùm Deus, cui (utpote Creatori) omnium animorum habitus ſunt optimè cogniti, eorum varietati in S. Pagina conſuluerit; neutiquam ægrè fero quod ille eorum gratia myſteria balbutire dignetur, qui aliàs ſublimitatem ipſorum ſuſtinere non poſſent, necnon pro operis ratione inſtrumenta ſua attemperet, ne in me torqueat illam increpationem, qua olim Paterfamilias uſus eſt: *An oculus tuus malus eſt quia ego bonus ſum?* Certè vel maximè nos dedecet bonitatem eam, qua ſe demittit Deus improbare, ob ipſammet ſcientiam, vel animi dotes quas inde acceptas ferimus.

Jam verò ex hiſce conſiderationibus generalibus, quas propoſuimus, facilè

intelligis,

† *Amos* 2,13. * 2. *Reg* 4.34.

intelligis, uti opinor, ad quem ſcopum collineat hæc de Sacræ Scripturæ Stylo diſſertatio. Vides enim me non ſuſcepiſſe probandum omnia in S. Codice, præcipuè in alias linguas traducta, Rhetorico ornatu ſplendeſcere; ſed duo tantummodò conficere voluiſſe. Primum tum non contemnendis argumentis ex ipſa Scriptura petitis (ubi nec characterem excipio) oſtendi poſſe eam ab hominibus θεοπνεύστοις vel ſcriptam vel approbatam; tum quoque eum cui de divina S. Scripturæ Origine hujuſmodi argumentis intrinſecis (quæ levia non eſſe fortaſſe alibi demonſtrabitur) perſuaſum ſit, non debere ullatenus ratione ſtyli impediri quo minus hoſce Libros & diligenter evolvat, & in ſummo pretio habeat. Secundum, (quod etiam ad prius illud evincendum adduco) S. Scripturam non modò tanta ubique elegantiâ conſcriptam eſſe, quantam ſuis in ea propalanda conſiliis Author primarius (qui ob ſuam Omniſcientiam Judex hujus rei ſummè idoneus agnoſcendus eſt) expedire cenſuit; verùm etiam, in principibus linguis, multa continere elegantiſſima, eoque nomine vel Occidentalium hominum admirationem meritura. Cæterùm ſi quæ de ſcribendi propoſito jam dixi animo diligenter teneas, Theophile, ſimulque Generalium Conſiderationum ſuperiùs traditarum triadem memoriâ complectaris, ſufficiet ad eaſdem poſthac tantùm digitum intendere, quoties erit ipſas commemorandi occaſio; adeoque uterque noſtrum injucunda earundem rerum repetitione liberabimur.

Ut autem ad ea quæ contra S. Scripturam afferuntur, procedamus; prima quæ hîc examinanda venit objectio, ea eſt qua Obſcuritatis accuſatur. Et hujus quidem accuſationis Actores ſunt duorum generum, duplici de cauſa: quippe aliis S. Codicem infamare propoſitum eſt; alii autem apparentem nonnullorum locorum obſcuritatem in neglectus ſui excuſationem obtendunt.

Prioribus illis reſpondeo, Vix evitari potuiſſe quin multa in Sacris obſcura nobis viderentur, expedire autem ut multa quoque revera obſcura eſſent.

Primò enim, cùm hi homines, quod ſupra attigi, Verſiones S. Bibliorum tantùm legant, multa ipſis deſunt quorum ope complurium locorum mentem ſatis aſſequi valerent; quæ utique Originalium linguarum notitia ſuppeditat. Prætereà etiam linguas illas callentibus genuinum multorum verborum ac locutionum vim temporis injuria denegavit, qua factum eſt (quod ante notatum) ut magna tum Hebræi tum Chaldaici ſermonis portio perierit.

Secundò, multa poſteriorum ſeculorum hominibus ideo obſcura apparent, quoniam amiſſis antiquis illis commentariis & monumentis, quæ ad Veteris Teſtamenti tempora pertinebant, Judæorum aliarumque gentium, de quibus in Sacris fit mentio, neque hiſtoria neque leges ac conſuetudines ſatis à nobis intelligi poſſunt: ut minimè mirandum ſit, ſi in Libris *Geneſeos, Joſuæ, Judicum, Samuelis, Regum, Heſtheræ*, aliiſque Hiſtoricis, necnon in

B 2 quatuor

quatuor *Moſaicis* poſterioribus multa nobis obſcura appareant, quæ tamen homines iſtius ævi quo ſcripti erant, in quorum præcipuè uſum deſtinati ſunt, ſatis commodè intelligerent. Quid quod lectoribus, Rerum Romanarum aliàs ignaris, *Lucius Florus* admodum obſcurus eſt, (unde Critici eum ex aliis Scriptoribus illuſtrarunt;) nihilominus dubium non eſt, quin Romanis, ea ætate aut non multò poſt degentibus, ſatis erat intellectu facilis. Similiter, quod deſiderantur alii Hiſtorici, Veteris Inſtrumenti Scriptoribus contemporanei, inde multa obſcura apparere, quæ aliàs ejuſmodi hiſtoriæ elucidarent: ſatis hinc conſtat quod non pauca ſint in Novo Fœdere vix probè intelligenda niſi Herodianæ ſtirpis ſeries cognoſcatur, nec non illæ publicarum rerum converſiones quæ circa B. Servatoris ætatem in Judæa contigerunt, cui univerſæ Herodes ille παιδοκτόνος aliquando præfuit, mox Pilatus aliique Romani præpoſiti ſunt, deinde autem in variis ditiones ita ſecta eſt, ut partes tantùm nonnullas Herodis poſteri ſub variis nomenclaturis rexerint; quarum ignoratio, ipſaque Herodis appellatio pluribus Principibus communis, Lectores admodum torquet, qui Joſephum non conſuluerunt. Quin & quorundam admirationem movet quòd Chriſtus Auditores ſuos potiùs Hieroſolymis & Iudæa profugere, quàm illuc ex vicinis regionibus confluere monuerit † *cum viſuri eſſent urbem exercitibus cingi*; ſiquidem videtur veroſimile omnem fugæ viam, ſaltem quoad ipſam urbem, ab hoſtilibus copiis præcluſam iri. Verùm qui in rerum geſtarum monumentis anidmaverterit Romanas legiones, quibus præerat Gratus, ſubitò & citra cauſam aliquam manifeſtam (ut perhibent idonei Scriptores) ab urbis mœnibus receſſiſſe, mox autem reverſas duce Tito ipſam vi cepiſſe; qui etiam apud Euſebium *lib.* 3. *cap.* 5. legerit Chriſtianos Hieroſolymitanos divinitùs admonitos occaſionem deſerendæ urbis arripuiſſe, & ſeſe ad Pellam oppidulum ultra Iordanem ſitum contuliſſe; quiſquis, inquam, hæc expendat, non modo Servatorem non vanè iſta præſignificaſſe agnoſcet, ſed etiam divinam præſciæ mentis vim admirabitur. Quemadmodum verò Hiſtoriam temporum, in quibus Antiquum Fœdus Literis conſignatum eſt, difficile eſt ex ipſo colligere; ita nec exſpectandum eſt, ut inde perfectam Iſraeliticæ Politiæ tum Civilis tum Eccleſiaſticæ ideam, aut veram Sectarum omnium, dogmatum & rerum ad Religionem pertinentium rationem eruamus. Nihilominus ſine horum notitia, fieri non poteſt quin multa videantur nobis obſcura, quæ iſtorum ſeculorum hominibus ſatis erant perſpicua & aperta. Equidem recentiorum Criticorum, qui Magiſtrorum Iudæorum prope B. Servatoris & S. Apoſtolorum ætatem degentium ſcripta gnaviter excuſſerunt, ſumma induſtria & ſolertia jampridem claritatem & lucem conciliavit iis locis quæ antea ſpiſſa caligine jacebant involuta, propterea quod nonnulla ad particulares Sectas, Conſuetudines, Parœmias, Placita, quæ inter ejus ætatis Iudæos obtinebant, ſpectantia continerent, quorum omnium notitiam Novi Fœderis Scriptores non exhi-

bent

† *Luc.* 21. 20. 21.

bent ſed ſupponunt. Nec dubito quin propediem erunt, qui iſtius Literaturę face (quam alioquin parvi facerem, niſi S. Codicis elucidationi inſerviret) tenebras etiamnum locis non paucis incumbentes diſcutient, ſimulque oſtendent tum quàm immeritò nobis ejuſmodi obſcuritas diſplicuerit, tum quàm nimia fuerit de vero ſenſu eruendo aſperitas & contentio. Nihilominus ſuſpicari licet, annon aliquando factum ſit ut Philologi celeberrimi Commentariis ſuis noctem veriùs quàm diem Pentateucho intulerint, propterea quod antiquorum Zabiorum Religionem ignorarint, quorum magica ſacra & ſuperſtitiones ut evitarentur, credo contrarios ritus Iudæis in Lege Ceremoniali fuiſſe imperatos. Et tamen de hiſce Zabiis (צביים Hebræis, צבין Arabibus appellantur) altum apud notos Authores ſilentium, ſi Maimonidem (Magiſtrorum Antiſtitem) excipias, ex cujus ſcriptis vir in omni Antiquitate verſatiſſimus D. Seldenus mihi tum colloquio tum eximio ſuo de Diis Syris Tractatu primum hujuſce rei indicium fecit: mox apud alium authorem Syriacum reperi quod ſuſpicionem faceret, eos quibus Zabiorum fides & cæremoniæ ignotæ ſunt, Moſaicæ Legis vix luculentiſſimam explicationem ubique exhibere poſſe; ſicuti pronum eſt credere ignorationem dogmatum & conſuetudinum, quæ apud Gnoſticos, Carpocraticos, horumque ſimiles Hæreticos obtinuerunt, in cauſa eſſe ut nonnulla in Novo Inſtrumento, vel apertè vel obſcurè ad ſectas illas reſpicientia, aut perperam aut minùs dilucidè exponantur.

Tertiò, eſt quod meritò coniiciatur, ex locis obſcuris nonnullos ventura ſecula reſpicere, à quibus proculdubio plenius intelligentur; hancque aliam eſſe obſcuritatis cauſam. Quippe quæ de Meſſia vel verbo vel typo præſignificata erant, Iudæorum, qui circa aut non multò pòſt ſeculum Moſis vixerunt, planè captum latuêre: hæc tamen nobis Chriſtianis Ortus Solis Iuſtitiæ, quem præfigurabant, abundè elucidavit. Quanquam autem Templum illud Myſticum atque Civitas, quorum delineatio extat apud Ezechielem, necnon bona pars Apocalypſeos, aliique complures S. Codicis loci Prophetici etiamnum nobis reconditi ſenſus apparent, tamen ſatis clara videbuntur illis, quorum temporibus ex eventu (optimo obſcuriorum Prophetiarum Interprete) explicandi reſervantur. Enimverò obſervare licet quædam dilucidè prænuntiari, ut ii quorum intereſt, quid ſit futurum, antea intelligant; contrà alia verbis tectiſſimis prædici, non tam ut prædicta prius cognoſcantur quàm evenerint, quàm ut manifeſtò conſtet à prædicente etiam fuiſſe prævisa. Cui convenit illud quod B. Servator Diſcipulis ſuis, poſtquam audiviſſent qualia ſubituri eſſent, † *Hæc*, ait, *locutus ſum vobis, ut ubi venerit hora illa, memineritis eorum, nempe quod ego hæc dixerim vobis.*

Quartò, par erat ut Sacroſanctum Volumen aliqua contineret obſcura, quo ab ejuſmodi divinorum myſteriorum quæ jucunda ſunt & utilia, quamvis non prorſus neceſſaria, notitia arcerentur ii, quibus operæ pretium non

B 3 videtur

† *Ioh.* 16.4.

videtur huic ſcientiæ laborem impendere: ſicuti (quod ſuprà notatum) quædam occulti & abditi ſenſûs eſſe debebant, ut piam ſcrutantium diligentiam provocarent, & paſcerent.

Denique eſt ubi non tam in oratione, aut vocabulis in Sacra Pagina uſurpatis, quàm in ipſius rei natura conſiſtit obſcuritas. Nam, ut nihil dicam de Vaticiniorum obſcuritate, (quorum non exiguus occurrit numerus) multa, quæ lumine naturali citra revelationis opem cognoſcibilia omnes agnoſcunt, tamen adeò nobis intellectu debiliori pollentibus ſunt captu difficilia, ut etiam verbis quàm poteſt clariſſimis tradita, adhuc plurimùm habent obſcuritatis. Enimvero in Philoſophia Naturali, Loci ac Temporis Naturam, Motûs originem, & modum quo anima humana functiones ſuas obit, nulli Scriptores tam enucleatè propoſuerunt, quin aliquid obſcuritatis in iis rebus Lectorum ſagaciorum inquiſitio deprehendat. Quid mirum itaque illos S. Scripturæ locos caligine obſideri, qui de arcanis Dei Decretis, de τῆς τριαδικῆς S. Trinitatis Myſteriis, de Divini Verbi ἐνανθρωπήσει, de Spiritus Sancti in animam humanam influxu, aliiſque id genus reconditis agunt, quæ ne ab humano intellectu difficulter capiantur, ut humana verba efficiant expectandum non eſt; præſertim ſi primo impetu plenam eorum ſententiam non aſſecuti, inde ab ulteriori conatu nos deterreri patiamur. His autem utinam addi non poſſet, Interpretum quorundam Gloſſemata & Commentarios locis nonnullis tenebras pro luce offundere. Sunt enim acuti quidam ingenii homines, qui cùm Metaphyſicas ſubtilitates ad alicujus doctrinæ in S. Scripturis traditæ explicationem neceſſarias eſſe, aut ab ipſa deduci poſſe, ſeu proprio affectu ſeu Eccleſiæ aut hominis alicujus quem ſuſpiciunt authoritate ducti exiſtiment, ita locos obſcuros (& nonnunquam etiam perſpicuos) exponunt, ut non modò genuinam verborum ſententiam, ſed ſuas quoque ſubtiles ſpeculationes & θεωρήματα inde eliciant. Adeò ut quæ æquo & præjudiciis vacuo Lectori ſatis perſpicua viderentur, jam premantur difficultatibus eorum judicio inſuperabilibus, qui inter manifeſtam locorum mentem & ſubtilitates Metaphyſicas, S. Scripturæ ab ingenioſis hiſce hominibus attributas, non ſat cautè diſtinguunt: etſi hæ ſæpenumero vel adeò omni fundamento deſtitutæ ſint, ut ad ejuſmodi argutias excogitandas, multo, ad contemnendas, exiguo certè acumine opus ſit; vel rurſus adeò non intelligibiles, ut ſeriò expendenti ſuſpicionem faciant, earum artifices aut non ſentire aut non intelligere quæ loquuntur. Atque utinam argutiis hiſce, quibus Scholaſtici juxta ac alii Scriptores doctrinam de Prædeſtinatione, SS. Trinitate, Spiritûs Sancti in humanam voluntatem ἐνεργείᾳ, & quibuſdam aliis Religionis Chriſtianæ myſteriis, involvunt, ipſis doctrinis non officerent, & impugnatores juvarent, imò excitarent. Nec immeritò verendum eſt ne ſubtilia commenta, quæ revelatæ de Dei Æternitate & Immenſitate in S. Literis doctrinæ nonnullorum adfuit temeritas, Atheiſmo januam non parùm aperiant. Nam dum homines imprudenter & temerè Philoſophica ſua divinis immiſcent; & quaſi

quaſi in unam telam contexunt, quanquam ſpeculationes illæ ſæpe tales ſint, ut clarè intelligi, nedum demonſtrari nequeant, fit ut à ſagacioribus, qui unius partis vanitatem deprehendunt, tota doctrina ea de cauſa reiiciatur. Sed vereor ne è via nimium deflexerim. Statueram enim tantummodò innuere, obſcuritatis rationem non tam in iis eſſe quæ à Scriptura dicuntur, quàm quæ ab ea dici quidam ſibi aliiſque eunt perſuaſum; nec non quod ad ea ſpectat quæ revera obſcura ſunt, ſiquidem id non aliunde provenit quàm ex materiæ profunditate & excellentia, prorſus ejuſdem eſſe impudentię ea de cauſa ſtylum S. Paginæ reprehendere, & ejuſdem Authori Deo ſuccenſere, quod nos duntaxat homines creaverit.

Hæc, quæ primò hominum generi, qui S. Literas obſcuritatis accuſant, reſponſionis loco opponuntur, facilè prævideo à ſecundo in ſui excuſationem, quòd in iis rarò verſentur, pertrahi poſſe: adeò ut dictitent, iis quæ adduximus obſcuritatem S. Paginæ quidem defendi, ſed dum eam vel neceſſariam vel conſentaneam probamus, manifeſtò de ipſius obſcuritate conſtare. Quare, hiſce etiam aliquid reponendum eſt, qui & Scripturis & ſibi injurii, quia omnia non licet, ideo nihil ex illis ediſcere conantur. Iamjam agnovi, nec hîc inficior, (quippe nec cœlum ipſum ubique ſtellis collucet) quædam in Scripturis contineri, quorum explicatio fortaſſe remotiſſima poſterorum ſecula beabit, quædam etiam arcaniſſimæ mentis myſteria, non niſi ſuprema conflagrantis mundi luce colluſtranda.

Primò autem hîc notandum eſt: nequaquam eſſe intellectu neceſſaria quæ ſunt difficilia. Enimverò in iis quæ ad ſalutem pertinent, & abſolutè neceſſaria ſunt, S. Scripturæ caligo ſe perinde habet ac olim tenebræ Ægyptiacæ, quæ Dei hoſtibus noctem intulere, populo nequaquam offecerunt. In hujuſmodi articulis [a] *ſi opertum eſt Evangelium, iis qui pereunt opertum eſt; in quibus Deus hujus mundi excæcavit mentes.* Aut ſaltem hiſce illud Moſis Iſraëlitas alloquentis dictum bene accommodare licet: [b] *Præceptum, quod ego præcipio tibi hodie, occultum non eſt à te neque longinquum. Verùm propinquum eſt tibi verbum hoc valde, & in ore tuo & in animo tuo ad faciendum illud.* Quinetiam cum S. Scripturæ proprium ſit (uti ipſa teſtatur) [c] illuminare oculos, & ſapientiam afferre imperito, necnon in uſum Univerſi populi Dei promulgata ſit, cujus maxima pars literarum expers ac rudis eſt, res ibi ea perſpicuitate traduntur, qua opus erat ad aſſenſum, qualem exigunt, impetrandum; quin piè ac ſedulò legentibus, quatenus ab ipſis intelligi oporteat, faciles atque apertę ſunt: unde hîc de difficilium perceptione non immeritò idem dici poteſt, quod olim unus è Patribus de S. Cœna, *Non privatio, ſed contemptus damnabit.* Noſtrum eſt Scripturas diligenter ſcrutari, eaſdem (ubique) intelligere non item.

Iam verò, ut eorum quæ obſcura ſunt non eſt neceſſaria intelligentia, ita quorum ſententiam à nobis percipi neceſſe eſt, eadem ſunt dilucida ac liquida atque

a 2. *Cor.* 4. 3. 4. b *Deut.* 30. 11. 12. 13. 14. c *Pſ.* 19. 7. 8.

atque itidem numerò longè majori. Imò habet Scriptura Pharos ſuos, qui nobis ad cœleſtes ſedes præluceant, tametſi citra Teleſcopii opem quædam faces latentiores minùs conſpici queant. Quare cùm divina bonitate noſtrę inſtitutioni abundè proviſum eſt, quorſum ſuccenſeamus, ſi in Libro non in noſtros ſolùm uſus deſtinato, eorum quoque cura habeatur qui ſublimioris ſcientiæ capaces ſunt; præſertim cùm, niſi nobiſmet ipſi deſimus, humilitas è locis obſcuriſſimis, ſi nihil aliud, diſcatur.

Nec verò divinæ bonitati, quàm ſapientiæ, minùs convenit eo modo Libros Sacros attemperare, ut ſit tum in quo omnis generis Lectores induſtriam exerceant, tum in quo literatiſſimi cœleſtem illuminationem implorare cogantur; adeò ut imbecillitatem noſtram aliquando materię facilitas condonet, aliquando ſublimitas exprobret. Certè eſt hoc in S. Scripturis laudandum, veriùs quàm vitio vertendum, quod veritates ibi patefactæ ſeſe habent inſtar fluminis cujus lymphâ & agnus ſitim reſtinguere, & Elephantus ſe totum proluere poſſit. Culparem illius puëruli indolem, qui ſolidiorem victum provectiori fratri paratum quereretur, propterea quod ipſe nondum lacte nutriri deſierit. Et quemadmodum iſtiuſmodi tenellus, ubi ad maturiores annos perveniſſet, doleret ſi, ex priore voto, nihil firmioris alimenti quàm lac ſibi apponeretur; ita ubi quis attenta & crebra S. Literarum lectione ultra Scientiæ quaſi pueritiam profecerit, libenter ejuſmodi arcanis exerceri mentis ſuæ aciem feret, de quorum ſublimitate & difficultate antea conqueſtus fuerat. Quare, cùm quicquid ſcitu neceſſarium, & vereor ne ampliùs quàm ediſcere & in vitam ac mores transferre curamus, S. Scriptura infinitis propè locis ſumma perſpicuitate exhibeat; non dedignabitur verus Chriſtianus divino hoc alimento paſci, etſi plurima ſibi etiamnum ſint obſcura; ſicuti nec Iudæi olim agnum Paſchalem comedere renuerunt, licet * *nullum ejuſdem os confringendum erat.* Et profectò nonne ille mendicitate ſua digniſſimus eſſet, qui fodinæ ditiſſimæ quæſtum recuſaret, propterea quod omnes in toto terrarum orbe nondum detectæ ſunt, aut Indicę nondum defecerint?

Porro ob hanc, quę obiicitur, obſcuritatem, ſacra Biblia hominum manibus immeritò excutiuntur; at attentè ea evolventibus continenter minuitur difficultas; quæ, inſtar caliginis, è longinquo ſpectantibus craſſior apparet quàm iis qui per ipſam iter faciunt: quod nonnullis impigræ Pietatis hominibus feliciter compertum eſt, qui experientiâ ſua deprehenderunt difficultatem; quę ipſos primùm deterruerat, non ad fruſtrationem induſtrię, ſed in pœnam ſocordiæ fuiſſe comparatam.

Præterea, cùm S. Scriptura ſit optimus ſui ipſius Interpres, eorum locorum ignorantiâ, quorum ſententiam requirimus, ſæpe fit ex accidenti ut cæterorum omnium mentem pleniùs & perfectiùs intelligamus, nec non eoſdem ad uſus noſtros pertrahere paratiores ſimus: adeò ut hìc etiam idem contin-

gat,

* *Exod.* 12.46.

gat, quod de Ruſtico quodam morituro Fabula refert; nempe hic filiis ſuis ingentem theſaurum, à ſe alicubi in vinea ſua defoſſum, ſignificans, eos tanto ardore lucri inflammavit, ut ſolùm enixiſſimo labore defoderent, & proinde laxata circa vitium radices terra, theſaurum, non quidem aureum, ſed ex vini mercimonio opulentum adepti ſunt. Nam obſcuriora, eorum quæ perſpicua ſunt luce, percipere ſperantes, hac occaſione in clarioribus promptè intelligendis tantopere proficimus, ut hoc nomine dignum operâ fructum reportemus, tametſi aliàs non evadamus voti compotes: ſiquidem ejuſmodi conatibus particularibus excidere, nihil officit primario ſcopo, promovendi in rerum ſpiritualium notitia; ideoque animum deſpondere non debemus, nec ab ejuſmodi cœptis deſiſtere, ubi & pro felicitate eſt aliquid retegere, atque etiam pulchrè audere fructuoſum, qualiſcunque ſit eventus, labore nunquam irrito, ſed vel finem deſtinatum vel mercedem conſequente. Quod mihi in mentem ſuggerit, S. Scripturam non tantùm eodem modo prodeſſe quo alii Libri Theologici; ſed etiam hinc animi aciem juvare poſſe, quòd ſit ſcientiæ æquè ac Gratiæ inſtrumentum, ab illo, inſtructionis noſtrę cauſa datum, qui, ut Peccatum, homine ad Diaboli verba auſcultante, in mundum intravit, ita mediante præcipuè Verbi ſui auditione amiſſam gratiam renovare dignatur. Quare qui hoc ſummo beneficio ad diligentem Scripturarum lectionem extimulantur, idem mentibus ſuis præſtant quod olim accolæ Gennezareth [a] Popularibus ſuis infirmis & valetudinariis, quos ad pedes D. Jeſu advolverunt, quo ſanitatem reciperent. Dictum eſt de uno ex obſcuriſſimis S. Voluminis membris, [b] *Beatus qui legit & beati qui audiunt verba Prophetiæ hujus.* Eunuchus ille, de quo mentio eſt in Actorum Apoſtolicorum hiſtoria, [c] etiam in via publica Prophetam *Iſaïam*, legendum deſumpſerat; & quanquam (ut innuit quæſtio à *Philippo* propoſita) tum temporis eorum quæ legeret ſententiam non perciperet, tamen Spiritui Sancto inde non opportunum modò ſed & æquum fortaſſe videbatur Chriſtum illi patefacere, nec non vaticinii illius ſententiam aperire, ſimulque recentem ac felicem impletionem oſtendere. Et profectò, ſi modò veritatum excellentiſſimarum notitiam æquè ac divina chariſmata mediante ſacro Codice, tanquam canali quodam, ad nos ſummi Numinis munere derivari reputaremus, quanto cum ardore Sacrarum Literarum ſtudio operam navaremus? Quanta cum delectatione in ipſis verſaremur? Nam ut nullum inſtrumentum infirmum eſt in manu Omnipotentis; ita nulla auſpicatior via eſt, quam quæ, ab omniſciente Deo præſcripta, inde cœleſtis favoris aura ſecundabitur. Quod ipſe Deus inſtituit, meritò expectemus præſentiſſima benedictione comitatum iri; ſiquidem pro certo novimus, eum [d] *conceſſurum eſſe nobis quicquid ſecundùm voluntatem ipſius petierimus*; nec ille quicquam rogari malit, quàm ut Librum illum ritè intelligamus, in quo ipſius voluntas continetur.

C Jam

a *Marc.* 6.56. b *Apoc.* 1.3. c *Act.* 8.30. d 1. *Joh.* 5.14.

Jam ut difficultate à Scripturarum ſcrutinio deterreamur minimè conſentaneum eſt; ſiquidem ubi Deus difficillima imperat; certiſſimè fidelis perſuaſum habere debet ſibi vires non defuturas unde ea gratè, utut minùs perfectè, exequi valeat; id quod S. *Petrus θεωρητικῶς* (ut ita dicam) ſatis intellexiſſe videtur, re autem nequaquam præſtitit, dum quo marinis fluctibus tuto ſuperambulare poſſet, B. Servatorem tantummodo rogat [a] ut ipſum ad ſe accedere juberet. Idem profectò Biblia ſacra inter cætera volumina, quod inter Lapides *Adamas*, nempe quos ſplendore & pretio longè antecellit, lucem eximiè ſpargit, & tamen maxima firmitate gaudet, & aliis in rebus facillimè impreſſiones ſignat: verùm etiamſi Dei propoſito æquè eſſent incongrua, ac jam accommodatiſſima ſunt, tamen reputarem [b] lutum ſputo temperatum à B. Servatore ad tollendam cæcitatem feliciter adhibitum; & quanquam S. Paginę alios libros pios aut morales quodammodo pares cenſerem, nihilominus Dei inſtituentis authoritate motus libentiùs eidem evolvendæ operam darem, memor magnatem illum Syrum lepra ſqualentem, [c] *Abana* & *Parphar*, duos *Damaſci* fluvios, adverſus morbum ſuum non minùs profuturos quàm *Iordanem*, perperam exiſtimaſſe, necnon ineptè credidiſſe non poſſe mandatum atque inſtitutum inter ea diſcrimen facere, quæ aliunde nihil diſcriminis noverunt.

Non me latet quoſdam probos & pios libentiùs in libris aliis religioſis quàm in S. Codice verſari, propterea quòd hic obſcura habeat clarioribus paſſim interjecta, illi præteritis rebus magis arduis & abditis majorem fructum ſpondere videantur. Nihilominus non dubitabo affirmare, quòd quemadmodum Luna maculis ſuis diſtincta copioſiorem fulgorem diffundit quàm ſinceræ ſtellarum faces, quas nulla labes offuſcat; ita quoque S. Volumen, utcunque caligine obductum, plùs tamen luminis Chriſtiano homine ac Theologo ſuppeditare, quàm luculentiſſima & planiſſima aliorum Authorum ſcripta.

Ut verbo dicam, quandoquidem S. Scriptura & per ſe idoneum & à Deo ordinatum ſit revelandæ veritatis inſtrumentum, necnon multa perſpicua contineat, quæ vulgaris ingenii homines diſcant, ac denique obſcuriores ipſius loci majori acumine pollentibus exercendæ vel ſolertiæ vel humilitatis materiam præbeant, non video cur quarundam partium difficultate Pius aliquis à totius lectione deterreatur. Et quemadmodum Verbum Dei [d] *Lumen* appellatur, ita hanc habet ejuſdem proprietatem, quod & ejus beneficio idiotis, niſi oculos præfractè obfirment, greſſus ſuos dirigere licet, & ſecretiora ejus myſteria acutiorem Philoſophorum aciem exerceant, ſi non & vincant atque percellant. Quippe è Scriptura tum ignari quicquid ſcitu neceſſarium eſt ediſcere, tum doctiores ſe ignaros eſſe intelligere poſſunt.

a *Mat* 14,28. b *Ioh.* 9.6. c 2 *Reg.* 5.12. d *Pſ.* 119 *v.* 105 & *Prov.* 6 23.

Objectio

Objectio Secunda.

Jam ſecundo loco Stylus S. Scripturæ reprehenditur; eſtque accuſationis caput, quod turbatam atque disjunctam methodum habere videatur. Hoc ſi tanquam verum conſideretur, reſponderi tamen poſſet Librum Gratiæ hac in parte Libro Naturæ ſimilem eſſe, in quo nempe ſydera (utcunque Aſtronomorum ingenio in conſtellationes diſpoſita) vix accuratiùs aut meliori ordine collocata ſunt, quàm S. Paginæ membra: Deinde, ubi è florum multitudine nulli non ſunt pulcherrimi, parum referre quo ordine in faſciculum compingantur; ac denique non fuiſſe divinæ Majeſtatis ad methodi leges ſeſe alligare, quas utique humiles & anguſti mortalium conceptus deſiderant, illius cogitationes vel ut improprias vel indignas reſpuunt, qui meritò apud Prophetam profitetur, * *Ut cæli alti ſunt ſupra terram, ita altæ ſunt cogitationes meæ ſupra cogitationes veſtras*: Quinimo, ut ambra griſea & moſchus ſuaviùs mixta redolent quàm ſeorſim, & ſicuti in medicamentis compoſitis (cujuſmodi ſunt Mithridatium & Theriaca) ſimplicium miſtura Electuario potentiorem virtutem tribuit, quàm quæ in Pharmacis ſingulis reſidebat: ſimiliter in diſciplina morali, & Divina, Præcepti & exempli complicationem, ſermonis dilucidi & myſtici miſcelam plus ponderis habituram, quàm ea ſeparatim haberent. Certè protervitatis eum accuſaremus, qui oblatam pecuniæ ſummam recuſaret propterea quod ſemiaurei, ſolidi, & minoris commatis numiſmata non in diſtinctos cumulos ſegregarentur, ſed in unum acervum promiſcuè confunderentur. Hiſce plura addi poſſent, ſi Scripturarum ſeries prout obiicitur, methodo careret. Verùm ſic ſe res habet; S. Literarum methodus non eſt quidem ſcholaſtica & delicata; congrua tamen, & eximia, (ſi de methodi excellentia non tam ex ſectionum ordine quàm ex ſerie Authoris inſtituto congruenti judicandum ſit,) nec unquam, niſi juſtis de cauſis aut myſticum aliquem ob finem, interrupta; ſiquidem rarò vel naturæ leges in hac rerum Univerſitate, aut ordinis in S. Literarum compage, niſi in hominum documentum immutantur. Si quid in rerum narrationibus loco non ſuo tradatur, id certis de cauſis fit, quas plerumque Expoſitores curant explicandas; & quod attinet crebras (ac nonnunquam prolixas) excurſiones, quas in Epiſtolis D. Pauli nonnulli improbant, ſi Scriptor fuiſſet merè humanus, fortaſſe exiſtimarem eum non tam imperitia quàm copiâ laborare, idemque à calamo ipſius fieri quod à generoſis Equis ſolet, qui licèt optimè equeſtri arte formati & ſubacti tamen è tramite ſubinde exiliunt, idque non tam ob diſciplinæ vitium quàm ſpiritus admodum acres & vividos. Verùm cùm aliter de D. Paulo ſentiam, potiùs dixerim, Ut Flumina versùs mare properare dicuntur, tametſi montium aut aliorum obicum interjectu ipſorum curſus in varios mæandros deflectatur, adeò

* Iſa 55.8.9.

u: Oceanum fugere nonnunquam videantur ad quem tamen aliarum aquarum acceſſione jam auctiores, poſtquam intermedias terras fertili humore irrigaverint, intermiſſum iter denuò urgent: ita Apoſtolus primario ſcopo ſuo intentus, ab eodem non recedens, ſed inſtituto ſuo congruenter (nam & hic aliquando Proverbii noſtratis veritas conſtat, Longiorem circuitum cedere in viæ compendium) ipſum tantiſper deſtituere videtur, ut objectioni vel manifeſtæ occurrat, vel tacitam occuper, ac denuò rem propoſitam acriùs proſequatur, ſcrupulis quibuſcunque è medio ſublatis, nec non argumentis illis quæ obiter tractat feliciter elucidatis. His accedit, quòd in D. Pauli aliorumque θεοπνεύστων Scriptis, quoniam ad Spiritus Sancti in ſcribendo conſilium non ſatis attendimus, methodus nobis neglectior apparet. Quippe in Hiſtoricis S. Codicis partibus, quoties ordo temporis non ſervatur, μεταθέσεις illa, προλήψεις, ἐπάνοδοι cæteraque ὑπέρβατα ſæpe tantùm ob aliquam materiæ connexionem adhibentur, & ut omnia ad eandem narrationem pertinentia continuo filo abſolvantur, aut quæ, non quidem tempore ſed alia aliqua circumſtantia, finitima ſunt, ſimul colligantur. *Interdum* etiam inſeruntur nonnulla, quæ ut primâ facie ἀπροσδιόνυσα videantur, tamen alicui authoris propoſito ſatis appoſitè congruunt, & legentibus eximia documenta ac monita exhibent. *Interdum* verò ubi Cohærentia minùs accurata obſervatur, facilis eſt medela, ſi verba Hebraïca (& Græcorum Aoriſti) loco Præteriti per Pluſquam perfectum reddantur; aut vocabula aliqua alia variatione grammatica immutentur, quod Hebraïcè docti ſatis norunt illi linguæ proprium & familiare eſſe cui Modi nonnulli & Tempora &c. deſunt, quibus utuntur Occidentales. Quid quod ea quæ à re aliena videntur *interdum* ad præcavendam erroneam ejus loci applicationem deſtinata fuerint, quàm fieri potuiſſe, licèt nobis non ubique conſtet, omniſcius Author præviderit; unde non pro alienis habenda ſunt, quæ vel ſcrupulos opprimunt vel erroris occaſionem ſummovent. Nec omittendum eſt, quod *interdum* Prophetæ, dum populo Dei vel beneficia pollicentur vel pœnas denuntiant, in medio ſermonis curſu prorumpunt in patheticum aliquod de Meſſia vaticinium; quod admodum ἐκτὸς τῆς ὕλης iis videtur, qui non animadvertunt, quàm opportuna de Chriſto mentio ſit, tum ubi de Divina Miſericordia agitur, cujus ille & fundamentum & apex eſt, (cujus promiſſio fideles hoc modo cum Apoſtolo argumentari docuit, [a] *Is qui proprio Filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur?*) tum ubi judicia Dei denunciantur, in quibus populo ſuo ille maximo erat ſolatio. *Interdum* autem ὁ διδάσκαλος [b] Magiſter ille & [c] animarum noſtrarum Epiſcopus, qui, quod in Epiſcopo D. Paulus requirebat, [d] erat præſtantiſſimo modo διδακτικὸς, tum aptus tum facilis ad docendum, à vocabulo aut ſententiola aliqua, etſi à re de qua loqui cœperat non prorſus alienâ, occaſionem arripit ulteriora monita, per modum diverticuli, proponendi; quod, utcunque

primario

a *Rom.* 8, 31. b *Ioh.* 13. 13. c 1. *Pet.* 2. 25. d 1. *Tim.* 3. 2.

primario argumento convenienter factum ſit, certè oſtendit, fuiſſe in eo voluntatem docendi mortales benigniſſimam. Jam verò Scriptores θεόπνευστοι non modò incohærentia, ſed & repugnantia interdum, imò ſæpenumero, locuti videntur; (imprimis autem D. Paulus, in cujus Epiſtolis iidem homines videntur & laudari & reprehendi.) Atqui cùm ad homines non unius generis ſermonem haberent, coeuntibus eodem loci bonis æque ac malis, Hæreticis (quorum inſigniores Gnoſtici) æquè ac Chriſtianis Orthodoxis, (ſicuti Noachus ac Chamus in Arca, & Zizania cum tritico in *agro Dominico*) placuit eo modo orationem accommodari, ut utrique in iis quæ generaliter tradita erant, aliquid invenirent quod ſibi propriè conveniret, relicta, ut par erat, penes ipſorum conſcientias applicandi poteſtate. Veùm accidit *interdum* ut ob parentheſin, vel omiſſam vel perperam collocatam, orationis ordo in S. Inſtrumentis multùm turbatus aut læſus fuerit. Quippe cùm Exemplaria Hebraïca, atque etiam Græca, primæva (uti creditur) iiſdem prorſus carerent, Librarii & Editores, prout ipſis commodiſſimum videbatur, parentheſes interſeruerunt; in quo non eadem ab omnibus ſervata eſt ratio, dum hi ea ſemicirculis includunt, quæ illi à reliquis non divellunt; hi prolixas parentheſes ſtatuunt, ubi illi omnino nullas; fortaſſe autem nullorum tam felix fuit induſtria, quin multa immutanda ac corrigenda ſuperſint. Denique incurioſior methodus N. Fœderis (ut nihil hîc ſtatuam de Accentuum antiquitate (quæ certè permagna eſt) & authoritate, uti nec de Veteris in partes diſtributione; quoniam de ea re etiamnum ambigunt Philologorum eruditiſſimi) incommodæ Capitum & Verſiculorum diviſioni *interdum* debetur; quæ etſi memoriæ plurimum inſerviat, & aliunde utilis ſit; tamen cùm non ſit authore ſuo *Stephano* vetuſtior, adeóque privata authoritate uti & feſtinanter facta fuerit, fortaſſe non erit in virum de cœleſti doctrina optimè meritum contumelia, ſi dixero eum benè unita aliquando diviſiſſe, & contrà conjunxiſſe ea quæ convenientiùs ſeparaſſet, nec non quod ille pulchrè conatus eſt, in priorum N. Teſtamenti Partitionum immutatione (de his enim non de Punctatione loquor) pariter etiam licere viris doctis ſub incudem denuò revocare, ac quod ab illo immutatum eſt, ubi ad ſenſus aut methodi commoditatem expediat, immutare. Quæ nonnulli Interpretes ac Theologi judicio excellentes (quos utinam majore det numero Deus) ad S. Scripturam Analyticè commentati ſunt, ſatis oſtendunt ipſam ad ordinem perſpicuum redigi poſſe; & methodi legibus conformem eſſe, ubi eas divinior aliqua non tranſcendat. Hic autem non magni negotii eſſet adductis exemplis oſtendere, quod, ut ſtella ſeptentrionalis, licèt multis aliis luminis claritate concedat, tamen ſitus ratione certiùs quàm vel ipſa Luna navigantium curſum dirigit; ita quoque quædam ſunt in S. Codice, quæ per ſe minùs conſpicua, ob contextum tamen clarioribus utilitate præſtant, quibus alioqui minùs inſignes forent, niſi pretium ex loco accederet.

Objectio Tertia.

Exceptioni quæ methodum in S. Scripturis deſiderari queritur, finitima eſt eorum qui eam rarò cohærentem eſſe dictitant & vix unquam argumentis ad probationem uti. Et ſanè dolui aliquando, etiam pios lectores de S. Codice non aliter ſentire, quàm ut ſententiarum & Pronuntiatorum penu ſive armamentario, in quo divina documenta, nullo ordine congeſta jacent, necnon, quod *Nero* de oratione *Senecæ* dixit, eam *Arenam eſſe ſine calce*, hoc de S. Textu pronuntiare vix dubitaſſe. Verùm prudenti atque attento Lectori facilè liquet, Prophetas & Apoſtolos frequenter ratiocinari, ac alia ex aliis colligere; nec minùs ponderis habere argumenta ab illis uſurpata, licèt juxta Modos & Figuras Dialecticorum non efformata, quàm eorum rationes qui ſyllogiſmos contexunt in *Barbara*. Equidem duos illos Authores crebrò in manibus habeo, & certè, me judice, D. *Paulus* æque firmiter & acutè diſputat atque ipſe *Ariſtoteles*. Quid quod juxta *Davidis* diſcurſum, * *Plantator auris, an non audiat? aut formator oculi annon intueatur? qui docet homines ſcientiam annon agnoſceret?* Neceſſe eſt ut magnus ille Rationis author & diſpenſator eadem non minùs dextrè uti norit, quàm ii quibus aliunde communicata eſt, quique irrogatis à lucido illo ſole radiis emicant, qui revera eſt † *Pater Luminum, à quo omnis donatio bona, & omne integrum donum deſcendit.* Sed ut quædam particularia indigitemus, notandum.

1. Illationes S. Scripturæ non animadverti, aut perperam intelligi, propterea quòd figurativum illud & (aliquando) abruptum argumentandi genus, Orientalibus uſitatum, nobis non ſatis innoteſcit: quippe ſolebant in argumentationibus ſuis multa ſupprimere, ab illo quocum diſſerebant facilè colligenda; Regulis Dialecticis, quales Europæis in uſu ſunt, nullus apud illos locus; id quod probè norunt qui in illorum Scriptis verſantur.

2. Apparent in complurium ratiocinationum incohærentiam omninò proficiſci à particularum Hebraïcarum mala interpretatione, imprimis autem conjunctionis *Vau* ſeu *Vaf*; (nam de pronuntiatione ipſius Iudæi non conſentiunt, qui ſanè, ut hoc ſemel moneam, fatentur ſe in linguæ ſuæ pronuntiatione, non à Chriſtianis modò, ſed etiam inter ſe plurimùm diſcrepare:) quippe ex particulis illis vix unam reperias quæ vario ſignificatu non gaudeat; quod ſi ubique eo ſenſu acciperentur qui ad mentem loci eſſet accommodatiſſimus, in quo non exiguo judicio opus eſt, certè ratiocinatio & cohærentia multò luculentior appareret, quàm ſolet in Verſionibus & Expoſitorum Commentariis. Enimverò dum recolo particulam *Vaf* aliquot millenis vicibus in S. Libris occurrere, nec tantum (etſi quidem primario) Latinorum copulativæ ET reſpondere, ſed inſuper quatuor aut quinque ſupra viginti ſignificationes (& modeſtè loquor) obtinere, v.c. *Quid, Sed, Aut,* *Sic,*

* *Pſ.94 9.10.* † *Iac.1.17.*

Sic, Quando, Quare, Tamen, Tunc, Quoniam, Nunc, Velut, Quamvis, &c.) hancque acceptionum varietatem ex locorum ſenſu pendere, inducor ut credam, hujuſce unius Particulæ idoneam interpretationem non paucis locis & lucem & pretium conciliaturam, ſi modò ubi eadem ratio (nempe commodior ſenſus) exigit, eadem ſemper reddendi libertate uteremur.

3. Interdum (ac præſertim in *Salomonis* ac D. *Pauli* Scriptis) oratio ita formatur, ut Colloquii ſeu Dialogi ſpeciem occultè contineat; hîc autem Lectores, atque etiam Interpretes minùs cauti, id pro argumento aut Aſſertione habent, quod revera non eſt aliud quàm Objectio. Ex quo errore magnam in diſſertationis ſtructura confuſionem neceſſariò oriri, nemo Dialecticа tantillùm imbutus non intelligit.

4. Ex omiſſis vel malè collocatis παρενθέσεως notis (quas, quoniam Hebrææ veritati deſint, Interpretes pro arbitrio appoſuerunt) fit ut S. Pagina minus ratiocinari ſæpenumero videatur, uti etiam (quod ſupra innuimus) methodi imperfectione laborare. Idem quoque de notis Interrogationis intellectum velim. Nam verum ſit necne, in Exemplaribus Novi Fœderis Originalibus nullas fuiſſe, quod Critici arbitrantur, (& ſanè in MSS. quæ ego unquam vidi vetuſtiſſimis neutiquam repertæ ſunt) hoc certum eſt eos qui Editiones recentiores procurarunt Græco Textui, æquè ac Verſionibus, hujuſmodi ſigna prout ipſis videbatur inſeruiſſe. Quin tametſi loco ſigni Interrogativi Hebræi particulam ſuam *He* uſurpent; nihilominus verborum ſenſu & certa vocis modulatione interrogationem ſæpe fieri poſſe, etiam ubi abeſt illa vocula, nequit eſſe ignotum Linguæ Sanctæ peritis, uti nec Dialecticâ imbutis interrogationem non ſemper in ſacris Literis commodiſſimè ſuppleri.

5. Apoſtolos, cæteroſque in Opere Biblico diſſerentes, argumenta ſæpe non tam ad refutationem adverſariorum quàm fidelium confirmationem afferre. Nam cùm ab iis quibuſcum agunt nonnunquam doctores divinitùs miſſi exiſtimentur, eoque certiſſimam fidem doctrina quam tradunt mereatur, quidni ejuſmodi rationes adhibeant, quæ homines religionis principia dudum amplexos, deque ipſorum fide, cognitione, & authoritate perſuaſiſſimos confirmare valeant, licèt eædem convincendæ incredulorum pertinaciæ pariter non inſerviant? Enimverò quemadmodum Gymnaſiorum Rectores, dum diſcipulos ſuos inſtituunt, ſæpe argumenta adducunt quæ adversùs Antagoniſtam ſolennem convenientiùs præterirent; ita cùm Apoſtolis negotium eſſet cum ejuſmodi hominibus, quibus θεόπνευστοι & myſteriorum S. Codicis & conſiliorum Dei periciſſimi habebantur, licuit ipſis à doctrina quam primi tradiderant, aut à S. Codicis loco, cujus mentem & ſcopum penitiùs quàm quivis alii intelligere, ac ubique ſumma fide agere crederentur, illationes etſi contra infideles non æquè validas elicere.

6. Argumenta exquiſita & ἀποδεικτικὰ ſæpe in ejuſmodi ſermonibus locum non habuiſſe, qui ad populum habiti popularem ratiocinandi modum deſiderabant,

rabant, & hoc ſanè ad fructum conſultiùs judicabant, quàm difficilia artis Logicæ conſectari, niſi à Logico non intelligenda. Vbi docere ac perſuadere conſilium eſt, non tantùm ratiocinationis vis ſimpliciter conſideranda eſt, ſed providendum ut ſit captui diſcentium accommodata, & ad permovendos animos cum primis idonea. Quippe ſicuti muſcæ faciliùs ab araneo quàm ab accipitre, & mures à fele quàm à cane venatico capiuntur, tametſi hi viribus & velocitate præcellant; & quemadmodum Leones citiùs Galli cantus in fugam conjicit (ut perhibent naturæ conſulti) quàm Taurorum mugitus, etſi horribilior hic ſit & animalis magis formidandi ſonus; ſimiliter argumenta invalidiora & vulgaria ſæpe plùs poſſunt apud Auditores plebeios, quàm ſyllogiſmi maximè irrefragabiles.

7. Rationes, quæ in Scripturis afferuntur, ſæpe rem validè non probare, cujus gratia adductę ſunt, quoniam ex eorum genere exiſtunt quę Logici appellant *Argumenta ad Hominem*; (quibus ſententię alicujus veritas non ſimpliciter demonſtratur, ſed tantùm quoad homines quibuſcum agitur evincitur) unde cùm doctrinæ cœleſtis myſtæ à Principiis agnitis & conceſſis procedant, ut Principia minùs ſolida fuerint, tamen ſatis firma eſt argumentatio. Hinc quidam Veteris Inſtrumenti loci in Novo de Chriſto expoſiti, tametſi contra hodiernos *Judæos* apertè non facerent, nihilominùs adverſùs eorum Majores rectè adhibiti fuiſſent; ſiquidem eos ad Meſſiam ſpectare adeò paſſim erat in confeſſo, ut nihil ultra opus eſſet quàm eoſdem in Novo Fœdere ritè applicare: Verum poſteriorum Iudæorum pervicacia multa κρυψιφύγητα & eludendi eorum locorum vim technas excogitarunt, adeò ut jam non modò applicationem ſed etiam explicationem in dubium vocent. D. *Iudas* contra ſui temporis pervicaces diſputat ex Hiſtoria *Michaelis* Archangeli & Diaboli de *Moſis* cadavere altercantium; quamvis autem hiſtoria illa (non ſecus quàm liber Iudaicus ex quo deſumptus non citra rationem exiſtimatur) in Apocryphorum claſſe habeatur, tamen donec apud ipſos fidem & reverentiam inveniret, non erat inconſentaneum eandem ad ipſorum ferociam reprimendam adhibere. Equidem nihil vento levius, nihil inconſtantius; hunc tamen Navium gubernatores diligenter obſervant, ejuſq; beneficio curſum ſuum fortiùs promovent, quàm ſi machinam quamvis exquiſitiſſimi artificii ad idem opus adhiberent: ſimiliter quamvis opinionibus ac placitis vulgaribus nihil infirmius & mobilius, tamen eas prudens myſtagogus non inſuper habet, ſed inde argumenta elicit accuratiſſimis Logicorum ſyllogiſmis validiora. Et profectò cùm argumentatio illa optimè procedat, in qua ejuſmodi media adhibentur, quæ utriuſqu partis conſenſu firmata ſunt, non modò *Socrates* in Dialogis *Platonis*, ſed prudentes fere quique diſceptatores illationes ab opinionibus & conceſſionibus eorum, quibuſcum ſermocinabantur elicere prætulerunt, tanquam ad animos flectendos & fructum optatum conſequendum plurimùm momenti habituras. Quibus omnibus adjungere libet.

8. S.

8. S. Codicis ratiocinationem (ac proinde quorundam locorum rationem & mentem) inde obſcurari, quòd inter diverſas, licèt non pariter apertas, ambiguorum vocabulorum ac locutionum ſignificationes, Theologi ad Contextum & Scriptoris ſcopum non ubique ſat fideliter attendunt. Dolendum ſanè eſt homines cujuſcunque Religionis, voces ac phraſiologiam S. Textus audacter nimis interpretari (imò ubi ère ipſorum fuerit, torquere ac pervertere) quatenus mihi obſervare licuit, ut ſcilicet minùs ſolita ſententia ſuis ipſorum placitis ſuffragetur; ſed hoc mali caput eſt, quòd receptiſſimum ſenſum refugiant, quò loci ejuſmodi potiùs ipſorum opinionibus quàm reliquæ ſermonis ſeriei congruant, ac conſentiant. Meliori fide agerent, me judice, ſi ubi loco communioris ſignificationis alia minùs recepta ſubſtituenda eſt, (uti ſæpenumero expedit) curarent ut inde S. Script. magis cohærens & argumentativa redderetur; ac poſtea, quod ad opiniones ſpectat, eas potiùs ad ſenſum Scripturæ accommodarent, quàm hujus verba ad illarum confirmationem vi & quaſi obtorto collo adigerent. Verùm fortaſſe hac interpretationis ſimplicitate multarum controverſiarum fomes extingueretur, (quarum aliæ nullo fundamento nixæ, aliæ nullum exitum habituræ apparent) nec ampliùs in pervicacibus hominum animis locum invenirent; inter quos vereor ne ſint qui, flagrante diſcordiarum ferocia mallent S. Paginæ ſubtrahi ſaxa quæ in Adverſarios contorqueant, quàm eam in ſtructuram erigi, unde hac commoditate priventur, (ſiquidem ſaxa è medio ædificio difficulter evelluntur) etiamſi ipſa Ratio ſit Architecta & primaria operis miniſtra.

Cæterum ut vitiligatores hoſce res ſuas ſibi habere permittamus, repetendum denuò eſt id quod ſuprà attigimus, nempe Scripturæ obeſſe quòd non pro uno corpore ſive ſyſtemate habeatur. Alii libri panno aſſimilari poſſunt, ex cujus lacinia de toto judicatur; at S. Biblia pulcherrimis Aulæis ſive Tapetibus ſimillima dixerim, in quibus nempe colorum luciditatem & telæ præſtantiam ex particulâ cognoſcas, at ea niſi toto expanſa ambitu, atque uno obtutu conſpecta pretio ſuo non æſtimaveris.

Iſta, *Theophile*, è multis aliis contra illos pro S. Scriptura adduci poſſunt, qui eam ſententiarum temerè & immethodicè congeſtarum collectionem (dicam, an farraginem?) arbitrantur. Verùm ne quid partium ſtudio datum ſuſpiceris, non diſſimulabo reperiri nonnulla in Sacrarum Literarum œconomia, quæ rationis meæ vires non ſatis aſſequuntur; & quorum explicatione vix quicquam ardentiùs cupio aut libentiùs amplecterer. Nihilominus dum recolo, quàm multa mihi olim incohærentia viſa jam myſtico quidem, ſed arctiſſimo nexu, conjuncta apparent; dum Scripturarum Anthorem ac multiplicem finem cogito, denique dum mente concipio quàm accuratam ſymmetriam (etſi mihi nondum intellectam) Omniſcientia in Sacrorum Eloquiorum methodo percipit, & poſteriora ſecula, uti veriſimile eſt, deprehendent, tametſi hactenus mihi de ea hebetior acies laboret; jam

D gestientem

geſti ntem impetum animi compeſco, qui cuncta Omniſcientiæ conſilia arcaniora nimis audacter exquirit, aut de medii ad fines ignotos aptitudine judicare ſatagit; jam œconomia illa videtur prudentiſſima, quam Sapientia infinita, adeòque omnium mediorum ſcientiſſima, necnon omni præjudicio vacua, ac proinde aptiſſima ſemper eligens, inſtituerit. Nec tacendum eſt, fieri non poſſe, quin ejuſmodi homines qui ſingulorum tantum librorum aut ſectionum particularium ſententiam expendunt, indigniùs quam oporteat de S. Codice cenſeant. Quippe veluti partes venuſti vultus, nempe vividam oculorum vim, naſum decore ſurgentem, & labiorum pulchellam rubedinem laudat, qui ſigillatim intuetur; at certè juſtam illiuſmodi faciei pulchritudinem nunquam capiet, niſi totam ſimul intueatur: ita quoque nulla non pagina S. Scripturæ, nulla non particula ſeorſim ac per ſe cœleſtis ſuę Originis indicium luculentum præbet; tamen quiſquis totum Librorum Canonicorum corpus, quod Biblia appellamus, attentè perluſtraverit, & ipſos inter ſe collatione locorum facta comparaverit, connexionem ac diſpoſitionem adeò admirabilem percipiet, ut planiſſimè conſtitutum ſit ejuſdem ſapientiſſimi Authoris eſſe & Librum illum Gratiæ, & hoc, quod ſtupendo artificio fabrefactum videmus, immenſum Naturæ Volumen. Enimverò Libri S. Scripturæ ſeſe mutuò explicant & illuſtrant. In nonnullis rebus Libri Geneſeos & Apocalypſeos ſupplent vicem reciproci commentarii; (quemadmodum in Trigonometria latus & angulus maximè diſtans ſeſe mutuò notificant;) & ſicuti in pyxide nautica, acus magneticæ extremitas, quæ Septentrionem directè reſpicit, tamen eadem opera Orientalem plagam æquè ac Occidentalem utcunque ab ipſo & à ſe invicem remotas, indicat: ita etiam nonnulli Scripturæ loci nos in aliorum intelligentiam ducunt, à quibus non modò ſitu, ſed etiam ſenſu, latiſſimè disjuncti videntur. Equidem & pium & jucundum eſt obſervare, ut Sacri Scriptores identidem ſupplent, quæ alii ex ipſis ſilentio prætericrant, (quod imprimis in Genealogia θεανθρώπου à quatuor Evangeliſtis tradita apparet) prout dignatus eſt Deus myſteria veritatis ſuę diverſis temporibus Eccleſię aperire & communicare; (cui à principio indulſit tantùm * *lucernam in loco obſcuro ſplendentem, uſque dum dies illuceſceret*; & cui mutuæ ejuſmodi elucidationes ac tacitæ relationes teſtatum faciunt Omniſcii Numinis manum ſcribentium calamos rexiſſe, hoſque omnes, qui pro Authoribus habentur, quæ unus idemque Deus ſingulis dictaverat, literis tanquam Amanuenſes conſignaſſet) necnon ejuſmodi conſenſum inter Scriptores tot ſeculis & regionibus disjunctos, animadvertere, ut quæ uſpiam diſſona videntur, ea tantùm Scriptorum fidem & incorruptam ſinceritatem arguant. Certè quod ad me ſpectat, non diſſimulabo, *Theophile*, S. Codicem & doctiſſimos ipſius Interpretes à me peculiari quodam conſilio & animi diſpoſitione legi. Non huc accedo ut argumenta præconceptis placitis propugnandis, aut adverſariis profligandis, inde vel expromam vel ipſe

* *2. Pet. 1. 19.*

ipſe ſaltem mihi effingam; minùs tutum ratus opiniones meas ad Scripturam confirmandas aliunde afferre, quam eas ex ipſa haurire. Et quanquam quæ ad doctrinam illius Eccleſię, cui nomen præcipuè dedi, ſtabiliendam manifeſtò faciunt, negligere non ſoleo: attamen non tam id ago, ut ſubtilia gloſſemata aut conſequentias inde colligam, quibus controverſiæ inter Chriſtianos invicem agitatæ muniantur; quàm ut ea obſervem, quæ S. Literarum & Chriſtianæ fidei æſtimationem ac pretium mihi ipſi adaugeant; & ut ea reperiam, quæ majeſtatem atque excellentiam Deo dignam, ſolique competentem referant; denique ut ejuſmodi obſervationes faciam, quæ mihi in S. Codice illam πολυποίκιλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ [a] *multiformem ſapientiam Dei* aperiant, quam etiam Angeli ex Eccleſia addiſcunt. Hæc ſunt, fateor, quæ (quoad Theologiam ſpeculativam) libentiſſimè conſector, & imprimis amplector in quorumlibet Theologorum ſcriptis, qui modò S. Literarum authoritatem agnoſcunt: (nam mihi hac in parte cujuſcunque Sectæ Interpretes pene ex æquo gratificantur.) Quippe vix puto ullius laboris pœnitendum eſſe, qui mihi Magnam illam Veritatem confirmatiorem reddat, Scripturam eſſe Verbum Dei; in hoc enim totius Religionis Cardo verſatur, & quicunque Articuli pro fundamentalibus habentur, potiùs ex hoc, ſi modò veri ſunt, deducuntur, quàm hoc ex illis. Ut verbo dicam, ad Scripturam me confero, non tanquam ad armamentarium, ex quo tela ad hujuſce partis defenſionem aut illius profligationem promantur; ſed tanquam ad Templum aliquod eximium, in quo cum voluptate expatior, quo ſtructuræ Pulchritudinem, Symmetriam ac Magnificentiam contempler, & ſummam Numinis Majeſtatem, quæ ibi præſentiſſima eſt, ſubmiſſiſſimo devotæ mentis obſequio venerer ac colam.

Objectio Quarta.

Quandoquidem, ut docet Apoſtolus Gentium, [b] *Tota Scriptura* (ita enim mihi πᾶσα γραφὴ reddenda videtur, proprerea quod ſequitur) [b] *eſt* θεόπνευστος, *diviniùs inſpirata, & utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad correctionem, ad inſtitutionem in juſtitia; Ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus*, necnon Apoſtolus Circumciſionis nobis confirmat, [c] *Quod libitu hominis non allata eſt olim Prophetia; ſed acti à Spiritu Sancto locuti ſunt ſancti illi Dei homines*; nullo modo credendum eſt à divinis Amanuenſibus, (quorum pleroſque Prophetiæ aut Miraculorum dona conſpicuos reddiderunt, quoſque omnes ſupremi Numinis auſpicia & ductus regebant,) quicquam Eccleſiæ proponi & ſolenniter tradi potuiſſe, quod futile aut alienum haberi mereretur. Inventi tamen ſunt homines, certè audaciâ ac temeritate, quàm eruditione ac judicio inſigniores, qui complures Scripturæ locos hoc nomine ſuggillarunt. Atqui dubitandum non eſt, quin Deus ille, qui

D 2 olim

a Eph. 3. 10. b 2. Tim. 3. 15. 16. c 2. Pet. 1, 21.

olim de Tabernaculi fabrica, dimenſionibus, proportionibus, aliiſque ad illud tantummodo Typicum ac Temporarium ædificium ſpectantibus, tam accuratè proſpexit, pari ſaltem cura uſus ſit ne quid ſupervacaneum in ea Volumina irreperet, quæ Perpetuæ Inſtitutionis ergo Eccleſiæ conſignata, nihil otioſum, aut iſti negotio non conſentaneum, continere debuerant. Siquidem non minùs facit ad Bibliorum perfectionem quælibet minuta portiuncula, quàm ad Tabernaculi compagem ſingulæ fibulæ aut hamuli. Adde quòd, cùm Deus humani captus & memoriæ imbecillitati in eo conſuluerit, quod tot Solomonis Commentarios, totque B. Servatoris oracula ac miracula in Sacro Canone deſiderari, ac contra Scripturam univerſam ab interitu tam mirabiliter præſervari voluit, (nam libri qui periiſſe creduntur, à viris quantumlibet ſanctis conſcripti, aut in noſtris Bibliis etiamnum ſub aliis titulis extant, aut Canonicos, hoc eſt, Eccleſiæ tanquam infallibilem Fidei ac Vitæ Regulam concreditos, olim fuiſſe demonſtrari non poſſunt) mihi conſilium ſuum abundè patefeciſſe videtur, nihil ut illic inſertum haberetur, quod populo ſuo commodè in Rebus ad Religionem pertinentibus inſtituendo non inſerviret. Enimverò, niſi negotiorum meorum importunitas, & metus obruendi patientiam tuam calami impetum reprimerent, facilè poſſem, adductis S. Paginæ locis qui nullius uſus eſſe videntur, oſtendere quam ſit injuria & errore factum quod pro talibus habiti fuerint. Equidem multa quæ primùm iterumque legenti nullam fructus ſpeciem exhibebant, tertia vel quarta lectione optimi ſenſus pleniſſima deprehendi, ut ejuſmodi locorum plenitudinem & meam in cognoſcendo tarditatem pene ex æquo fuerim miratus. Levia ac ſuperflua Lectorum feſtinatio & laxior attentio reddit ea, in quibus ſagacior diligentia Myſteriorum verendorum ſanctitatem agnoſcit. Imò tam eximii momenti eſt Scripturarum intelligentia, ut nulla ejuſmodi portiuncula pro inutili habenda ſit, quæ modò ad alterius cujuſvis perceptionem facilitandam faciat; cùm ea ſit divinarum Veritatum præſtantia ac pretium, ut earum aliqualis notitia non minus anteferenda ſit cæterarum rerum cognitioni, quàm Gemmarii Scientia & pretioſæ merces craſſiori cujuſvis fabri artificio & materiæ. Porrò autem, notandum eſt, quod quemadmodum non uni tantummodò aut ſeculo aut populo, ſed univerſæ Eccleſiæ, per omnes ætates ac terras militanti, Sacra Inſtrumenta fuerunt exarata, unde multa Iudæorum genti convenientia [cujus generis erat rituum Magicis Zabiorum ſuperſtitionibus oppoſitorum inſtitutio] poſterioribus ſeculis minùs ex uſu ſunt; ita quoque fortaſſe multa ſunt quorum utilitatem nonniſi venturæ ætates percipient: utpote quæ, uti [illegible] eſt, aut ad præviſam hæreſeos alicujus, poſt cineres noſtros naſcituræ, noxam opprimendam aut Dubium nondum exortum diſſolvendum, aut Errorem aliquem hactenus inauditum profligandum, S. Spiritus futuri præſcius [ac cujus omniſcientia omnes omnium temporum eventus uno intuitu complectitur] comparata reſervavit. Quare omnes Scripturæ partes

aliquibus

aliquibus temporibus utiles futuræ ſunt, uti ſunt etiam aliquæ omnibus. Legimus in Evangelio, cùm ſacra ſynaxis primum inſtitueretur, Diſcipulis imperatum fuiſſe de Vino Sacramentali, † *Bibite ex eo omnes*; at in exhibitione Panis particula *Omnes* abeſt. Credibile eſt hanc differentiam primitivorum Chriſtianorum admirationem meruiſſe, &, cùm ejuſdem rationem non facilè reperirent, deinde leviculam aut nullius momenti viſam fuiſſe. Atqui nobis, qui in ea tempora devenimus, in quibus maximæ Communicantium parti ſacro calice interdictum eſt, id non ſine miro quodam conſilio factum eſſe ut agnoſcamus neceſſe eſt. Equidem Lex Cæremonialis & ejuſdem ritus myſtici (in quibus, uti olim à Paſtoribus conſpiciebatur, tanquam faſciis involutus eſt Ieſus) multis Lectoribus vix lectu digna videtur; nihilominus quantopere Apoſtolis ex uſu adverſùm Judæos fuerit, quàm nobis neceſſaria ſit in controverſiis, quas cum illis agitamus, ejuſdem cognitio, neminem in iiſdem paulò Verſatiorem latere poſſit. De quibus controverſiis ut hoc obiter moneam, *Theophile*, cùm in his cardo Chriſtianæ fidei potiſſimum vertatur, hæ certe levioribus illis, quibus hodie Chriſtianæ Gentes miſerè, ne dicam immeritò, in diverſum ſcinduntur, longe & uſu potiores, & Sapientis ſtudio digniores ſunt. Quàm jejuna & inutilia Prophetarum Scripta otioſis Lectoribus paſſim apparent, quæ tamen attentè conſiderantem, veluti Magos olim Stella, * ad Chriſtum rectà ducunt, & cum figuris Moſaïcis tam clarè idem proclamant quod olim Joannes Baptiſta, [a] *Ecce Agnus Dei qui tollit peccata Mundi*; ut multis Novi Fœderis locis non poſſum non accommodare illud, quod D. Matthæus de prehenſione Domini annotavit, [b] *Hoc autem totum factum eſt ut implerentur Scriptura Prophetarum*: aut potiùs omnibus hiſce ſic factis eas impletas eſſe, (ſic enim voculam ἵνα in hujuſmodi citationibus contextus reddi ſuadet:) quæ etiam transfigurationis Hiſtoriam mihi in mentem revocant; Nam quemadmodum Apoſtoli primùm [c] *Moſem & Eliam cum Domino colloquentes* conſpexerunt, mox autem (poſtquam nubes evanuiſſet, & ipſe eos allocutus eſſet) *Ieſum ſolum viderunt*; ita quoque locos ejuſmodi Legis, Prophetarum, & Evangelii, qui prima facie diverſiſſimi ſenſus eſſe videntur, ſecundò ſi inſpicias, atque etiam plùs luminis ex attentâ rerum collatione accedat, omnes in unum Chriſtum veluti evaneſcunt; De quo (ut Apoſtoli verbis utar) & [d] *Moſes in Lege ac Propheta ſcripſerunt*, & ad quem typi illi & prædictiones veluti digitum intenderunt. Confuſa ac intercisa Genealogiarum ac Hiſtoriarum in Vetere Inſtrumento traditio, veteribus forte Judæis negotium faceſſebat, ſed nobis ad retundendas recentiorum calumnias inſerviunt, quoties Novi Fœderis authoritatem inde convellunt, quod in D. Stephani concione, ac Genealogiis aliquorum Evangeliſtarum, Spiritus Sanctus eadem Sermonis obſcuritate uſus eſt, quam in Veteri continenter & penè perpetuò adhibuit: & certè utcunque hujus generis objectiones Judæi contra nos ferociter urgeant, facilè eſſet paria ipſis

† *Mat.*26.27.*Marc.*14 23. * *Mat* 2 9 a *Io.*1.29. b *Mat.*26.56. c *Mat.*17.3 8. d *Io.*1.45.

reddere, iiſdemque telis ipſos impetere, niſi communis hoſtis diſſidio noſtro abuti, ac utriuſque partis argumenta in utramque retorquere poſſet. Cæterùm, ut Apocalypſis multa habet Prophetica quorum uſum ac ſenſum ex æquo neſcimus, quæ tamen Poſteri noſtri proculdubiò neutrius infœcunda comperient, poſtquam prædictiones eas eventus expoſuerit, qui (ſi nihil aliud) ſaltem omniſcientiam Inſpirantis comprobabunt: Ita fieri poteſt, ut Moſaicarum Conſtitutionum, quæ Chriſtianis in multis caſibus eximii uſus ſunt, Veteres Judæi vix ullum uſum noverint; ſaltem quantum ego ex recentiorum Magiſtrorum colloquio hactenus percipere potui, dum myſticas divinitùs promulgatas per Moſem leges ad Chriſtum referre præfractè refugiunt, non meliùs eas explicare valuerunt (ſi excipias eas quæ ad Zabiorum ſuperſtitionem pertinent; quas tamen Doctorum eorum plerique juxta cum noſtris non intelligunt) quam olim Sacrificia ſua & ritus religioſos Ægyptii ac Gymnoſophiſtæ.

Nec tamen omnes Libros Sacros ex pari vel utiles vel neceſſarios cenſeo, propterea quod ab eodem Numine promanarunt; aut æqualem fore jacturam Prophetiæ Nahum, ac Iſaiæ; aut Libri Ruth, ac Epiſtolæ ad Romanos, vel Evangelii ſecundùm D. Johannem: (quemadmodum nec Stellę fixę, licèt in eodem cœlo ſitæ, eandem omnes obtinent magnitudinem & fulgorem.) Verùm tractatum unumquemque ad Canonis conſtitutionem neceſſarium eſſe exiſtimo, ſicuti bini oculi, totidemque aures, cæteraque membra ad Corporis compoſitionem requiruntur; quorum aliqua ſi deſint, Corpus quidem exiſtere, at non æquè perfectum eſſe poteſt; quæque omnia magni, tametſi non paris, uſus ſunt. Quid quod, fortaſſe etiam citra Hyperbolem, dici poſſit, quòd ſicuti Stellæ fixę, etiamſi diſparem inter ſe ſortitæ ſint amplitudinem, tamen lucida ſunt ac cœleſtia corpora, quorum minimum terreſtre quodcunque multis vicibus exuperat; ita Inſtrumenta ſacra tametſi, collata ad ſe invicem, ejuſdem cenſus non ſint, nihilominus utrumque è cœlo demiſſum, ac ad hominum inſtitutionem optimè comparatum, humana quæviſcunque ſcripta infinitis paraſangis antecellit. Adde, quod quemadmodum pretioſiſſimas Metallorum venas in ejuſmodi ſolo reperiri Metallici obſervarunt, cujus ſuperficies arbores frugiferas aut herbas minùs profert (utpote quas afflatus Arſenicalis extinguit) planè ac ſi ſpeciem minùs laudabilem proventu divitiæ compenſarent; ſic etiam multi Sacri Codicis loci, qui primo intuitu ſteriles apparent, & nihil ad pietatem utile promittunt, ubi eos ſedulus Artifex excutiat, & Græca Vox ἐρευνᾶν quæ uſurpatur in eo præcepto * *Scrutamini Scripturas*, ſat commodè exprimit theſauri alicujus abditi inveſtigationem) è viſceribus ſuis eximia ac præclara myſteria Theologica ſuppeditant.

* *Io* 5.39.

Objectio

Objectio Quinta.

Proximum Criminationis in S. Literas impactæ caput eſt, quòd multa contineant levicula atque rei aliena; Nec ſanè diffitendum eſt, quin nonnulla reperiantur quæ talia ſaltem appareant, quamvis revera non ſint. Cujus generis ſunt effata interciſa & tranſitiones abruptæ, quæ in B. Servatoris concionibus non rarò obſervantur; adde eum aliquando nulla quæſtione ſolicitatum reſpondiſſe, (quamvis hoc aliter viri οἱ ἀμφὶ τοὺς λόγους expedire norunt) aliquando autē non propoſitæ ſed alteri quæſtioni reſponſionē reddidiſſe. Verùm hoc non tanquam incongruè ſed potiùs præclarè à Chriſto factum cenſendum eſt; huic enim, cui (quod aliis negatum) Auditorum corda patuere, certè licuit eo modo ſermocinari: Illius Oratio compendium, quale noſtra imitari nequit, in ciendis animis habuit; ille abrupta diſſerendi ſerie inſtitutum tamen proſecutus eſt, nec tam in concionibus ſuis ſpectavit quid ad argumentum de quo loqueretur propriè pertineret, quàm quid ad finem à ſe deſtinatum proximè faceret. Nam Auditorum cogitationibus à ſe perceptis ſermonem ſuum accommodabat; iiſque primo ſtatim ortu, ac veluti incunabulis, prius occurrendo quam in linguam tranſire poterant; eadem opera & illas redarguebat, & ſimul indicabat ſibi innotuiſſe. Parabolas quod attinet, vulgò tam flacci æſtimatas, earum aliquæ, ſi non pleræque, præclara bene vivendi documenta non modò ſuggerunt, verùm etiam eximii momenti prophetias complectuntur. Illa de perfœcundo ſinapis grano, * quod repente ad arboris magnitudinem ſuccrevit, maturos ac celeres Evangelii progreſſus prænotabat, uti dudum reipſa comprobatum eſt; quippe ab exiguis initiis brevi tempore ſeſe eò altitudinis extulit, ut admirationis pariter ac fidei pene æquali jure objectum evaſerit. Altera de infidis Villicis, Chriſtum Iudæorum ſcelere periturum, hoſque crimen acerbo ſupplicio luituros manifeſtò præſignificavit. Nec ſpes mihi deeſt, quin Prædictiones nondum animadverſas in lucem poſthac protractas iri viſurus ſim; præſertim cùm intellexerim quendam de Philologia bene meritum (Dominum *A. B.*) jam in eo eſſe, ut oſtendat complura Novi Fœderis loca prophetica eſſe, contrà quam vulgò Expoſitores judicarunt; quem hominem recentiorum Magiſtrorum celeberrimus *Manaſſeh Ben-Iſrael* (cùm eum in Urbe *Amſterledami* domi ſui viſerem) eximio elogio literatorum inter Chriſtianos facile Principem pronuntiavit. Hiſtoricæ illæ circumſtantiæ, quæ in Chriſti Parabolis improbantur, non immeritò plumis illis aſſimilaveris, quæ ſagittis adaptari ſolent; quæ tametſi cuſpidis inſtar obvia non penetrent, ſed levia quædam & heterogenea videantur, tamen ut telum penetrare valeat neceſſariò requiruntur, ipſique ad ſcopum convehendo & altiùs impellendo inſerviunt. Cæterùm hoc potiſſimùm nomine nititur

* *Mat.* 13.31.32.

nititur hæc accuſatio, quòd non rarò occurrat earundem rerum regeminatio, ſive repetitio. Atqui notum eruditis, ea quæ denuò repetuntur ſimul plus claritatis ac lucis ſecum afferre, utcunque prorſus ταυτολογήματα imperitioribus videantur. Sic ſtellæ univerſæ vulgaribus oculis ſimilem ſui ſpeciem exhibent, at ſingulis ſub eadem coloris ac figuræ ſpecie peculiares ineſſe vires ac diſtinctas facultates docent Aſtrologi. Prætereo, in omnibus linguis ſolennes ingeminationes ac locutiones reperiri, quæ ut peregrinis ſupervacaneæ aut ineptæ videantur, tamen à vernaculis, ac ſermonis idiotiſmum ſpectantibus, non modò communi uſu comprobantur, verùm etiam vim quandam ac emphaſin habere deprehenduntur. Adde quod vix uſpiam in Sacris occurrat hujuſmodi ſupervacaneum apparens, cujus rationem vel cauſam idoneam eruditus ac ſagax Interpres non expromat. Quid quòd, cùm ſacra Eloquia non omnia unà eodemque ſed admodum diſſitis temporibus conſcripta fuêre, (juxta decantatum illud, *Nunquam ſatis docetur quod nunquam ſatis diſcitur*) iiſdem criminibus ac erroribus denuò redeuntibus, conſimiles minas ac dehortationes opponi par erat; in quo, dum crebriùs ingeſtæ peccantium contumaciam & teſtarentur & redarguerent, non tam ταυτολογίαν committi cenſendum eſt, quàm idem fieri quod ſolet cum clavum iteratis ictibus in aſſerem adigimus (& verba ſapientum, uti Sapientis verba docent, † ſunt *Similia clavis infixis per dominos collectionum*) nam etiamſi omnia redeuntis mallei verbera rem eandem agant, nullum tamen eorum eſt ſupervacaneum; utique negotium conficiente numero. Qui literis atque arte ſatis inſtructi ſunt, ut libros, quos evolvunt, pigmentis Rhetoricis & mutuatitio ornatu denudare norint, facilè comperiunt eos eadem repetito dicere; hoc autem inter eos ac Sacrum Codicem diſcrimen animadverto, quòd hic plerumque novam materiam iiſdem verbis complectatur, illi veterem novo ſermone recoctam exhibeant. Præterea autem adnoto, quòd cùm nullus ſit Scripturæ locus quem, uti experientia nimis quàm compertum eſt, verſutiorum Hæreticorum artes ſatis ſpecioſè non eludant; Spiritus Sanctus, qui hoc ab initio prævidit, clementi ac prudenti conſilio cautum voluit ut præcipua dogmata, vel ad fidem vel mores pertinentia, multis in locis, ac variis locutionibus extarent; quo ſubterfugia ejuſmodi neceſſariò interciperentur, & falſa gloſſemata ipſis per fraudem affixa repellerentur. Et quidem hac divinâ Providentiâ factum eſt, ut multi Articuli Hæreticorum dolos effugerint, dum veritatem duorum aut plurium teſtimonio innixam in dubium vocare erubeſcerent, aut refellere prorſus diffiderent; Orthodoxi autem ſibi gratularentur quod haberent Anchoram ſuam [a] *tergemino fune, qui non facilè diſrumpitur*, ſtatuminatam. Quæ in Sacra Pagina repetita aut veriùs inculcata occurrunt, pleraque aliquid non antea traditum exhibent, & quidem ſicuti in *Pharaonis* ſomniis, [b] etſi Spicæ & Vaccæ rem eandem præfigurarent, tamen interpretamentum *Ioſephi* oſtendit neutrum

† *Eccl.* 12.11. a *Eccl* 4.12. b *Gen.* 41.25.32.

neutrum eorum fuiſſe ſupervacaneum) etiam pauca illa, in quibus nihil aliud docemur, illorum dogmatum, quæ prius tradebantur, ſaltem pretium ac momentum ſubindicant. Nec verebor Scripturam Roſæ aſſimilare, ad cujus pulchritudinem & perfectionem nullum non foliolum aliquid confert, etſi omnia indiſcretam formæ ſimilitudinem obtineant.

Objectio Sexta.

Quem uſum habeant in Veteri Inſtrumento קרי *Keri*, & כתיב *Cethib*; atque תקון סופרים *Tikkûn Soph'rim*, mihi non eſt prorſus ignotum: nec me latet varias lectiones eſſe tam in Hebraïco Veteris Inſtrumenti Textu quàm in Græco Novi, recentioribus Criticis obſervatas, (in illo ſpeciatim eas quibus Orientales ac Occidentales Judæi inter ſe differunt.) Novi etiam quàm difficulter locorum in Novo Fœdere ex Veteri citatorum ἐναντιοφανία ſalvetur; quippe in quibus ab illo non modò verbis ſed etiam ſenſu variatum eſt. Hæc, inquam, adverſus Scripturam à nonnullis vehementer obiici me neutiquam fugiunt. Verùm hoc loco diſcutienda non putavi, partim quod hâc provincia me peritiores jamdudum defuncti ſunt, partim quod ad quæſtionem de Sacrarum Literarum αὐθεντίᾳ potiùs quàm ad ſtylum ſive characterem pertinent, ideoque in hac cauſa examinanda non veniunt; eoque magis quòd à me obiter in ſuperioribus tractata ſunt, & plenius ventilanda erunt ubi Chriſtianæ fidei cauſam acturus ſum. Et hiſce rationibus permotus, *Theophile*, ſtatui impræſentiarum objectionem iſtam non attingere, quæ S. Scripturis inconſtantiam & contradictionem impingit. Hìc tantùm admonere libet, repugnantiam, quæ in libris accuſatur, ſæpe non tam ex ſententiarum diverſitate, quàm ex Expoſitorum præjudiciis ac partium ſtudio proficiſci. Enimverò, ubi materia, quæ tractatur, ejuſmodi ſit quæ res hominum propiùs attingat, ut Author quantavis perſpicuitate utatur, tamẽ non deerunt acuti utriuſque partis homines, qui obſtinatos animos ad lectionem afferentes, multa ad cauſæ ſuæ patrocinium diſtorquebunt, etſi locos alios cum aliis exinde committant, quo eoſdem ſuis interpretationibus conciliare poſſint. Quod non temerè dictum eſſe, Phyſica *Ariſtotelis* ſcripta palàm teſtantur, quæ à tot diſſidentibus Scholaſticorum familiis ad contrariarum opinionum defenſionem pertrahuntur; dum miſer Stagirita, in omnium caſtra adſcitus, cogitur adverſus cujuſque ſectæ adverſarios militare, & interea ſibi ipſe bellum indicere. Nec verò minùs inter ſe de *Alcorani* ſenſu *Mahometis* ſectatores altercantur, quam nos de S. Codicis interpretatione diſſentimus, pariterque illum ſibi Lesbiam regulam ſive naſum cereum faciunt, ac hunc à nobis fieri Pontificii calumniantur. Id quod mihi in mentem revocat, non ſolùm δυσνόητά τινα † *quædam intellectu difficilia* in D. *Pauli* Epiſtolis, verùm etiam τὰς λοιπὰς γραφὰς, *reliquas Scripturas*, referente D. *Petro*,

† 2. Pet. 3. 16.

ab indoctis & parùm ſtabilibus detorqueri ſuo ipſorum exitio. Ubi gravis ac probus Author Lectorem æquum nanciſcitur, qui dicta facili ac nativa ſignificatione accipit, dum ſeries occaſionis aliam non expoſcit, (cui tum acquieſcit Lector) Scriptoris ſententia promptè percipitur: At cùm in homines ſubtilis ingenii, & præjudicio in tranſverſum actos, incidit, qui Scribentis ſenſu non contenti, ſuvm ipſi affigunt, & verborum ac phraſium acceptionibus omnibus inveſtigatis, eam ſeligunt quæ conſilio ſuo propiùs faveat, colliguntque, ex eo quòd dictio talem ſenſum alibi habeat, ideo eundem hic habere; major cautela ſcribenti adhibenda eſt, quam *Homerus* ac *Virgilius* Poëtarum Principes adhibuerunt, (utpote qui *Eudoxiæ* & *Alexandri Roſſæi* operâ in Evangeliſtas tranſmigrarunt) ne ea verbis prodere cogatur quæ mente nunquam cogitaverat, Cujus rei luculentum exemplum lex noſtra municipalis ſuppeditat, quàm litibus componendis & occupandis deſtinatam, & ſtylo peculiari ac barbaro accuratiſſimè conceptam, nec non crebris repetitionibus infertam (id quod, niſi tam præclari finis intuitu, tolerandum neutiquam foret) tamen perverſa hominum ingenia adeò perperam interpretantur & contorquent, ut non ſolùm privatorum lites, quibus ſolvendis ſæpe impar eſt Judicum acumen, ad hæredes tranſeant, verùm etiam orto inter Principem ac ſubditos diſſidio, homines utrinque tum bello tum ſolenni judicio vita exuantur, dum (ut pium eſt credere) utraque pars id ſibi & per legem licere, atque ad tuendam legum ſanctitatem à ſe fieri exiſtimant. In hac opinione, quod culpam & defectus noſtros Scripturis attribuimus, earundem impugnatores, quorum colloquio uſus ſum, me vehementer confirmarunt; quanquam commodiſſimam juxta ac compendioſiſſimam viam eſſe hactenus judicavi, non de re qualibet levicula contentionis ſerram cum ipſis ducere, dum interea profligatis objectionibus invicta perſtat incredulitas, & Scripturis à falſitate aut abſurditate vindicatis noſtram erga ipſas reverentiam demonſtramus, alios ad conſimilem ſententiam non adducimus; verùm, divina Scripturarum origine ſolidis rationibus munitâ, efficere ut inde homines diſcant ſcrupulos ſuos in veram cauſam referre, & Apoſtolorum modeſtiam imitari; qui, cùm Chriſtus *durum ſermonem* protuliſſet, cujus ratione complures diſcipuli ſe ſubduxerunt, quamvis (uti ex eo conjicere licet quod multa minùs obſcura perperam intellexerant) id rite non acciperent, tamen Dominum ſuum deſerere noluerunt, propter hoc quod *D. Petrus* omnium nomine profitetur, † *Verba vitæ æternæ habes, Et nos credimus & cognovimus te eſſe Chriſtum Filium illum Dei viventis*; documento inde exhibito, particulares ſcrupulos uni eximiæ & catholicæ Veritati eſſe ſubmittendos. Præterea unum eſt quod Objectorum conſiderationem meretur, Nimirum, Scripturarum veritatem & authoritatem, ac proinde harmonicum ipſarum conſenſum (quemadmodum alibi pleniùs oſtenſum ibimus) omnibus doctiſſimis per univerſa ſecula fuiſſe agnita: Nec jure dubitari poteſt, quin multi

ex

† *Io. 6. 60. 66. 68. 69.*

ex iis de nulla re in examinandis opinionibus magis ſoliciti fuerint, quàm ne fallerentur; ac nullum alium finẽ ſibi præſtituerint, quàm ut veritatem detegerent; & quanquam plerique, ut erant ſolertes & eruditi, difficultates in S. Codice deprehenderint, de quibus hi Calumniatores nunquam ſomniare potuiſſent; nihilominus omnes Scripturarum veritatem eo uſque rationi innixam cenſuerunt, ut Fidei quoque ſuæ partes ſervarentur. Ad fidem verò, quo laudabilis fiat Voluntatis actus, fortaſſe aliqualis in Intellectu hæſitantia & caligo requiritur; utpote cui hoc cum crepuſculo commune obtigit, quod ad utrumque tenebrarum admixtio neceſſaria eſt; cùm aliàs copioſiori accedente luce, illa in ſcientiam, hoc in diem tranſeat. Hìc autem, quandoquidem de Fide mentio incidit, fortaſſe non alienum erit admonere, Chriſtum ſæpe novitios fideles eodem modo tractare, quo *Nathanielem* tractaſſe dicitur; Nam poſtquam ὄδολος illle *Iſraelita*, nullo argumento permotus quàm quod à Chriſto ſub ficu conſpectus fuerat, eum pro *Meſſia* agnoviſſet, regeſſit Dominus, † *Quia dixi tibi, Vidi te ſub ficu, credis; majora iſtis videbis*; (quæ in ſequenti commate recenſere pergit;) ſimiliter, ubi hominibus certa perſuaſione ſedit Scripturas fuiſſe divinitùs datas, Deus hanc fidem benignè accipiens clariores ipſorum animis rationes ad fidem confirmandam ſuggerit, quàm quæ eam primitus progenuerant; ſimulque oſtendit rationem humanam ipſius Datori jure optimo fuiſſe ſubmittendam; Denique (quaſi quædam myſteria eſſent, in quibus Fides Intellectui feliciùs facem præferre ſoleat, quàm hic ad procreandam fidem viam munire) idem illis accidit quod duobus cæcis in Evangelio commemoratis, * à quibus B. Servator primò fidem poſtulavit, (eaque deprehenſa) deinde oculos eis aperuit.

Objectio Septima.

Crebras in S. Codice repetitiones (de quibus paulò ſuperiùs diximus) & inſolitam methodum, qua divinas veritates & præcepta illic exhiberi Authori placuit, nonnulli in criminationis argumentum traxerunt; ac ſi, ſpectata voluminis mole, jejunus ac deparcus haberi mereretur, in quo monita parca manu ſparguntur, & quidem multò rariùs quàm in ſcriptis quibuſdam aliis, in quibus utique caveri ſolet ne eadem ſæpiùs recurrant, quæque plus materiæ majori verborum compendio complectuntur. Unde fieri aiunt, ut nonnullis verè piis potiùs arrideant libri alii religioſi ac morales, utpote præceptorum ad vitam ritè formandam inſervientium ampliorem copiam ſuppeditantes.

Cui accuſationi, cùm ex pluribus capitibus conſtet; quæ in ſuperioribus jamjam excuſſimus, neceſſarium non videtur ut hìc diſtincta opponatur reſponſio. Verùm quandoquidem meam erga Sacra Monumenta reverentiam

E 2 non

† *Io. 1. 50.* * *Mat. 9. 27. &c.*

non defendi ſaltem, ſed etiam in alios diffundi cupiam, libet pauca quædam hac occaſione conſideranda ſubiicere.

Enimverò quantumvis S. Scriptura eximiis inſtitutis minus foret referta, &, perinde ac aliorum librorum præſtantiſſimi, Venis Metallicis ſimilis eſſet, quarum opulentiſſimæ glebam auream materiâ minus pretioſâ, eaque nec mediocri copia nec parvo labore ſecernenda, immixtam continent; Attamen, non ſecùs quàm ejuſmodi fodinæ, diligenter excuti mererentur; necnon fervido Chriſtiani hominis affectui ac grato animo conveniret, ejus exemplum imitari qui, uti refert Parabola, [a] *reperto theſauro occultato in agro*, nullam pretii conditionem recuſavit, quo minùs totum agrum theſauri gratia mercaretur.

Verùm (quod Deo grate tribuendũ) non ea eſt præſentis negotii conditio; Ignorantiam tantùm noſtram, deſidiam, aut frigidos in Religione affectus rectiùs inſimulemus; hæ nempe in cauſa ſunt quòd non agnoſcamus, tantùm abeſſe ut Scriptura Deſerto aut ſolo infœcundo (quod Criminatores volunt) ſit ſimilis, ut beatæ illi Promiſſionis terræ veriùs comparari poſſit, quam S. Pagina lacte ac melle, rebus utilibus ac jucundis, diffluentem toties deprædicat; ne dicam ipſi Paradiſo conferendam eſſe, de quo dicitur [b] *feciſſe Iehovam ut germinaret è terra illa quævis arbor deſiderabilis ad aſpectum & bona ad cibum; arbor quoque vitæ in medio horti.* Et ſanè ut ipſius Author erat Omniſcius, ſic illud in Scripturis ab eo tam luculenter patefactum eſſe experientia aſtruit, ut quo magis pii ipſius Lectores à bonis literis & ſcientiis fuerint inſtructi, eo majorem præſtantiſſimarum veritatum copiam in eadem deprehenderunt; in quo Scripturam Cœlo ſimilem dixeris, ubi, quo acutior fuerit oculorum acies & perfectior Teleſcopii fabrica, eo plura lumina perſpicies. Quod ne gratis dictum videatur, conſiderandum eſt, Librum illum doctrinæ nomine laudabilem eſſe, qui ſpeculativa æquè ac Practica monita legentibus exhibet, necnon Chriſtianorum intereſſe, ut cognoſcant non minùs qualem Deus de ſeipſo ac operibus ſuis ſententiam nobis eſſe velit, quàm quæ à nobis fieri mandavit. Jam ut dubitari non poteſt, quin è veritatibus ſpeculativis illæ ſint longè nobiliſſimæ ac ſupremæ, quæ Deum ipſum objecti loco habent, ita præ cæteris quibuſcunque libris S. Scriptura nobis de Dei natura, ac ipſius cogitationibus, deque myſteriis reconditis, in quæ (uti è D. *Petro* ante notatum) ipſi Angeli [c] *introſpicere cupiunt*, notitiam multò ampliſſimam ſuppeditat: Imò ex omnibus veterum vel recentiorum ſcriptis nullum eſt, quod de iis ſublimibus argumentis doceat aliquid cui tutò fidere poſſumus, niſi illud è ſanctis Monumentis deſumptum fuerit. Unde niſi injuria Liber ille jejunus exiſtimari nequit, in quo ſolo omnes illæ divinitùs patefactæ veritates continentur, quæ tam eximię ac præclarę ſunt ut Ethnicorum Philoſophorum ſcriptis eo nomine pretium accedat quòd aliquarum ex ipſis veſtigia quædam complectantur, exigua ea quidem & admodum

a *Mat.*13.44 b *Gen.*2.9. c 1 *Pet.*1.12.

modum evanida, prout à Scriptoribus ex conjectura res tradentibus, creperę rationis luci fidentibus, & plerumque aliquo ſaltem gradu planè hallucinantibus, fieri potuit. Sed de hac re fortaſſe alibi fuſiùs. Cæterùm iis quę antè dicta ſunt hîc adjungam, illos qui libros alios morales & religioſos S. Scripturæ quoad vitæ probę inſtitutionem anteponunt, fortaſſe ſententiam mutaturos, ſi modò ritè cogitarent, quo homines ad vitam probam & piam amplectendam permoveantur aliquid ampliùs deſiderari, quàm ut ad id ſe teneri intelligant, & etiam modum ſibi commonſtratum habeant. Nam cùm ad vitam ex virtutis norma ritè formandam requiratur, ut naturalis appetitus impetum compeſcamus, & reprimamus, necnon ut in vitę genere multis difficultatibus ac periculis implicito conſtantiam tueamur, non ſufficit præcepta aut monita illi quem in virum bonum evadere cupimus vel præſtantiſſima proponere; utpote quę vitę rite formandę voluntatem non tam ingenerant (quod ſanè in hoc negotio præcipuum eſt) quàm ſupponunt. Qui autem nihil ampliùs præſtare novit, certè multò minùs præſtat quàm ille, qui præter bonæ vitæ documenta, ſumma & validiſſima ad pietatem & virtutem allectamenta, & contrà potentiſſima ab omni improbitatis genere dehortamenta ſuggerit; idque præmia aut pœnas ita denunciando, ſimulque evincendo, nobis, prout partes noſtras obierimus, alterutram conditionem beatitudinis aut miſerię, eſſe obventuram; ut mentibus noſtris firmiſſimè inhæreat, nobis, niſi bonis, felicibus eſſe aut ſapientibus non licere, & miſeriam ineffabilem niſi evitato vitio evitari non poſſe. Jam verò, ut infra conſtabit S. Biblia præceptis ad vitę honeſtatem pertinentibus non eſſe deſtituta, ſic etiam quoad operativam illam docendi partem, qua nempe virtuti ſectatores rationum vehementia conquirit, ac à vitiorum contagio retrahit; nullus quiviſcunque alius liber, niſi à Divino Numine fluxerit, tantùm in hoc genere non dico non præſtat, ſed præſtare nullo modo poteſt, quàm Sacrorum Scriptorum monumenta. Quippe non eſt eadem ratio, cur meris hominibus æquè ac Deo fidem habeamus de præmiis ac pœnis illis, quę poſt mortem iis reſervavit qui Legibus ſuis vel obtemperaverint vel repugnaverint; cùm hæc (qui quid Philoſophi, aliique docti ſecius judicarint) ex libera ipſius voluntate dependeant, ac proinde niſi per revelationem ab eo factam evidenter cognoſci nequeant. Deum autem uſpiam id præterquam in S. Scripturis feciſſe nullatenus conſtat. Ac ideo quidem mirandum non eſt, D. *Paulum* Servatori Chriſto attribuere quod * *vitam ac immortalitatem in lucem produxit per Evangelium.* Porrò cùm ſpes iſtiuſmodi ſtimulos habeat, ut ſine ea vix unquam homines promptè aggrediantur, aut conſequenter exequantur, res longè paucioribus difficultatibus ac periculis obſitas, quàm quibus vita proba plerumque ſubjacet, D. *Petrus* ſummam Chriſtiani hominis ſpem revelatę veritati uniti ſtatuit, ubi Deo gratias agit, quod † *ex multa ſua miſericordia regenuerit nos in ſpem*

 vivam.

* 2. *Tim.* 1. 10. † 1. *Pet.* 1. 3.

vivam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. Hujuſmodi autem Dei ac Chriſti notitia, quę, ſi modò ullam omnino habemus, S. Literis prorſus accepta ferenda eſt, nec non ſpes & promiſſiones, quales niſi à Deo factę & iis quos ille miſerit, apud cautos ac prudentes locum habere nequeant, quanti ſint ad vitę probitatem momenti, facilè conjicies ex alio ejuſdem Apoſtoli loco, ubi non ſolùm memorat, Deum pro divina potentia ſua * *omnia nobis donaſſe quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem*; Verùm etiam paulò pòſt de eo loquitur quod *efficimur divinæ conſortes naturæ, & elabimur ex interitu qui eſt in mundo per cupiditatem, per maxima illa ac pretioſa promiſſa quæ nobis Deus donavit.* Quare etſi Scriptura documenta Moralia, qualia ab Ethicis Scriptoribus tradi ſolent, diſertè non proponeret, ſed tantùm explicando ea quæ Deus inde de ſe cognoſci voluit, ac evidenter exhibendo ſumma illa ad virtutem colendam ac nequitiam fugiendam argumenta, quæ licèt ratio fortaſſe conjecturis levioribus è longinquo apprehendat, tamen ſola Revelatio efficere poteſt ut ipſis ſolertes rerum examinatores certò fidant; ſi inquam, Scriptura homines nullo alio modo ad bene vivendi conſilia provocaret, ſed nobis præceptorum ex Legis naturæ ac Rationis dictamine deductionem permitteret (quæ duo quicquid verè & inſigniter utile moralia volumina communiter complectuntur pene ſola docere poſſunt) nihilominus ut Liber ad vitæ formationem eximiè comparatus cenſeri deberet. Quid? Annon experientia probavit, nullius Philoſophi vel Oratoris ſcriptorum lectione tot homines in viros probos evaſiſſe, quot Teſtamentum Novum, utut mole puſillum & leve loculi onus, ad ſummas virtutes formavit, præcipuè in prioribus Eccleſię ſeculis, cum eos qui Librum illum amplecterentur, aliorum lectio minus quàm poſtea diſtinuit. Equidem Luna Olitori ſatis ad hortum fodiendum & ſubigendum, necnon fortaſſe ad putandas arbores luminis fœneratur, at eandem ad fructuum productionem æquè ac Solem conferre nemo dixerit; ſiquidem hîc non modò laboranti facem mutuat, & blando calore recreat, verùm etiam certa ſpe ac fiduciâ animat, ipſum dignum ſudore præmium tandem conſecuturum. Faciliùs hoc præſenti negotio accommodari poteſt, quàm ut ipſi ulteriùs immoremur.

Quanquam autem hiſce ſolis de cauſis, quas diximus, Scriptura tanquam eximium pietatis & virtutis inſtrumentum cenſeri mereatur, tamen nullo modo verum eſt, eam documentis ad illam rem ſpectantibus deſtitutam eſſe, quibus tamen opus non habet, ut Liber ad vitæ probitatem comparatiſſimus judicetur. Nam cùm Evangelium amplectentibus neceſſaria ſint duo Virtutum genera, quarum aliæ ſatis commoda appellatione nuncupantur Chriſtianę, alię autem Morales ſive Ethicæ; nemo, opinor dubitabit, earum quæ propriè Chriſtianæ appellantur regulas è S. Literis petendas eſſe, utpote quas Reformatæ Religionis Profeſſores quoad res ex Revelatione pendentes

(quam

* 2. Pet. 1, 3. 4.

(quam reſtrictionem multi nimis incautè omittunt) eouſque ſufficientes agnoſcunt, ut in iſtiuſmodi controverſiis Theologi frequenter, & plerunque ſatis rectè argumentum negativum æquè ac affirmativum à Scriptura deſumant; Unde multorum onerum, quæ tanquam officia hominibus imperantur, promptam & opportunam levationem habere è ſacris Tabulis licet, ſi nempe nec conceptis verbis illic reperiantur, nec per conſequentiam inde poſſint elici. Adeò ut quod res hujuſmodi ſpectat, ea eſt hujuſce Libri copia ut ſæpenumero nihil loquendo multùm dicat, & non verbis modò ſed etiam ſilentio doceat (horologii inſtar, in quo Umbra æque ac Lumen denotandis horis inſervit.) Nec putandum eſt ejuſmodi Præceptorum ac monitorum, tum προτρεπτικῶν, tum ἀποτρεπτικῶν, propter quæ Libri Ethici commendari ſolent, vel optima in Scripturis deſiderari, propterea quòd eadem forma ac ſerie in S. Codice non tradantur, qua in ſcriptis ſyſtematicis fieri conſuevit: Quippe non modò illi eximium præceptorum moralium corpus illic deprehendunt, qui lumina iſta in manipulos aut ſi vis conſtellationes redigere norunt; Verùm etiam multas hinc inde reperire eſt potentiſſimas ad quælibet officia adhortationes, & contrà vehementiſſimas adverſus vitiorum turpitudinem cautelas. Et profectò dudum eſt quòd Paganorum Ethica mihi minus placuerint, quoniam, cùm moralis diſciplinæ ſcopus ſit affectus humanos ſubigere & mentem ad felicitatis aſſecutionem ritè effingere, qui eam hactenus tractarunt, mentis noſtræ facultates ac motus parùm videntur ex vero intellexiſſe. Atqui cùm Scripturarum Authori animorum humanorum fabrica, facultates, ac vires intuitivè ac perfectè innoteſcant, accommodatiſſimus ac validiſſimus in ipſas operandi modus ipſum fugere nullo modo poteſt; certè autem horologii vitium ab eo qui ejuſmodi opificii imperitus eſt, quàm ab Horologiopæo, veriſimile eſt reſtitui minùs poſſe. Et profectò, quod eas virtutes attinet quæ arctiore vocabuli ſignificatu morales appellari ſolent, numerum pene ſuperant quæ de ipſis paſſim in Scripturis ſparguntur eximia monita & documenta, vulgaribus quidem Lectoribus non ſatis obſervata, quod ſeriatim non tradita aliis plerumque rebus commiſceantur. Verùm qui ad Scripturarum lectionem diligentiam ac attentionem debitam afferunt, non ſolùm conſilia & præcepta moralia quæ alii Lectores tranſiliunt, illic facilè deprehendunt; ſed etiam complura præclara documenta reperiunt, ſagacibus & attentis Lectoribus ſatis perſpicuè propoſita aut ſuggeſta, etſi non tam dilucidè aut apertè tradita ut ab iis, quibus inveſtigatione digna non videntur, animadverti queant.

Quamobrem qui, aliàs utcunque Pii, Libros Ethicos, aut etiam Religioſos, Sacroſanctis Inſtrumentis præponunt, eos & divino Codici & ſibi ipſis injuriam facere non poſſum non exiſtimare; necnon id hominum potiùs quàm Scripturæ vitium eſſe. Vix ulla in re majorem apud me gratiam iniit *Lutherus*, quàm quòd libros ſuos de rebus religioſis conſcriptis cremari optaverit, ubi eos vulgò plùs æquo æſtimatos Scripturarum neglectum

inducere

inducere animadvertit ; quibus ſanè, *Theophile*, ſi ejus generis præſtantiſſimi conferantur, (ne huc accommodem quod *Seneca* ad matrem ſuam ſcripſit, [a] *Paribus intervallis omnia Divina ab omnibus Humanis diſtant)* id m eſt ac ſi ſtellas Soli comparaveris, cujus nempe radii fulgorem ipſis impertiantur quas præſentia ſua vincit & extinguit. Enimverò tametſi Libris religioſis ſuum pretium ac laudem non invideo, nihilominus primum ipſis locum concedere non poſſum : & cùm optimorum ejus generis ſcriptorum Authores, quicquid habent præclari iis in rebus notæ, illud è S. Literis vel ſuffurentur vel depromptum agnoſcant, nolim Chriſtianos neglectis fontibus rivulos conſectari, & imprudenter pariter ac ingratè Dei Verbum in alieno quàm in ipſius Libro legere malle, in quo ad pietatis ac Virtutis ſtudium amplectendum tam ſingularibus ac præclaris argumentis provocamur. :.......... D. *Paulo* Scripturæ multiplices utilitates deprædicanti hæc omnium ſcopus ac ſumma eſt, quod efficiat, [b] *Ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum perfectè inſtructus*, & (uti paulo antea loquitur) [c] *quod poſſit σοφίσαι εἰς σωτηρίαν ſapientes nos reddere ad ſalutem.* Fatendum quidem eſt in aliis libris extare non exiguam optimorum monitorum copiam ; verùm quandoquidem ad vitæ communis emolumenta, commoditates, vel ornamenta conſequenda ſolummodò conferant, nihil damni ex eorum ignoratione impendet, niſi quod inde iis rebus excidamus, ad quarum aſſecutionem nobis viam commonſtrant aut muniunt; ac cognitio, cujus acquiſitio aut neglectus vel gaudia vel tormenta ſempiterna infert, non alibi quàm in Scripturis quærenda eſt. Siquidem Chriſtiano, ut fidei ac vitæ ſuę munera intelligat, opus non eſt alios libros præter Sacros intelligere ; quamvis ad hos probè intelligendos aliquot aliorum intellectio requiratur. Quare in eo Libro Chriſtianorum ſtudium ponendum eſt, quo intellecto alii ad ſalutem neceſſarii non ſunt, ignorato autem parum juvant. Si D. *Petro* [d] idem revera factum fuiſſet, quod in viſione quieſcens per ſpeciem fieri percepit, vix, ut erat famelicus, nemora ac ſaltus quærendi victus cauſa peragraſſet, cùm ipſi vas omni quadrupedum genere aliiſque edulìis refertum è cœlo demitteretur, accedente etiam cœlitùs voce, *Surge, Petre, macta ac veſcere.* Sic cum Deus è cœlo unum Volumen porrigat, in quo omnes veritates divinæ & ſancta præcepta, quæ alii ſparſim in libris humanis reperiunt, ſaltem implicitè continentur, Chriſtiano Liber adeò inſigniter refertus nequit non eſſe cariſſimus, utpote qui in eo aliorum librorum ignorationem excuſet, quod meritiſſima *Antonomaſia* appelletur *LIBER* κατ᾽ ἐξοχὴν, *The Book*, ſic enim vox Græca ἡ βίβλος ſonat, uti etiam Hebræis dicitur † *Mikra*, quaſi diceres id quod legendum eſt. .... Satis præceptorum atque etiam incitamentorum ad virtutem Scriptura ſuppeditat, ſi modò divini Libri argumenta pro merito expenderentur. Errant quicunque exiſtimant, prægrande Ethicorum ſyſtema juxta exquiſitas Logicæ regulas concinnatum, & definitionibus,

Seneca de Conſ ad Helviam cap 9. b *2.Tim.3.17.* c ℣.15. d *Act.10.11.12.13.* † *Mikra Lectio.*

tionibus, diviſionibus, diſtinctionibus ac ſyllogiſmis methodi è refertum, vel neceſſarium vel commodum inſtrumentum eſſe per quod homines ad virtutem formentur. Plerique Authores Ethici ita ſcribant, ac ſi Virtutem eodem modo, eademque facilitate qua Grammaticam doceri poſſe exiſtimarent; & ea quæ ad virtutem ex ratione permoverent, ac contrà à vitio deterrerent, quæque in animos ac mores hominum vim haberent ſuavem ac naturalem, ſicco pede tranſilientes, lites movent de partium Ethices titulis & dignitate, deque ejuſmodi rebus quæ ad virtutem ac vitium ſatis è longinquo pertinent; de aſſerenda methodo ſua quàm virtutis ſupra vitium præeminentia plùs laborant; diſponendis rite Sectionibus quàm rectè iis umbrum actionibus ſolicitiùs proſpiciunt; denique id ſtudioſiùs agunt ut doctrina memoriæ potiùs quàm affectibus imprimatur, utque de animi motibus diſputare magis quàm triumphare diſcamus. Atqui quemadmodum longè meliori ſorte fruitur vel unius Provinciæ Monarcha, quàm Geographus, totius Telluris dimenſionem, ſitum, motum aut ſtabilitatem theoricè explicare, ipſam in Zonas, Climata & Parallelos diſtinguere, denique varias regionum quarumcunque appellationes nominumque etymologias enumerare, ac regnorum omnium ambitus, confinia, figuram, diviſionem, &c. declarare quantumvis doctus: ita quoque unam è virtutibus qui actu poſſidet, multo illi anteferendus eſt qui cunctas ex ſpeculatione duntaxat cognoſcit. Ariſtoteles, Philoſophorum antesignanus, hac in re majori perſpicuitate utitur, minuſque περιεργάζεται, qui in Ethicis ſuis de methodo (quod Interpretum pace dictum ſit) minus laboravit. Et ſanè ad virtutem theoria non magna ſufficit, modo benè percipiatur, & ſeriò in praxin deducatur; utpote quam Ratio & Prudentia quibuſcunque vitæ caſibus, prout res tulerit, ſatis accuratè accommodavit, (nec enim varietates negotiorum propè infinitæ facilè regulis comprehendi poſſunt:) quemadmodum Cynoſuræ aſpectus navigantium quoſcunque curſus moderatur. Hoc nomine Ethica ſyſtemata non ineptè cœlo aſſimilaveris, in quo Sydera ſunt cunctorum oculis manifeſta, eaque ſat luminis ad pleraſque vias ordinandas exhibentia; Et quemadmodum ego, qui cum recentioribus Aſtronomis in Conſtellatione Pleiadum prope centenas ſtellas Teleſcopii adminiculo conſpexi, in quo ſex duntaxat vulgi oculis apparent; quique in via Lactea, aliiſque locis æthereis albicantibus innumeras ſtellularum faculas plerumque inconſpicuas multoties obſervavi; tamen nihil ampliùs luminis ad itinerum directionem quàm cæteri inde percipio; ita quædam ſunt in Ethicis Principia ac Axiomata Inſigniora, nuſquam non conſpicua, plurimùm lucis ac directionis hominibus ſuppeditantia; at numeroſa argutiarum ac ſubtilitatum farrago (dato etiam veras eſſe) a Scriptoribus Ethicis undecunque congeſta, ut contemplantibus jucunda ſit, certè ad negotia vitæ perpuſillum lucis nobis fœneratur. Quoties memoria recolo antiquos *Heroas*, qui Hiſtoriam prophanam nobilitarunt, à ſacra autem nobilitati ſunt, quique exemplis ſuis præceptorum optimorum

materiam ac fundamentum plus ſuggeſſerunt, quàm aliquid de ea re libris & chartulis conſignatum fuiſſet, ſubitò exclamare, Virtutem vix unquam rectiùs excultam fuiſſe, quàm cùm non ſolum homines de definitione ejuſdem diſceptaſſent: (ſicuti eorum qui Chymici audire volunt, ac multa præclara atque arcana calent, nonnulli, dum de eſſentia Auri magnifica loquuntur, emendicare ſtipem coguntur, quo tamen Mercatoris, qui fodinas ac furnos nunquam vidit, arcæ referciuntur.) Grandia illa morum Præcepta ſeminibus πολυσπόροις ſimilia dixeris, quæ diligenter exculta fructus progignunt aliis porrò ſeminibus refertos. Jam ut demus in Ethicorum Voluminum cumulis reperiri quædam Probitatis προτρεπτικά, ac etiam quædam improbitatis ἀποτρεπτικά, quæ eadem in S. Codice fruſtrà requirantur: nihilominus ſagax Lector in Libro illo cœleſti plura ad eam rem ſpectantia obſervaverit, quàm plerique opinentur; quorum etiam nonnulla tanti ſint momenti, ut unum ex iis tanto præcellat multis vulgaribus, quanto Unio aliquis grandior viginti margaritis exiguis quas Pharmacopolæ unciatim venundant; aut multa minùs inſignia in ſe complectatur (quæ prudentes non numero ſed pondere æſtimant) ſicuti liber a Anglicana vicenos ſolidos. Adde quod tametſi Scriptores profani in tractatibus ſuis Paræneticis orationis ornatum nitoremque conſectantur, res magno verborum circuitu amplificent, ac locos communes expilent; nihilominus dum ipſis ad interiora animi penetrare non conceditur, omnia hæc non dico ad legentium ſed ne ad ſcribentium mores rite formandos parum poſſunt. Atqui heroica Primitivæ Eccleſiæ tempora experientiâ glorioſiſſimâ comprobarunt, παραινέσεσι & ἀποτρέψεσι, quæ in S. Bibliis ſimpliciter ac ſine omni aſcititio fuco proponuntur ubi animo rite receptæ ac ſerio expenſæ fuerint, virtutem eò ſublimiorem evehere potuiſſe, quò Philoſophia vix collimare auſa eſt. Quid quod argumentorum rationalium, ad virtutem excitantium ac à vitio revocantium, numerus non ita magnus eſt: Sed in Scriptis moralibus, utcunque integræ cohortes in aciem adduci videantur, vis tamen omnis ac nervus diſſertationis non admodum latè ſe exporrigit; quinimo quiſquis rupto cortice putamina abſtraxerit, comperiet multis ejuſmodi Commentariis planè ſimilem ineſſe nucleum. Enimverò quod hic una ſimilitudine ille idem alia illuſtrat; ingratos adverſus Deum, quos hic porcis glandes devorantibus ac arborem unde decidêrant nunquam ſuſpicientibus comparat, alius animalibus aſſimilat, quæ rivulos bibunt, ac interea de fontibus unde profluunt nihil cogitant. Utrique virtutem vario duntaxat cultu ornatam exhibent, in quo habitus novus ac inſolitus fortaſſe attentionem excitet, ac ſaltem animos faciliùs & molliùs permoveat, verùm ſagaciorum ac perſpicaciorum de ea re conceptus parùm immutat. Cujuſmodi quidem homines ſacri Scriptorum Authorem nunquam non arguent, quod ex monitis ac præceptis quæ ibi reperiuntur multa ſint antiqua, nota, aut crebrò repetita; ſiquidem efficaciſſima eſſe ad probitatem inſtrumenta jam olim infinitis exemplis comprobatum eſt.

Quis

Quis non miretur Medicum à Mithridatii uſu abſtinentem, propterea quòd ad morbum complurium medelam multis antè ſeculis notum ac celebratum ſit remedium? Num panis ideo minus nutriendis nobis inſervit, aut rariùs uſurpatur, quoniam *Adamo* (ut creditum eſt) contemporaneus, ac communiſſimum omnium populorum per omnia tempora edulium fuerit? Quod autem attinet ad monitorum atque hortationum repetitionem, quam hominum conditio eodem ſubinde rediens poſtulat, quandoquidem validarum in Ethicis conſiderationum paucitas efficit ut eadem denuò (forta'ſſe aliquatenus forma immutata) repeti, aut, ſi nova duntaxat placeant, ſaltem deteriora ſubſtitui neceſſe ſit; hujuſmodi hominibus non magis mirum videtur eadem monita iteratò adhiberi, quàm gladium (telum bellicum ab omni temporum memoria uſitatiſſimum) hodiéque à militibus vibrari; aut exercitum honoris, officii, prædæ, neceſſitatis, aliorumque incitamentorum repræſentatione ab Imperatore ſuo ad pugnam, quoties res poſtulet, accendi. Nec hac occaſione omittendum cenſeo, quod cùm Deus ſit Spiritus Omniſcius, ac univerſæ Creationi Leges tulerit, eædem veritates, conſilia, hortationes, diſſuaſiones, &c. in Chriſtianum Lectorem, ubi in Scripturis occurrunt, aliam efficaciam ſæpenumero quidem habent, at ſemper habere debent quam ſi eadem ille in Paganorum quantumlibet doctis ac elegantibus voluminibus reperiret. Certè enim illi, qui libros ab eximiis antiquorum temporum Philoſophis, iiſdemque præclaris veri indagatoribus conſcriptos, tanta cum reverentia lectitant, propterea quod ipſos inſigni intellectus acie præditos exiſtimant, æſtimationem de iis ac de Libro quem Omniſcius Deus in publicum emiſit diſparitati Authorum aliquatenus proportionatam habere debent. Siquidem *homines* (uti *Bildad* apud *Iobum* diſſerit) * *heſterni ſunt ac nihil noverunt*; Cautus lector in ſapientiſſimorum hominum ſcriptis evolvendis, meminit ipſos falli adeóque etiam fallere poſſe, unde geminus illi labor, alter in ſententia dictorum inveſtiganda, alter in veritate examinanda. Verùm in S. Bibliorum lectione, poſteriore hac cura opus non habemus; quippe cognita loci alicujus ſententia, de veritate nihil eſt laborandum, cùm nunquam ab eo Libro decipiamur, niſi cùm noſmet ipſos in errorem conjicimus, temerè credentes nos ipſius mentem percipere cùm revera non percipimus. Enimverò aliter me affectum ſentio, cùm lego ſplendorem mundanum ab illo vituperatum & damnatum ad cujus ſummam felicitatem omnia fortunæ bona confluxerant, ac cum idem a quodam pauperculo Cynico factum invenio, cui melleas voluptatum illecebras nunquam deguſtare contigit, nec magnopere philoſophia opus eſt ut mundo nuntium remittat, de quo niſi ex miſella ſorte ſua judicium ferre nequit, ac proinde in cujus ſuffragio nihilo plùs ſitum eſt quàm in eo quod quis cæcus de muliere Mauritana protulerit; utpote quam etiamſi fœdam nec falsò pronuntiet, tamen credulum eſſe oportet, qui illud ex nuda tam inidonei teſtis affirmatione

* Iob. 8. 9.

crediderit. Quare cùm Deus ipſe nobis explicare dignatur, quid ſit Honeſtum aut Turpe, quid Excelſum aut Sordidum, quid Verum aut Falſum, quid Beatitudo aut Miſeria; illius dictamini longè aliter acquieſco, quam iis quæ de iiſdem rebus in Scriptore aliquo humano reperio, utpote qui, imbecillitatibus ac affectibus neceſſariò obnoxius, proinde & ipſe errare & alios in errorem inducere poſſit. Unde mirandum non eſt, ſi, ſpretis Dei effatis, graviùs peccetur hoc nomine, quòd ſint illius; quemadmodum B. Servator *Ninevitas* ad *Ionæ* prædicationem converſos, iis prætulit qui ſe prædicante non reſipuerunt, propterea quod ipſe erat * *plus quàm* Jonas. Quare tametſi libros morales olim non indiligenter evolverim, nihilominus gnarus eos non legum ſed monitorum duntaxat vim obtinere, nec mortem, peccati pœnam, immorigeris jure intentare poſſe; fateor me eorum lectione ſæpe non admodum permoveri. Quippe non inficior me, cùm libertatem mihi non raró aſſumo rationem earum rerum expendendi, quas Scriptores humani (ſeu Philoſophi ſeu Patres Eccleſiæ) nobis proponere ſatagunt, comperire ſpecioſa illa ac decantata Effata, Sapientum Apophthegmata, Philoſophorum placita, virorum maximorum exempla, Similitudines elegantes, Allegorias concinnas, ac ſcitas & acutas maximorum Ingeniorum ſententias, planè [illegible] inſtar eſſe, falſitati aſtruendæ ac Veritatis cauſam promovendæ tela æquè idonea, quæque ab acutis hominibus ad contrarias aſſertiones ſtatuminandas perinde adduci poſſunt. Sane vero iis qui curioſiùs in omnium temporum & populorum mores inquirunt, plerique e Scriptoribus Ethicis nuſquam aliud agere videntur, (niſi forte quoad officia illa ad quæ naturæ inſtinctu inſtruimur) quàm ingenioſè digladiari (ſi tamen vel illud Elogium omnibus competat;) quippe ex locis illis popularibus quilibet adeò incerto & fluxo fundamento nititur, ut vix aliquid eidem ſuperſtrui poſſit, quod quis alius pari ingenio fretus æquali probabilitatis ſpecie non proſternat. Vereor autem ne pravi affectus noſtri nimis quam crebrò Sophiſticis ſtrophis ſatis valeant ad eludendum, quicquid officii ſpecie imperatum præſtari à nobis gravantur. Atqui cum aliquid in S. Codice mandari adverto, conſcius illud † à *Patre illo Spirituum* conſtitutum, (qui & poteſtatem habet ferendi leges, quas ideò juſtas eſſe neceſſe eſt quòd ille tulerit, & ſempiternis pœnis in delinquentes animadvertendi;) tum gradum figo & demittendæ anchoræ locum proſpicio, mearum partium exiſtimans imperata non examinare, ſed facere, utpote cui pluris eſt divinum illud αὐτὸς ἔφη, *Sic dicit Dominus*, quam integra *Platonis* Dialogus aut *Senecæ* Epiſtola. Placet non modò fidei ſed etiam morum fundamenta in Petram collocari: adeoque, verum, genuinum ac ſtrictum Scripturæ ſenſum (& quod inde manifeſtò deducitur) irrefragabilem obligandi vim obtinere ratus, tum quoad fidem (in rebus ex revelatione duntaxat pendentibus) tum etiam quoad praxin, mirum non eſt, ſi Dei voluntatem in eo Libro potiſſimum

inveſtigo,

* *Mat.* 12. 41. † *Heb.* 12. 9.

inveſtigo, in quo ſolo patefactum eſſe cenſeo. Et profectò cùm, mihi, omnis obedientiæ ratio in Imperantis authoritate ſita ſit; paucos tamen reperias, qui inter id quod à Deo dictum eſt & illud quod homines à Deo dictum volunt, accuratius diſtinguunt. Quod ſi liberum hoc mihi vendico ut Textum à Gloſſemate ſecernam, quod vel Expoſitorum vulgus procuderunt, (quorum non paucos Commentarios ob cauſas alibi dicendas, non admodum probo,) vel etiam Eccleſiæ Patres attexuerunt; ſupervacaneum foret, apud *Theophilum*, profiteri, mihi probandi improbandique libertatem, prout ratio liberrima ſuaſerit, in ſcriptis cæteris moralibus eſſe gratiſſimam; quinimo me vereri, ne conciones ejuſmodi Scriptorum demonſtrationum authoritatem vix apud eos ſint habituræ, qui ſe, vel ad virtutem quidem, fraude ac dolo adduci detrectant; ſed ea cura, qua homines aut Chriſtianos deceat, non modò naturam rei agendæ, ſed etiam rationes quibus ad praxin permoveantur, expendunt. .... Ex tredecim Judaici ſymboli Articulis unus ipſa Legis ſeu Pentateuchi vocabula divinitùs inſpirata fuiſſe agnoſcit. Minùs Hyperbolen ſapit, quàm quis prima facie opinetur, illud Rabbinorum pronuntiatum, Ex quovis Legis apice integros doctrinæ montes pendere. In cujus rei confirmationem nil attinet myſteria attingere, quæ ex inſuetis Decalogi Hebraïci accentibus ſibi videntur deprehendiſſe; ſiquidem Magiſtrorum modeſtiores aliquando in libero mecum colloquio non diſſimularunt, eam rem non minus ipſis quàm nobis videri obſcuram & perplexam. Prætereo etiam Judæos totam Legem ad 613. Præcepta, partim affirmativa, partim negativa, pro numero literarum Decalogi revocare; quo nempe inſinuatum velint, univerſas leges, quibus hominibus officia ſua conſtituuntur, in Decalogo virtualiter ac reductivè contineri. Quamvis apud eos tanti ſit, tamque in Judaicis Scriptoribus celebratum (uti in eo genere literarum verſatis notiſſimum) Rabbinicum hoc ſive dogma ſive figmentum; ut interdum ſuſpicatus fuerim opinionem plurimorum Theologorum Chriſtianorum, quá omnia præcepta, ad officium hominum quocunque modo pertinentium, ex Decalogo idoneis conſequentiis deduci poſſe arbitrantur, inde originem duxiſſe. Cæterùm, uti dixi, nolo ſententiam meam, de ampliſſima Scripturæ quoad doctrinam copia & plenitudine, fundamentis tam parum ſolidis & ambiguis ſtatuminare. Illud nempe apud homines attentos plus ponderis habiturum eſt, quod præter luculentas atque obvias veritates plurimas, quibus S. Pagina paſſim repleta eſt, multa in ipſis vocabulis ac locutionum formulis monita propoſita, multas veritates ſtabilitas, multos errores retuſos, quinimo multa myſteria tacitè inſinuata diligens ac attentus Lector animadvertit, quæ omnia oſcitantis atque ſupini incuriam fugiunt. Enimvero Deus qui, uti teſtatur Regius Vates, * *amicit ſe luce tanquam panno*, id de ſe veriſſimè dictum eſſe in S. Codice comprobavit, in quo (ſicuti prima ab ipſo prolata vox eſt † יהי אור Yehi—Or, *Fiat lux*) ipſæ dictiones ac phraſes

* *Pſ.* 104. 2. † *Gen.* 1.3.

phraſes, quibus ſenſus induitur, non modo emphaticæ ſunt, ſed perſæpe myſticæ. Apoſtolus teſtatur, [a] *quæcunque anteſcripta ſunt*, etiam in Veteri Teſtamento, *ad noſtram doctrinam anteſcripta fuiſſe*. Verùm præter complures S. Codicis locos ſpecialiter ad doctrinam facientes, nonnullos reperire eſt documentis tantoperè refertos, ut hoc inter eos & humanorum Scriptorum tractatus diſcrimen facilè conſpiciatur, quod in illis materia orationi ſupereminеat, contrà in his materia ſermonis copiæ concedat. Imò vel ipſi floſculi Rhetorici, qui illic ſuccrevere, (Calendulæ inſtar in regionibus calidioribus Solem reſpicientis) utiliſſimas & graviſſimas veritates ſubindicant; in quo S. Volumen Arbori vitæ in novis Hieroſolymis florenti perſimile dixeris, quod non ſolum fructus tempeſtivos procreabat, ſed cujus [b] *folia ad ſanitatem gentium conducebant*. Quod ad eos attinet qui in hoc & ſuperiori ſeculo Veteris Inſtrumenti authoritatem convellere auſi ſunt, ac ſi Novum Chriſtianis ſufficeret; Sanè doctrina Evangelii unà cum naturalis rationis luce (quæ inde non excluditur ſed ſupponitur) omnia Chriſtianorum hominum officia, in ordine ad ſalutem abſolutè neceſſaria, mihi complecti videtur: (Ideoque à multis Theologis, tam Pontificiis quàm Reformatis, inconſultò fieri, dum multa in Veteri Fœdere conſtituta pro legibus propriè dictis venditant, quæ certè Chriſtianos eo nomine hodie non obligant, imò fortaſſe nec ullos, præter Judæos ac nonnullos è Proſelytis Judaicis, unquam obligarunt:) Simul tamen arbitror, quod, etiamſi vix oſtendi poſſit aliquid ad Chriſtiani hominis officium neceſſariò pertinere, in ſenſu ſuperiùs memorato, quod ita ſe habere vel ex Novo Teſtamento vel ex Naturæ lumine demonſtrari nequeat; Nihilominus multa ſunt ad hujuſmodi officia ſpecialiter, quorum diſtinctior & explicatior cognitio ex Veteri quam ex Novo Inſtrumento haberi poteſt: quin & multa de myſteriis Religionis noſtræ in nonnullis Antiqui Fœderis locis, quàm uſquam in Evangelio, planiùs aut pleniùs traduntur, quemadmodum, ſi expediret, nullo negotio palam fieri poſſit: Adeò ut, quoad ea quæ in Religione *Credenda* ſunt, præclarum uſum habeat, quam ipſis fortaſſe quoad *Agenda* non abſolute neceſſarium. (Cæterùm ad hoc obſervare licet, quod tum res tum locutiones in Veteri Teſtamento uſurpatæ, toties & penè ubiquè in Novo attinganꝰur, (ac ſi Sapientia divina torrentibus marinis & fluvialibus ſimilis eſſet, qui in alveis a ſe factis jugiter amant decurrere) ut vix pagina poſterioris ſit, ad quam intelligendam prioris ſtudium aut non ſit abſolutè neceſſarium, aut imprimis utile. Si Deo collibitum foret nos, ut olim Prophetam [c] *Ionam*, ſylveſtris herbæ umbrâ erudire, noſtrum eſſet id boni conſulere: quanto autem magis cùm nos alloqui dignatur modo paulò minùs glorioſo ac quo *Moſem* affatus eſt; [d] nempe per Scripturã, cui tanta cum Sanctuario ſimilitudo intercedit, quod legem Dei incluſam continebat Propitiatoriũ (Chriſti repræſentamẽ) exhibuit, ac in quo aurei duo Cherubini, amborum Fœderũ harmonicorum inſtar,

a *Rom.* 15 4 b *Apoc* 22 2. c *Iona* 4. 6. d *Exod.* 25.16.17.18,19.20.21.22.

inſtar, ſeſe mutuò, ſimulque Propitiatorium illud quod *Meſſiam* præfigurabat, reſpexerunt. Quare quod Deus S. Codicem, tanquam Lucem quandam extulerit, qua, mediante ipſius Spiritu, Eccleſiam colluſtrat, hoc beneficium, non æquis ſolummodò, ſed etiam gratis animis recognoſcendum eſt; ſiquidem lux hæc ut per ſe illuſtris, ita quoq; ab illo delecta eſt, cujus benedictio quævis gratiæ inſtrumenta ſecundare valet, & citra cujus benedictionem nulla gratiæ inſtrumenta feliciter ſucceſſerint.

Jam verò, *Theophile*, quandoquidem inter eos qui in libris quibuſdam, ſeu Moralibus ſeu Religioſis, libentiùs & ſtudioſiùs quàm in S. Bibliis verſantur, non deſint aliqui pietatis nomine laudandi, facilè ignoſces, uti ſpero, ſi, (ne eorum exemplum te etiam transverſum agat, & unà cum locorum nonnullorum obſcuritate, ac illius (præſertim in initio) oppoſitione, qui Scripturæ Authori & Fini hoſtis eſt infenſiſſimus, tibi Sacrum Codicem è manibus excutiat,) iis quæ de horum hominum errore dicta ſunt hoc inſuper adjungam, Morem eſſe non tantùm laudabilem ſed etiam majoris fructus quàm plerique opinantur, portionem quandam, ſive capitula aliquot S. Bibliorum ex ordine indies perlegere, nec ab incepto deſiſtere, etiamſi (ſicut *Naaman* * ſeſe *Jordani* ſexies immerſit necdum ſanitati reſtitutus eſt) exinde fructum aliquem notabilem non ſtatim percipiamus. Quippe in morbis tam Mentis quam Corporis, quanquam guſtandi facultas ſublata ſit, & palatum ingratorum ſapores non percipiat, nihilo tamen minùs alimenta ſumenda ſunt, quæ, utut guſtui inſipida atque fortaſſe amara videantur reverà nutriunt ac corroborant. Enimverò faciendum idem, quod Eunuchus, † in ſacra Hiſtoria commemoratus, fecit; legenda ſunt multa quæ legentes non intelligimus. Et quanquam nonnullæ Divini Verbi portiones captum noſtrum effugiant, tamen ſubigendæ ſunt ac uſu formandæ facultates noſtræ & res in memoriam admittendæ, donec ad ipſarum comprehenſionem Intellectus aſſurgat; imò, quoad hanc rem, ſanctiſſima Chriſti mater ipſos Diſc[illegible] Sed Mater plum ſtatuenda, de qua proditum eſt, ᵃ quod [illegible] necnon exiſtimandum Marito) *non intellexerunt verbum illud quod loq* [illegible] *ejus diligenter conſervabat omnia dicta hæc in* [illegible] *Petro* dixit, ᵇ *Quod ego facio* eſt fieri poſſe ut, quemadmodum B. Sponſo quod memoriam tuam re[illegible] *tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea*; [illegible] dicat, *Quod ego dico tu neſcis* piendo Verbo ſuo aptam reddit, quod de benevolentia in hoſpites, *po* *nunc, cognoſces autem poſtea*: quæ *eſtote immemores, per hanc enim quidam* ſtolus monuit, ᶜ *Hoſpitalis*, etiam iis Scripturæ locis, quorum ſenten*neſcii exceperunt Angelos* [illegible] citra [illegible] accommodari poteſt: tiam [illegible] etiamnum ignoramus, cum *Abrahamo* & *Lotho* ᵈ hoſpites opinione noſtra quippe facilè evenit [illegible] ſiamus, quique, ubi veram ſui conditionem aperuerint, bonè nobiliores nos cumulando, & ex impiorum conſortio ſimul ac ſorte benedictiones eripiendo,

ᵃ Luc. 2. 50. 51. & ℣. 18. 19. ᵇ Jo. 13. 7. ᶜ Heb. 13. 2. ᵈ Gen. c. 18 & 19.

* 2 Reg. 5. 14. † Act. 8. 30. 31.

er'piendo, hoſpitii præmium redhibeant. Certè autem ſi Ethnici obſcura & dubia oracula, à Principe Tenebrarum ac Mendaciorum patre plerumque profecta, religioſè conſervarunt; quin pudeat nos illa λόγια ζῶντα [a] *viva eloquia*, illa λόγια τοῦ Θεοῦ [b] *Oracula Dei* qui eſt [c] *Pater luminum*, Eſſentialiter Veritas,[d] *Mentiri neſcius*, non attentè pervolvere ac animis recondere. Etiam difficillima Scripturæ ænigmata, quæ ad retundendam ingenii humani audaciam videntur comparata, hunc fructum præbent, ut tenuitatis noſtræ admoneamur, ſimulque argumentum arripiamus profitendi quàm reverenter de Dei Verbo, hoc ſolo nomine quod illum Authorem habeat, ſentiamus. Nec verò quenquam ab inſtituto dimoveant intentatæ à Diabolo moleſtiæ, qui primos progreſſus in ſtudio, conſiliis ſuis adeò adverſo, omnibus modis infringere ac retardare ſatagit: ſiquidem iſta plerunque ſunt Chriſti in nobis noviter formati nixus & veluti ὠδῖνες; aut horrendis illis paroxyſmis aliquid habent ſimile, quæ ſpiritus impuri, de quo apud *Marcum* * mentio, ejectionem præceſſerunt; cujuſmodi cærimoniæ abiturienti Dæmoni ſolennes ſunt, qui ubi abitus ſui tempus inſtare comperit, † *Ira magna plenus fit, propterea quod ſciat ſe paululum temporis habere*. Et quanquam ** *Deus Pacis, qui Satanam ſub pedes Sanctorum cito contriturus eſt*, explorandi nos cauſa gratiam ſuam à nobis etiam dum Scripturarum lectioni operam damus, aliquantiſper abſtineret: tamen ab excellentiſſimo ſtudio ne deſiſtamus, ſed in mediis ad gratiam conducentibus fideli & pertinaci propoſito firmiter inhæreamus: non ſecus quàm Luna Eclipſin paſſa orbitam ſuam aut motum non deterinquit, ſed continuato curſu irradiationem amiſſam denuò recuperat. Verbum Dei invenimus aſſimilatum ſemini, †† (immortali illi ſemini per quod nos *regenitos eſſe D. Petrus* § teſtatur) quod diu veluti emortuum & terra conſepultum (uti novimus) jacere viſum, tamen poſtea germinat, & copioſam meſſem ſuccreſcit. Nec verò profectus quos fecimus, magis ... imbecillitas noſtra, efficere debent ne frequenti lectione in Scripturis ... mographi ... *In ſeculum non obliviſcar mandatorum tuorum*, (inquit Pſal- tanquam medica... illis ... *vum conſervas me*. Non eſt divinum Verbum ſumitur, ne in poſterum ... quod vehementius habendum, quod una vice quoad animam veriſſimum ...ur; verum alimento comparatur, quod ſanè ††† *Hominem non è ſolo pane vivere* quo ſenſu, etiam καθ' λεξιν dici poteſt, Jam quemadmodum cibos optime ... *ed ex quovis verbo prodeunte per os Dei.* latenus præſtat, ut hodierno & craſtino ... imiè nutritios heri comediſſe nuldum in hiſce §§§ *domiciliis argillaceis* hoſp... ac deinceps veſci opus non ſit, plena, niſi repetatur, animam non multùm ...ur; ſimiliter, diæta utcunque homines ſaniores ac robuſtiores fuerint, eo pſe... Et quemadmodum quo briore cibi appetentia tentantur; ita optimi Chriſti... que vegetiore & cre- ...rum, & qui in Scri- ...pturarum

[a] *Act.* 7.38. [b] *Rom.* 3.2. [c] *Iac.* 1.17. [d] *Tit.* 1.2. * *Marc.* 1.26. † *Apoc.* 12. ** *Rom* 16. 20.
†† *Mat.* 13,19. 20 &c. § 1. *Pet.* 1.23. §§ *Pſ.* 119.93. ††† 1. *Pet.* 2.2. & *alibi Mat.* 4. §§§ *Iob* 4 19.

pturarum notitia maximè profecerunt, (quod *Davidis* exemplum confirmat) iſtam animarum alimoniam enixiſſimè expetunt †; cujus etiam deſuetudine aut neglectu fit, ut vigentiſſima pietas langueſcat, & in Atrophiam labatur. Nec eſt cur ullum ad aſſiduam Scripturarum lectionem incitamentum nobis moleſtum eſſe debeat: cùm multo plura ſint quæ compenſent quàm quæ requirant operam in illo Libro ponendam, cujus tum manifeſta ſententia, tum circumſtantiæ & oratio quibus veſtitur, eximiè ad doctrinam faciunt; aromatici illius fructus inſtar, cui pro nucleo eſt Nux Moſcata, & pro integumento Macis. Nempe ex hac plenitudine inexhauſta natum eſt illud Rabbinorum de Lege ſua præceptum Panegyricum, הפוך בה והפיך בה ארי כולי בה *evolve eam, ac rurſus evolve eam, nam totum eſt in ea.** Cui congruit quod Judæus ille, qui Apophthegmata Arabica in ſermonem Hebraïcum tranſtulit, his verbis pronunciavit. *Non procedit ex ore ſapientum hujus mundi ſententia vera, quæ non in lege noſtra inſinuetur.*

Porrò autem complures loci uſque adeò ad uſum comparati ſunt, ut non modò in animo reponi ſed etiam in promptu haberi debeant; & quemadmodum *David*, cùm ab hoſtibus infenſiſſimis undique premeretur, Goliæ gladium ex loco ponè Amiculum accepit, ut eundem ſecum geſtaret quocunque proficiſci contingeret; ita Chriſtianis, à ſpiritualibus hoſtibus impetitis, proſpiciendum eſt, non tantùm ut habeant armamentarium ſpiritualibus telis probè inſtructum, ſed ut hoc [a] *gladio Spiritus* perpetuò accingantur, ut defenſioni ſimul ac offenſioni ubique inſerviat; nec ad Concordantias (quas vocant) recurrere opus ſit, quæ ut ſemper ad manum non ſunt, ita ſæpe non ſatis maturè haberi poſſunt, quin priùs à Mendaciorum Patre aut Patronis victi ſuccumbamus. Cæterùm in hunc finem expedit & hoc adjungi, non modo verum eſſe, quod, ut diverſi Scripturæ loci ſibi invicem lucem fœnerentur, adeoque quælibet Scripturæ portio intellecta ad alterius intellectionem viam muniat; ita quoque Liber iſte uſque adeò comprehenſivus ac fertilis eſt, ut longiſſima Chriſtiani ætas, inter vigilias ac labores enixiſſimos exacta, myſteria in ipſo non detecta ſit relictura; ſed etiam verum eſſe quod documenta in ipſo tradita tam inſignis momenti ſint, tantamque in depravatis mortalium ingeniis ἐναντίωσιν reperiant, ut ea quibus non multa lectione opus eſt ut intelligantur, certè plurimam deſiderant ut animo rite imprimantur. Quippe cùm memoria humana, ad bona retinenda minùs habilis, raro Hydrargyro ſimilis ſit, in quo nihil præter aurum metallorum nobiliſſimum ſubſidit, (utpote quod unum Mercurio ponderoſius.) [b] *Sermo Chriſti* non tanquam hoſpes aut parcè in animos noſtros admittendus eſt, ſed *inhabitare in nobis* debet, idque *copioſe*. Sermo, quem *D. Iacobus* aſſerit [c] *animas noſtras ſervare poſſe*, ab eodem comparatur ſurculo inſititio; hic autem ab arbore, cui pangitur non ſolùm arctè conſtringi debet, ſed, ut fru-

† Τροφὴ ψυχῆς ἡ Γραφή *Athanaſ.* * *Pirke avoth. c. 5.* a *Eph. 6.17.* b *Col 3.16.* c *Iac 1.21.*

crediderit. Quare cùm Deus ipſe nobis explicare dignatur, quid ſit Honeſtum aut Turpe, quid Excelſum aut Sordidum, quid Verum aut Falſum, quid Beatitudo aut Miſeria; illius dictamini longè aliter acquieſco, quam iis quæ de iiſdem rebus in Scriptore aliquo humano reperio, utpote qui, imbecillitatibus ac affectibus neceſſariò obnoxius, proinde & ipſe errare & alios in errorem inducere poſſit. Unde mirandum non eſt, ſi, ſpretis Dei effatis, graviùs peccetur hoc nomine, quòd ſint illius; quemadmodum B. Servator *Ninevitas* ad *Ionæ* prædicationem converſos, iis prætulit qui ſe prædicante non reſipuerunt, propterea quod ipſe erat * *plus quàm* Jonas. Quare tametſi libros morales olim non indiligenter evolverim, nihilominus gnarus eos non legum ſed monitorum duntaxat vim obtinere, nec mortem, peccati pœnam, immorigeris jure intentare poſſe; fateor me eorum lectione ſæpe non admodum permoveri. Quippe non inficior me, cùm libertatem mihi non raró aſſumo rationem earum rerum expendendi, quas Scriptores humani (ſeu Philoſophi ſeu Patres Eccleſiæ) nobis proponere ſatagunt, comperire ſpecioſa illa ac decantata Effata, Sapientum Apophthegmata, Philoſophorum placita, virorum maximorum exempla, Similitudines elegantes, Allegorias concinnas, ac ſcitas & acutas maximorum Ingeniorum ſententias, planè ῥομφαίας διςόμου inſtar eſſe, falſitati aſtruendæ ac Veritatis cauſam promovendæ tela æquè idonea, quæque ab acutis hominibus ad contrarias aſſertiones ſtatuminandas perinde adduci poſſunt. Sanè vero iis qui curioſiùs in omnium temporum & populorum mores inquirunt, plerique e Scriptoribus Ethicis nuſquam aliud agere videntur, (niſi forte quoad officia illa ad quæ naturæ inſtinctu inſtruimur) quàm ingenioſè digladiari (ſi tamen vel illud Elogium omnibus competat;) quippe ex locis illis popularibus quilibet adeò incerto & fluxo fundamento nititur, ut vix aliquid eidem ſuperſtrui poſſit, quod quis alius pari ingenio fretus æquali probabilitatis ſpecie non proſternat. Vereor autem ne pravi affectus noſtri nimis quam crebrò Sophiſticis ſtrophis ſatis valeant ad eludendum, quicquid officii ſpecie imperatum præſtari à nobis gravantur. Atqui cum aliquid in S. Codice mandari adverto, conſcius illud † à *Patre illo Spirituum* conſtitutum, (qui & poteſtatem habet ferendi leges, quas ideò juſtas eſſe neceſſe eſt quòd ille tulerit, & ſempiternis pœnis in delinquentes animadvertendi;) tum gradum figo & demittendæ anchoræ locum proſpicio, mearum partium exiſtimans imperata non examinare, ſed facere, utpote cui pluris eſt divinum illud αὐτὸς ἔφη, *Sic dicit Dominus*, quam integra *Platonis* Dialogus aut *Senecæ* Epiſtola. Placet non modò fidei ſed etiam morum fundamenta in Petram collocari: adeoque, verum, genuinum ac ſtrictum Scripturæ ſenſum (& quod inde maniſeſtò deducitur) irrefragabilem obligandi vim obtinere ratus, tum quoad fidem (in rebus ex revelatione duntaxat pendentibus) tum etiam quoad praxin, mirum non eſt, ſi Dei voluntatem in eo Libro potiſſimum inveſtigo,

* *Mat.* 12. 41. † *Heb.* 12. 9.

inveſtigo, in quo ſolo patefactum eſſe cenſeo. Et profectò cùm, mihi, omnis obedientiæ ratio in Imperantis authoritate ſita ſit; paucos tamen reperias, qui inter id quod à Deo dictum eſt & illud quod homines a Deo dictum volunt, accuratiùs diſtinguunt. Quod ſi liberum hoc mihi vendico ut Textum à Gloſſemate ſecernam, quod vel Expoſitorum vulgus procuderunt, (quorum non paucos Commentarios ob cauſas alibi dicendas, non admodum probo,) vel etiam Eccleſiæ Patres attexuerunt; ſupervacaneum foret, apud *Theophilum*, profiteri, mihi probandi improbandique libertatem, prout ratio liberrima ſuaſerit, in ſcriptis cæteris moralibus eſſe gratiſſimam; quinimo me vereri, ne conciones ejuſmodi Scriptorum demonſtrationum authoritatem vix apud eos ſint habituræ, qui ſe, vel ad virtutem quidem, fraude ac dolo adduci detrectant; ſed ea cura, qua homines aut Chriſtianos deceat, non modò naturam rei agendæ, ſed etiam rationes quibus ad praxin permoveantur, expendunt. .... Ex tredecim Judaïci ſymboli Articulis unus ipſa Legis ſeu Pentateuchi vocabula divinitùs inſpirata fuiſſe agnoſcit. Minùs Hyperbolen ſapit, quàm quis prima facie opinetur, illud Rabbinorum pronuntiatum, Ex quovis Legis apice integros doctrinæ montes pendere. In cujus rei confirmationem nil attinet myſteria attingere, quæ ex inſuetis Decalogi Hebraïci accentibus ſibi videntur deprehendiſſe; ſiquidem Magiſtrorum modeſtiores aliquando in libero mecum colloquio non diſſimularunt, eam rem non minus ipſis quàm nobis videri obſcuram & perplexam. Prætereo etiam Judæos totam Legem ad 613. Præcepta, partim affirmativa, partim negativa, pro numero literarum Decalogi revocare; quo nempe inſinuatum velint, univerſas leges, quibus hominibus officia ſua conſtituuntur, in Decalogo virtualiter ac reductivè contineri. Quamvis apud eos tanti ſit, tamque in Judaicis Scriptoribus celebratum (uti in eo genere literarum verſatis notiſſimum) Rabbinicum hoc ſive dogma ſive figmentum; ut interdum ſuſpicatus fuerim opinionem plurimorum Theologorum Chriſtianorum, qua omnia præcepta, ad officium hominum quocunque modo pertinentium, ex Decalogo idoneis conſequentiis deduci poſſe arbitrantur, inde originem duxiſſe. Cæterùm, uti dixi, nolo ſententiam meam, de ampliſſima Scripturæ quoad doctrinam copia & plenitudine, fundamentis tam parum ſolidis & ambiguis ſtabilire. Illud nempe apud homines attentos plus ponderis habiturum eſt, quod præter luculentas atque obvias veritates plurimas, quibus S. Pagina paſſim repleta eſt, multa in ipſis vocabulis ac locutionum formulis monita propoſita, multas veritates ſtabilitas, multos errores retuſos, quæ nimio multa myſteria tacitè mihi ut ita diligens ac attentus Lector animadvertit, quæ omnia oſcitantis atque ſupini incuriam fugiunt. Enimvero Deus qui, uti teſtatur Regius Vates, * *amicit ſe luce tanquam panno*, id de ſe veriſſimè dictum eſſe in S. Codice comprobavit, in quo (ſicuti prima ab ipſo prolata vox eſt יהי אור Yehi--.Or, *Fiat lux*) ipſæ dictiones ac

* *Pſ.* 104. 2. † *Gen.* 1. 3.

phraſes, quibus ſenſus induitur, non modo emphaticæ ſunt, ſed perſæpe myſticæ. Apoſtolus teſtatur, [a] *quæcunque anteſcripta ſunt*, etiam in Veteri Teſtamento, *ad noſtram doctrinam anteſcripta fuiſſe*. Verùm præter complures S. Codicis locos ſpecialiter ad doctrinam facientes, nonnullos reperire eſt documentis tantoperè refertos, ut hoc inter eos & humanorum Scriptorum tractatus diſcrimen facile conſpiciatur, quod in illis materia orationi ſupereminneat, contrà in his materia ſermonis copiæ concedat. Imò vel ipſi floſculi Rhetorici, qui illic ſuccrevere, (Calendulæ inſtar in regionibus calidioribus Solem reſpicientis) utiliſſimas & graviſſimas veritates ſubindicant; in quo S. Volumen Arbori vitæ in novis Hieroſolymis florenti perſimile dixeris, quod non ſolum fructus tempeſtivos procreabat, ſed cujus [b] *folia ad ſanitatem gentium conducebant*. Quod ad eos attinet qui in hoc & ſuperiori ſeculo Veteris Inſtrumenti authoritatem convellere auſi ſunt, ac ſi Novum Chriſtianis ſufficeret; Sanè doctrina Evangelii unà cum naturalis rationis luce (quæ inde non excluditur ſed ſupponitur) omnia Chriſtianorum hominum officia, in ordine ad ſalutem abſolutè neceſſaria, mihi complecti videtur: (Ideoque à multis Theologis, tam Pontificiis quàm Reformatis, inconſultò fieri, dum multa in Veteri Fœdere conſtituta pro legibus proprè dictis venditant, quæ certè Chriſtianos eo nomine hodie non obligant, imò fortaſſe nec ullos, præter Judæos ac nonnullos è Proſelytis Judaicis, unquam obligarunt:) Simul tamen arbitror, quod, etiamſi vix oſtendi poſſit aliquid ad Chriſtiani hominis officium neceſſariò pertinere, in ſenſu ſuperiùs memorato, quod ita ſe habere vel ex Novo Teſtamento vel ex Naturæ lumine demonſtrari nequeat; Nihilominus multa ſunt ad ejuſmodi officia ſpectantia, quorum diſtinctior & explicatior cognitio ex Vetere quam ex Novo Inſtrumento haberi poteſt: quin & multa de myſteriis Religionis noſtræ in nonnullis Antiqui Fœderis locis, quàm uſquam in Evangelio, planiùs aut pleniùs traduntur, quemadmodum, ſi expediret, nullo negotio palam fieri poſſit: Adeò ut, quoad ea quæ in Religione *Credenda* ſunt, præclarum uſum habeat, quamvis fortaſſe quoad *Agenda* non abſolutè neceſſarium. Cæterùm ad hoc obſervare licet, quod tum res tum locutiones in Veteri Teſtamento uſurpatæ, toties & penè ubiquè in Novo attingantur, (ac ſi Sapientia divina torrentibus magnis & fluvialibus ſimilis eſſet, qui in alveos a ſe factis jugiter amant decurrere) ut vix pagina poſterioris ſit, ad quam intelligendam prioris ſtudium aut non ſit abſolutè neceſſarium, aut imprimis utile. Si Deo collibitum foret nos, ut olim Prophetam [c] *Ionam*, ſylveſtris herbæ umbrâ erudire, noſtrum eſſet id boni conſulere: quanto autem magis cùm nos alioqui dignatur modo paulò minùs glorioſo ac quo *Moſem* affatus eſt; [d] nempe per Scripturã, cui tanta cum Sanctuario ſimilitudo intercedit, quod legem Dei incluſam continebat Propitiatoriũ (Chriſti repræſentatiuē) exhibuit, ac in quo aurei duo Cherubini, amborum Fœderũ harmonicorum inſtar,

a *Rom.* 15 4 b *Apoc* 22 2. c *Iona* 4. 6. d *Exod.* 25.16.17.18,19.20.21.22.

inſtar, ſeſe mutuò, ſimulque Propitiatorium illud quod *Meſſiam* præfigurabat, reſpexerunt. Quare quod Deus S. Codicem, tanquam Lucem quandam extulerit, qua, mediante ipſius Spiritu, Eccleſiam colluſtrat, hoc beneficium, non æquis ſolummodò, ſed etiam gratis animis recognoſcendum eſt; ſiquidem lux hæc, ut per ſe illuſtris, ita quoq; ab illo delecta eſt, cujus benedictio quævis gratiæ inſtrumenta ſecundare valet, & citra cujus benedictionem nulla gratiæ inſtrumenta feliciter ſucceſſerint.

Jam verò, *Theophile*, quandoquidem inter eos qui in libris quibuſdam, ſeu Moralibus ſeu Religioſis, libentiùs & ſtudioſiùs quàm in S. Bibliis verſantur, non deſint aliqui pietatis nomine laudandi facilè ignoſces, uti ſpero, ſi, (ne eorum exemplum te etiam tranſverſum agat, & unà cum locorum nonnullorum obſcuritate, ac illius (præſertim in initio) oppoſitione, qui Scripturæ Authori & Fini hoſtis eſt infenſiſſimus, tibi Sacrum Codicem è manibus excutiat,) iis quæ de horum hominum errore dicta ſunt hoc inſuper adjungam, Morem eſſe non tantùm laudabilem ſed etiam majoris fructus quàm plerique opinantur, portionem quandam, ſive capitula aliquot S. Bibliorum * ex ordine dietim perlegere, nec ab incœpto deſiſtere, etiamſi (ſicuti *Naaman* * ſeſe *Jordani* ſexies immerſit necdum ſanitati reſtitutus eſt) exinde fructum aliquem notabilem non ſtatim percipiamus. Quippe in morbis, tam Mentis quam Corporis, quanquam guſtandi facultas ſublata ſit, & palatum ingeſtorum ſapores non percipiat, nihilo tamen minùs alimenta ſumenda ſunt, quæ, utut guſtui inſipida atque fortaſſe amara videantur revera nutriunt ac corroborant. Enimverò faciendum idem, quod Eunuchus, † in ſacra Hiſtoria commemoratus, fecit; legenda ſunt multa quæ legentes non intelligimus. Et quanquam nonnullæ Divini Verbi portiones captum noſtrum effugiant, tamen ſubigendæ ſunt ac uſu formandæ facultates noſtræ, & res in memoriam admittendæ, donec ad ipſarum comprehenſionem Intellectus aſſurgat. Quinimò, quoad hanc rem, ſanctiſſima Chriſti mater ipſius Diſcipulis in exemplum ſtatuenda, de qua proditum eſt, [a] quod *Ipſi* (nempe B. Virgo cum Marito) *non intellexerunt verbum illud quod loquebatur eis*, ... *Sed Mater ejus diligenter conſervabat omnia dicta hæc in corde ſuo*; necnon exiſtimandum eſt fieri poſſe ut, quemadmodum B. Servator *Petro* dixit, [b] *Quod ego facio tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea*; ita eo ipſo quod memoriam tuam recipiendo Verbo ſuo aptam reddit, quodammodo dicat, *Quod ego dico tu neſcis nunc, cognoſces autem poſtea*: quinimo quod de benevolentia in hoſpites, Apoſtolus monuit, [c] *Hoſpitalitatis ne eſtote immemores, per hanc enim quidam neſcii exceperunt Angelos hoſpitio*, etiam his Scripturæ locis, quorum ſententiam etiamnum ignoramus, citra vim [illegible] accommodari poteſt: quippe facilè eveniat, ut cum *Abrahamo* & *Lotho* [d] hoſpites opinione noſtra longè nobiliores excipiamus, quique, ubi veram ſui conditionem aperuerint, benedictiones in nos cumulando, & ex impiorum conſortio ſimul ac ſorte eripiendo,

* 2 *Reg.*5.14 † *Act* 8 30.31. a *Luc.*2.50.51. & ℣.18.19. b *Jo.*13.7. c *Heb.*13.2. d *Gen.c.*18 & 19.

eripiendo, hoſpitii præmium redhibeant. Certè autem ſi Ethnici obſcura & dubia oracula, à Principe Tenebrarum ac Mendaciorum patre plerumque profecta, religioſè conſervarunt; quin pudeat nos illa λόγια ζῶντα [a] *viva eloquia*, illa λόγια τοῦ Θεοῦ [b] *Oracula Dei* qui eſt [c] *Pater luminum*, Eſſentialiter Veritas, [d] *Mentiri neſcius*, non attentè pervolvere ac animis recondere. Etiam difficillima Scripturæ ænigmata, quæ ad retundendam ingenii humani audaciam videntur comparata, hunc fructum præbent, ut tenuitatis noſtræ admoneamur, ſimulque argumentum arripiamus profitendi quàm reverenter de Dei Verbo, hoc ſolo nomine quod illum Authorem habeat, ſentiamus. Nec verò quenquam ab inſtituto dimoveant intentatæ à Diabolo moleſtiæ, qui primos progreſſus in ſtudio, conſiliis ſuis adeò adverſo, omnibus modis infringere ac retardare ſatagit: ſiquidem iſta plerunque ſunt Chriſti in nobis noviter formati nixus & veluti ὠδῖνες; aut horrendis illis paroxyſmis aliquid habent ſimile, quæ ſpiritus impuri, de quo apud *Marcum* * mentio, ejectionem præceſſerunt; cujuſmodi cærimoniæ abiturienti Dæmoni ſolennes ſunt, qui ubi abitus ſui tempus inſtare comperit, † *Ira magna plenus fit, propterea quod ſciat ſe paululum temporis habere.* Et quanquam ** *Deus Pacis, qui Satanam ſub pedes Sanctorum citò contriturus eſt*, explorandi nos cauſa gratiam ſuam à nobis etiam dum Scripturarum lectioni operam damus, aliquantiſper abſtraheret: tamen ab excellentiſſimo ſtudio ne deſiſtamus, ſed in mediis ad gratiam conducentibus fideli & pertinaci propoſito firmiter inhæreamus; non ſecus quàm Luna Eclipſin paſſa orbitam ſuam aut motum non deſerit inquit, ſed continuato curſu irradiationem amiſſam denuò recuperat. Verbum Dei invenimus aſſimilatum ſemini, †† (immortali illi ſemini per quod nos *regenitos eſſe D. Petrus* § teſtatur) quod diu veluti emortuum & terra conſepultum (uti novimus) jacere viſum, tamen poſtea germinat, & in copioſam meſſem ſuccreſcit. Nec verò profectus quos fecimus, magis quàm imbecillitas noſtra, efficere debent ne frequenti lectione in Scripturis verſemur. §§ *In ſeculum non obliviſcar mandatorum tuorum*, (inquit Pſalmographus) *nam illis vivum conſervas me.* Non eſt divinum Verbum tanquam medicamentum aliquod vehementius habendum, quod una vice ſumitur, ne in poſterum repetatur; verum alimento comparatur, quod ſanè quoad animam veriſſimum eſt; in quo ſenſu, etiam κατὰ λέξιν dici poteſt, ††† *Hominem non è ſolo pane vivere, ſed ex quovis verbo prodeunte per os Dei.* Jam quemadmodum cibos optimos & eximiè nutritios heri comediſſe nullatenus præſtat, ut hodierno & craſtino die ac deinceps veſci opus non ſit, dum in hiſce §§§ *domiciliis argillaceis* hoſpitamur; ſimiliter, diæta utcunque plena, niſi repetatur, animam non multùm alit. Et quemadmodum quo homines ſaniores ac robuſtiores fuerint, eo plerumque vegetiore & crebriore cibi appetentia tentantur; ita optimi Chriſtianorum, & qui in Scri-

pturarum

a *Act.* 7.38. b *Rom.* 3.2. c *Iac.* 1.17. d *Tit.* 1.2. * *Marc* 1.26. † *Apoc.* 12.12. ** *Rom* 16.20. †† *Mat.* 13,19. 20 *&c.* § 1. *Pet.* 1.23. §§ *Pſ.* 119.93. ††† 1. *Pet.* 2.2. *&* alibi *Mat.* 4.4. §§§ *Iob* 4.19.

pturarum notitia maximè profecerunt, (quod *Davidis* exemplum confirmat) iſtam animarum alimoniam enixiſſimè expetunt †; cujus etiam deſuetudine aut neglectu fit, ut vigentiſſima pietas langueſcat, & in Atrophiam labatur. Nec eſt cur ullum ad aſſiduam Scripturarum lectionem incitamentum nobis moleſtum eſſe debeat: cùm multo plura ſint quæ compenſent quàm quæ requirant operam in illo Libro ponendam, cujus tum manifeſta ſententia, tum circumſtantiæ & oratio quibus veſtitur, eximiè ad doctrinam faciunt; aromatici illius fructus inſtar, cui pro nucleo eſt Nux Moſcata, & pro integumento Macis. Nempe ex hac plenitudine inexhauſta natum eſt illud Rabbinorum de Lege ſua præceptum Panegyricum, הפוך בה והפיך בה ארי כולי בה *evolve eam, ac rurſus evolve eam, nam totum eſt in ea.** Cui congruit quod Judæus ille, qui Apophthegmata Arabica in ſermonem Hebraïcum tranſtulit, his verbis pronunciavit. *Non procedit ex ore ſapientum hujus mundi ſententia vera, quæ non in lege noſtra inſinuetur.*

Porrò autem complures loci uſque adeò ad uſum comparati ſunt, ut non modò in animo reponi ſed etiam in promptu haberi debeant; & quemadmodum *David*, cùm ab hoſtibus infenſiſſimis undique premeretur, Goliæ gladium ex loco ponè Amiculum accepit, ut eundem ſecum geſtaret quocunque proficiſci contingeret; ita Chriſtianis, à ſpiritualibus hoſtibus impetitis, proſpiciendum eſt, non tantùm ut habeant armamentarium ſpiritualibus telis probè inſtructum, ſed ut hoc [a] *gladio Spiritus* perpetuò accingantur, ut defenſioni ſimul ac offenſioni ubique inſerviat; nec ad Concordantias (quas vocant) recurrere opus ſit, quæ ut ſemper ad manum non ſunt, ita ſæpe non ſatis maturè haberi poſſunt, quin priùs à Mendaciorum Patre aut Patronis victi ſuccumbamus. Cæterùm in hunc finem expedit & hoc adjungi, non modo verum eſſe, quod, ut diverſi Scripturæ loci ſibi invicem lucem fœnerentur, adeoque quælibet Scripturæ portio intellecta ad alterius intellectionem viam muniat; ita quoque Liber iſte uſque adeò comprehenſivus ac fertilis eſt, ut longiſſima Chriſtiani ætas, inter vigilias ac labores enixiſſimos exacta, myſteria in ipſo non detecta ſit relictura; ſed etiam verum eſſe quod documenta in ipſo tradita tam inſignis momenti ſint, tantamque in depravatis mortalium ingeniis ἐναντίωσιν reperiant, ut ea quibus non multa lectione opus eſt ut intelligantur, certè plurimam deſiderant ut animo rite imprimantur. Quippe cùm memoria humana, ad bona retinenda minùs habilis, rarò Hydrargyro ſimilis ſit, in quo nihil præter aurum metallorum nobiliſſimum ſubſidit, (utpote quod unum Mercurio ponderoſius.) [b] *Sermo Chriſti* non tanquam hoſpes aut parcè in animos noſtros admittendus eſt, ſed *inhabitare in nobis* debet, idque *copioſe*. Sermo, quem *D. Iacobus* aſſerit [c] *animas noſtras ſervare poſſe*, ab eodem comparatur ſurculo inſititio; hic autem ab arbore, cui pangitur non ſolùm arctè conſtringi debet, ſed, ut fru-

† Τροφὴ ψυχῆς ἡ Γραφή *Athanaſ.* * *Pirke Avoth. c.5.* a *Eph.6.17.* b *Col.3.16.* c *Iac. 1.21.*

ctum aliquando proferat, cum eadem coaleſcere. Enimvero rerum religioſarum adeò tarda ac evanida fit in nobis impreſſio, ut præcepta ad vitam piè ducendam inſtituentia, per univerſum vitæ ſpatium ſint recolenda. ——— Cæterùm ea eſt humani ingenii protervitas, non minùs vitioſa quàm ſolennis, ut modus ſive methodus, qua Deus conſilia ſua exequitur, ſemper diſpliceat & (tanquam Creatorem ſapientiâ ſuperaremus) divina rerum adminiſtratio reprehenſionem noſtram incurrat. Excellentiſſimam illam Virginum pariter ac Matrum principem, quam [a] *omnes ætates beatam* prædicaturæ ſunt, Filius Divinus increpuit, [b] quod methodum ſibi in ſe patefaciendo præſtitutam in immutatum iverat. Verùm Deus & erga ſeipſum juſtior eſt, & erga nos clementior, quàm ut Omniſcientiam eo uſque (quaſi) demittat, ut, illa refragante, ſe à nobis, craſſis & ineptis monitoribus, ab inſtituto dimoveri patiatur; pluris ei ſumus, quàm ut noſtris judiciis componendi Verbi ſui arbitrium permittat; mediorum ac inſtrumentorum ad fines ſuos aſſequendos ipſe delectum adhibet, nec ad id opus habet in[illegible] do noſtrorum oculorum miniſterio; denique quod illius ineffabili ſapientiæ ad hominis inſtitutionem ordinare libuit, id clementi, licet ſæpe perperam intellecta, conſtantia perpetuò retinet. Non illum fugit, [illegible] es, quibus hæc Scripturæ œconomia vel ſtylus diſplicet, quamvis aliam culpaturos: nec ſanè aliter fieri poteſt; ſiquidem ea eſt ingeniorum, judiciorum ac præjudiciorum diverſitas, ut quemadmodum hi jam dicunt, Quare hoc & non illo modo? ita alii, ſi quid mutatum eſſet, percontarentur, Quare illo & non hoc modo? In dubio eſt, utrum Iſraelitæ Pharaonis in Ægypto an *Moſis* in Deſerto imperium iniquius tulerint. Quin & [c] pueris à ſociis ſuis in foro accuſatis non defuerunt in omnibus temporibus aut poſteri aut anteceſſores; Judæorum protervitatem referentes, qui rigidam illius, qui erat πλεῖον τῦ προφήτυ, virtutem, virtutis hoſti attribuerunt; illius, qui erat πλεῖον τῦ Σολομῶντος, demiſſam benignitatem in vitiorum numerum retulerunt, quæ ille amoliri ſategit. Verùm magnus humani generis Medicus, per ſapientiam & miſericordiam ſuam, ægros ſuos vecordes ſibimetipſis medicinam facere non ſinet; nec ad inepta cavillantium jurgia evitanda, conturbabit, aut ſuſque deque vertet myſticas illas & ſublimes inſtitutionum formas, quarum ſapientiſſima œconomia [d] cœleſtium illorum ac corporeæ molis expertium ſpirituum & attentionem & admirationem provocat, qui nativis ſuis dotibus non magis mortalium ſortem ſuperant, quàm in eo quod ipſas feliciùs exercere poſſunt. Inde eſt quod B. Servator de Cruce deſcendere renuit, [*] licet illi quorum crimine ſupplicio traditus eſt (nempe Principes Sacerdotum & Scribæ) profiterentur ſe hac conditione in ipſum credituros. Atqui dum nobis fingimus officium à nobis accuratius præſtari potuiſſe, ſi hoc aut illo modo exponeretur & commendaretur, meminiſſe oportet eum in Inferno fuiſſe, qui alium Peccatores admonendi modum præter

a *Luc.*1.48. b *Io.*2.3.4. c *Mat.*11.16.17.18 19. d 1.*Pet.*1.12. * *Mat.*27.42.

præter Sacras Literas optavit; eum autem in Cœlo fuiſſe, qui eos ad Scripturam remittens dixit, †*Quod ſi Moſen & Prophetas non audiunt, ne ſi quidem quiſpiam ex mortuis reſurgat, perſuadebuntur.*

Hic verò ſi non apud *Theophilum*, hominem eximiè prudentem, ſed apud promiſcuos Lectores differerem, præter ea quæ ſuperiùs de variis Scripturarum criminationibus dicta ſunt, hic omnes ſeriò monerem, atque etiam obteſtarer, quibus eas ſibi aut aliis aſſerendi aut facultas aut otium deeſt, ut Objectoribus, aut Objectionibus, quacunque ſpecie ſive prætextu adversùs cœleſtem illum Librum adductis, quà fieri poſſit aures obturent; præſertim ſi illæ acuti ac callidi ingenii Authores habeant. Etenim cùm à quovis privato Chriſtiano neceſſarium non ſit (imò nec poſſibile) omnium diſcrepantium de Scriptura opinionum rationes percipi, (ut nec cuilibet iter facienti Geographum eſſe neceſſe eſt;) quin & ut via ad cœlum cognoſcatur, opus non eſt earum omnium notitia, in quibus qui eò non attingunt, diſpalantur, (quorſum enim mihi, *Dorobernia Londinum* profecturo, aliæ viæ eò non ducentes diſcendæ ſint?) Prudentis non eſt, manifeſtum fidei ſuæ labefaciendæ, ſi non ſubvertendæ, periculum incurrere, tantùm ut ſupervacaneæ curioſitati gratificetur, cujus prurigo ſcalpendo exacerbatur, quantamvis in ea re jucunditatem percipere nobis videamur. Quippe tametſi, conſilio non malo, audire duntaxat velis non credere, & ingenioſum aliquid aut novum auribus accipere, nihilominus hujuſmodi ſermones vix unquam periculo vacant; verùm (quod dolendum experientia non infrequenti compertum eſſe) plerumque aut fidei firmitatem aliquatenus labefactant, aut Amoris ardorem reprimunt, aut incomparabilis Libri æſtimationem imminuunt, aut moleſtos animo ſcrupulos iniiciunt, quos deinceps minoris eſt negotii refellere quàm tollere. Quare, quemadmodum in morboſa aëris conſtitutione, dum graſſatur peſtilentia, Medici vel minimos dietæ exceſſus, ciboſque dyſpeptos aut intemperiem ullam procreaturos ſeveriùs prohibent; eo quod ht ex maligno cœli ſtatu ut quælibet febricula in peſtem faceſſat; ſimiliter, cùm jam Scripturarum vilipendium latiſſimè ſe diffudit, atque etiamnum increbreſcit, non videtur (uti ſpero) intempeſtivum admonere eos, quibus fidei ſuæ firmitas ac ſerenitas curæ eſt, ut ſolicitiùs ſibi caveant ne in legendo aut audiendo aliquid, quod ipſorum erga S. Scripturas reverentiam imminuat, ſibi nimiùm permittant; quippe quod ratione profanæ pravitatis, quæ his temporibus contagioſè graſſatur, vel minimæ iniquarum opinionum de ipſa conceptarum in impietatem degenerare proclives ſunt. Sed vereor ne tanquam è ſuggeſto concionari me exiſtimes.

† *Luc.* 16 31.

Objectio Octava & Vltima.

Perventum eſt jam, *Theophile*, ad eam Diſſertationis hujuſce partem, in qua magna illa contra Stylum Scripturæ objectio excutienda eſt, quæ etſi Philoſopho non admodum gravis videatur, tamen ingenioſi ipſius Adverſarii plurimùm in ea ſitum eſſe arbitrantur; præcipuè quibus phantaſiam plùs quàm judicium exercere, ac illi libentiùs quàm huic gratificari placet. Objectio ſic ſe habet; *Aiunt Scripturam Rhetoricis floſculis atque eloquentia adeò deſtitutam eſſe, ut prorſus arida ſit, & nullius apud ſagaces Lectores efficaciæ. Unde ab hominibus ingenio ac ordinis dignitate claris præcipuè Politicis, ſive publicarum rerum adminiſtratoribus, aut nullo loco habeatur, aut parciſſimè legatur.* Et profectò nota eſt Cardinalis ſuperiori ſeculo vox, ſe S. Biblia ſemel perlegiſſe, at ſi eadem iterum perlegeret, actum fore de Latinitate ſua. Quin & inter magnos illos Oratores (quales ſibi videbantur) qui eodem cum illo floruerunt ſeculo & ſolo, ſolennis erat querimonia, Scripturæ lectionem Romani ſermonis puritati officere, ac ſtylum Ciceronianum corrumpere. Memini etiam Principem non obſcurum, (cujus aliis virtutibus datum eſt ut hîc nomini ipſius parcatur) præſentibus nonnullis ampliſſimæ dignitatis viris, ſententiam ejuſmodi de Stylo Scripturæ, dum mihi colloqueretur, protuliſſe, præ qua Cardinalis molliſſimè locutus videatur. Atque utinam iſta effrænis linguæ licentia in exteris regionibus ſtetiſſet, nec in *Britanniam* noſtram, non æquè ab Orbis Vitiis ac Continente diviſam, transfretaſſet. Cenſuram de illo Libro inverecundè proferre, juxta quem futurum eſt de tota mortalium gente judicium, *Anglia* ſi non docuit, certè plus ſatis didicit. Repertus enim eſt (quod doleo) è popularibus noſtris, qui unam *Pindari* Oden omnibus Pſalmis *Davidicis* diſertè prætulerit; & in complures ejuſmodi commatis homines incidi, quos hîc commemorare non libet, cùm reticeri præſtet quàm propalari quæ in hoc genere temerario dicta uſpiam fuerint. Nam, ut taceam ejuſmodi impietatum divulgatione univerſo hominum generi opprobrium conflari, parum eſt quod inde quorundam curioſitati ſatisfiat, dum aliis occaſio porrigitur imitandi illud quod nonnullos auſos fuiſſe intelligunt. Sunt enim quædam crimina à quorum perpetratione inde potiſſimum homines deterrentur, quod perſuaſum illis ſit, atrociora ea eſſe quàm ut unquam perpetrata fuerint: Adeoque factum eſt, ut prudentia Legiſlatorum ejuſmodi facinora meliùs ſilentio quàm minis coerceri crediderit. Quare prætermiſſa ulteriore famoſorum dictorum mentione, tanquam rem conceſſam habiturus ſum, fuiſſe atque etiamnum eſſe nimis quàm multos ingenioſos Scripturæ Contemptores. Verùm quod ad ipſam Accuſationem attinet, cujus illi Patroni habentur, multa hîc adverſus ipſam afferri poſſent, niſi eorum nonnulla ad ea quæ inferiùs deſtinavimus propiùs pertinerent, ubi non Sacræ Scripturæ Stylus, ſed alterius generis argumenta

primariò

primariò in conſiderationem ventura ſunt. Nihilominus ut quæ in ſequentis Diſſertationis hujuſce parte præſenti negotio accommodata ſunt huc meliùs referre poſſis, accipe reſponſiones, quibus ſupradictæ objectioni occurratur, fermè ad hæc quinque argumentorum capita revocatas.

Primò quidem Reſpondeo, Quibuſdam S. Scripturæ partibus Rhetorica lumina neceſſaria non fuiſſe.

Deinde, S. Codicem eloquentiâ minùs, quàm revera eſt, ornatum videri, Verſiones, ac præcipuè Latinam vulgatam, duntaxat legentibus.

Tertiò, Ex eo quòd diverſi ingenii ac imprimis diſſitarum Regionum homines de eloquentia diverſimodè ſentiant, fieri poſſe, ut loci complures, qui nobis inculti aut inelegantes apparent, eximium ſermonis nitorem obtinere ab aliis gentibus judicentur.

Quartò, Non exiguum eſſe locorum numerum, quos divino Authori orationis ornatu, qualis etiam nobis in pretio eſt, condecorare viſum eſt.

Denique, Experientiam nequaquam adſtipulari, quod Scripturæ Stylus ejuſdem apud pleroſque Lectores efficaciam tollat, niſi in ipſorum animis culpa reſideat.

Primum ex his quod attinet, multas eſſe Scripturarum partes quibus eloquentiæ affectatio malè conveniret, in ſuperioribus oſtenſum eſt, ideoque credere libet quæ antea dicta ſunt nondum tibi memoriâ excidiſſe: ac proinde opus non eſſe ut huic primæ conſiderationi immoremur. Unum eſt quod tacere non poſſum, nempe quibuſlibet hominibus orationis formam ipſorum profeſſionibus ac argumentis congruentem ultrò permitti. Juriſperitorum, Medicorum, & Chymicorum ſcripta aſſiduis manibus teruntur, tametſi ſermone adeò ſalebroſo ac aſpero concepta, ut non rarò barbaries conſultò quæſita videatur. At interea ſacroſancta Eloquia in ultimis habentur, & tantùm non ſordent, propterea quod Myſteria & res ad Religionem pertinentes proprio ac Theologico ſtylo exprimant. Hic autem ſuccurrit Machiavellum, in Epiſtola qua *Principem* ſuum Laurentio Medicæo nuncupat, poſtquam ſe ſublime dicendi genus ac magnifica vocabula non conquiſiviſſe, nec opus ſuum orationis fuco ac lenocinio, ut plerique Scriptores ſolent, excoluiſſe agnoviſſet, hanc ſimplicitatis ſibi in ſcribendo uſurpatæ rationem reddere [*Perche io hò voluto, ò che veruna coſa la honori* (la mia opera) *ò che ſolamente la verità della materia, & la gravità del ſoggetto la faccia grata*] *ſtatutum ſibi fuiſſe, ut aut nihil opus ſuum condecoraret, aut ſola rerum veritas & argumenti dignitas ipſum legentibus commendaret.* Quòd ſi is animus homini Politico de rebus tantùm civilibus apud Principem diſſerenti eſſe jure potuerit, annon vel incultiſſimas illius Libri partes, cujus veritas

ab ipſa eſſentiali ac ſuprema Veritate directè promanavit, quique de ſempiterna hominum beatitudine aut miſeria agit, ab ipſis æquo animo excipi Deus longè potiori jure expectaverit? Quinimo, ſi ſtyli Machiavelliani ſimplicitas, & ipſius Inquiſitionis authoritas efficere non poſſunt, quo minùs Lectores Itali utcunque, Critici, ipſius Opera nocturna diurnaque manu evolvant; qualem illi tandem habituri ſunt Apologiam, qui divinum illum Librum deſpectui, aut ſaltem neglectui habentes, ſtylum ipſius nudum ac ſimplicem in excuſationem ſui obtendunt.

Secunda Reſponſio ad Objectionem Octavam.

Secundò autem illud Scripturis obeſſe quod ab iis, quibuſcum hîc res eſt, in linguis primitivis non legantur, etſi antea paucis oſtendimus, tamen expedit ut idem denuò explicandum ſumamus; Nec ſanè mirandum eſt eos S. Bibliorum ſtylum, uti par eſt, non revereri, dum Libri Hebraici characterem ex vulgata Verſione æſtimant; quæ (licet à multis Theologis Reformatis interdum immeritò improbata, qui meliorem cudere non admodum facilè comperirent, tamen) ſine dubio multis in locis mirè aſpera eſt ac planè barbariem ſapit: quinimo dum omnia ad literam exprimere nimis anxiè ſatagit, nec Hebræi nec Latini ſermonis idiotiſmos aſſecuta eſt; adeóque, Textus Originalis Vocabulis religioſè adhærens, eum elegantiæ & ſæpe etiam ſenſus diſpendio, ex optimis locutionibus Hebraïcis Latinas fecit peſſimas, quæque legentibus faſtidio fortaſſe eſſent, niſi Scriptura concinnitate orationis ſatis commodè carere poſſet. Unde huic negotio inſigne illud Miraudulæ pronuntiatum adaptare licet, *Hebræi bibunt fontes, Græci rivos, Latini paludes.* Vetuſta illa Rhythmica metaphraſis Gallica Virgilii Æneida nihilò plùs elegantem exhibet, quàm Hopkinſius & Sternholdius Pſalmos Davidicos; qui, cùm Authorem habuerint peregrinatione ac vita aulica excultum, & poëtico genio inſtructum, (ut de Inſpiratione nihil dicam) fieri non poteſt quin in fonte ſuo complura ſcitè ac venuſtè dicta contineant, utcunque eos infeliciter in noſtram Interpretes tranſtulerint. Quid de ſuaviſſimo Melodo Iſraëlis ſenſerit Orientalis Orbis, conſtat tum ex Hyperbolicis figmentis quæ de ipſo creduntur, (qui cùm Moſe, Jeſu ac Mahomete in Prophetarum magnorum quaternionem accenſetur) tum ex eo quod *Keſſæus* Mahometanus (celebris ille Scriptor vitarum Prophetarum) de eodem refert, * nempe *Davidi, Dei laudes canenti, Montes, Volucres ac beſtias concinuiſſe.* Hanc utique craſſam, figurativarum in Pſalmis locutionum, interpretationem, uti & locorum in quibus creaturas inanimes ad communem Creatorem concelebrandum invitat, videtur ex ipſo Alcorano mutuatus, ubi Mahometes Deum inducit dicentem, † *Montes ipſi morem gerere coegimus, qui cum ipſo mane & veſperi laudes canerent; Volucres etiam*

ad

* *Keſſæus, pag 99. V. Pſ. 114. 4. Pſ. 19.* † *Surat. 37. V. d. Henr. Hotting. p. 62. 63.*

ad ipſum convolare; *omnia hæc ipſi obtemperant.* Novum quod ſpectat Inſtrumentum, tametſi ſermone Hebraico ſcriptum non fuerit, nihilominus ii quorum calamis exaratum eſt, Hebræa gente oriundi, ſtylum ab Interpretibus Veteris Teſtamenti uſurpatum potiſſimùm imitati ſunt, (qui utrum Dialectum ſive Linguam, quam vocant, Helleniſticam; de qua recentiores Critici digladiantur, conſtituat, non meum eſt determinare) uti etiam & illum quo Apocryphi authores, aliique Judæi uſi ſunt, cùm Græce ſcriberent. Qui omnes (exceptis fortaſſe Joſepho ac Philone) in Græca oratione Hebraicum idioma potiùs quàm Atticum ſecuti ſunt, aut ſaltem ejuſmodi Dialectum, quæ (propter ea multa quæ Verſionem τῶν *LXX.* reſpiciunt) ſi non puris putis Hebraiſmis, ſaltem locutionum formulis Græciæ prorſus ignotis, & in Hebraïcis ſcriptis non rarò occurrentibus abundat, ac proinde ad ſtylum Hebraïcum quàm proximè accedit. De quo, ſeu quoad Novum ſeu quoad Vetus Teſtamentum, ii contra quos diſſerimus, ſermonis illius primitivi notitia deſtituti, prorſus inidonei ſunt, qui judicium ferant: quippe in omnium linguarum idiotiſmis quædam lumina & veneres nativæ inſunt, quæ (ſubtiliſſimorum Spirituum inſtar, ubi Eſſentiæ tranſvaſantur, aufugientium,) pereunt in pleriſque Verſionibus, præſertim ſi κατὰ λέξιν fiant. Speciatim verò Lingua ſancta, quam Eloquiis ſuis nobilitandam elegit Deus, multas voces habet, quarum vim qui in quamvis aliam transfundere aggreditur, idem facit ac ſi Solis jubar, aut adamantis ſcintillam penicillo ſuo æquare ſatageret; atque etiam quarum ſententiam latiſſimam fruſtra eſt qui, in quocunque derivato ſermone, exprimere ſperaverit. Quædam ex Hebræis Conjugationibus, uti potiſſimum quæ *Hiphil* & *Hitpael* appellantur, ejuſmodi ſignificationes Verbis attribuunt, quas ob ſimilium Conjugationum in Linguis Occidentalibus defectum ſine verborum circuitu repræſentare non licet, unde aliquid de plena originalium vocabulorum ſententia intercidere neceſſe eſt: & (ut id obiter notem) dum ad hanc unam notam Grammaticam non attenditur, verus complurium Novi Fœderis locorum ſenſus minùs perceptus eſt, nempe in quibus Græca lingua, cui deſunt prædictæ conjugationes, tranſitivam aut reciprocam ſignificationem verbis activis aut intranſitivis affixit. Quàm ineptè verò errent homines in ſuis de Scriptura judiciis ob fontium inſcitiam, didici aliquando ex Commentatore quodam non ignobili, qui *D. Paulum* ἀκυρολογίας notavit in principio Epiſtolæ illius quæ ad *Theſſalonicenſes* * vulgò prima, at ab erudito *Grotio* (in Paradoxis ſuis de Antichriſto) nec citra rationem, ſecunda cenſetur; nam cùm verba illa Græca ἀφ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ Κυρίου, quæ noſtrates rectè reddiderunt, *From you ſounded out the Word*, in metaphraſi ſua hoc modo reddita videret, *A vobis diffamatus eſt ſermo*, neſcius *D. Paulum* Græcè ſcripſiſſe, corripere voluit ſanctiſſimum Scriptorem, quod poſuiſſet *diffamatus eſt* pro *divulgatus eſt.*

*1 *Theſſ.* 1.8.

Tertia

Tertia Reſponſio.

Tertiò ulteriùs conſiderandum eſt, quod ad multa Scripturæ loca ſpectat, quibus Europæarum gentium judicio elegantia deeſſe cenſetur, eam quæ populis Orientalibus in pretio fuit ab illa Occidentalium immane diſcrepare, Unde ſi ſecundùm noſtras Rhetoricas regulas, eorum, qui in Regionibus unde in cæteras Orbis partes literatura fluxit degerunt, expendantur ſcripta, licèt in ſe accuratiſſima & celebratiſſima & celebratiſſima, fit ut prorſus arida atque inculta videantur. Sententiæ obſcuræ & involutæ; oratio tropica & parabolica, abruptum mancumque dicendi genus, quod conjecturis plurimum ſupplendum relinquit, Tranſitionum nexuumque neglectus ex quo rerum ordo ac cohærentia difficulter perſpicitur, noſtris Rhetoribus non minùs improbatur, quàm ab illis uſurpatur: ut non magis ſcribendi formis quàm opinionibus diſſentiamus; ſiquidem illi (ac ſi hoc ipſum alternam Religionis mutationem inter Græcos ac Judæos futuram præſignificaſſet) à dextra levorſum exarant; nos autem (quos in hoc imitantur Æthiopes) contrà dextrorſum à ſiniſtra; adeò ut illi nobis ac viciſſim nos illis retrorſum ſcribere videamur. Cæterùm diſcrepantem hanc, Orientalium atq; Occidentalium Adami poſterorum, de Eloquentia ſententiam unica, eaque inſignis inſtantia ſatis declarabit. De Alcorano loquor; cujus orationem quantopere Mahometani ſuſpiciant, illos latere nequit, qui in illorum mores vel tantillùm inſpexerunt. Arabici ejuſdem Expoſitores graviſſimi [a] aliique authores gloriantur, nec ab hominum nec à Dæmonum ingenio aliquid unquam proficiſci poſſe, quod cum ipſo comparari mereatur: quinimo *Mahometes* ipſe uſque adeò in eo ſibi placet, ut nec unicam ipſius Sectionem ſive Surat ab ejuſdem Oppugnatoribus æquari poſſe pronunciet; [b] ſimulque inde authoritatis eſſe pluſquàm humanæ probat, quòd nihil ipſi æquiparari valeat. Et Saraceni, quoties ipſis obiicitur Religionem ſuam miraculorum teſtimonio deſtitutam eſſe regerunt, *quod etſi (Mahometes) nihil prꝛter ſolum Alcoranum (adduxiſſet,) ſatis hoc foret ad eximiam excellentiam ſupra reliqua, quæ Prophetæ adduxerunt: nam ille Miraculum eſt, quod in ſecula durat præ omnibus aliis Miraculis* (uti teſtatur *H. Hotting. Hiſt. Orient. pag.* circiter 300.) Quantum venuſtatis in fonte habeat, fateor me non ſatis Arabicæ linguæ ſcientia inſtructum, ut fiam idoneus judex, cùm per alia ſtudia & negotia mihi iſtius præclari idiomatis peritiam, quantulamcunque olim nactus eram, ferme omnis exciderit. Verùm tametſi multis in *Alcoranum* è Scriptura tranſcriptis, inde eximia quædam in eo contineri neceſſe ſit, (quo nomine hìc frequentiùs citatur:) nihilominus non modò Latina ejuſdem metaphraſis, *Petri Abbatis* Cluniacenſis juſſu adornata, & ante ſeculum

procurante

a *Beidavi, Ahmed ebn Edris, aliique.* b *Surat.*10.*S.*11. & *S.*17.

procurante Bibliandro in lucem emiſſa, (de qua hæc eſt Scaligeri * Criticorum Principis exclamatio, Deum immortalem, quam inepta eſt vulgaris illa quam habemus Interpretatio,) Oratoribus Europæis ab Eloquentia longiſſimè abeſſe videatur; verùm recentiores Verſiones, tum in Gallicam tum in Romanam Linguam, ab eruditiſſimis & ſermonis Arabici peritiſſimis Viris elaboratæ, dum originalibus verbis preſsè adhærent, fecêre, ut apud eos qui eloquentiam ex regulis in hac Occidentali Orbis parte receptis æſtimant vix infimam, nedum ſupremam, eloquentiæ laudem, mereri judicetur; nec minùs ſermonis venuſtate quàm rerum Theologicarum veritate deſtituta habeatur; ipſique Saraceni librum illum admirantes, perinde ſint illis admirationi. Quinetiam non modò ea, quæ ab Indorum Orientalium celebrioribus ſcripta mihi videre contigit, à noſtra eloquentia immenſum abhorrent, ſed etiam ea quæ à Sinenſibus Literatis (quos vocant) diligenter elaborata, & ab Interpretibus accuratè reddita perlegi, Oratori Europæo potiùs ridicula quàm facunda viderentur. Verùm, ut exemplis è partibus Orientis minus remotis ſuprà adductis contenti ſimus; ſiquidem *Mahometes*, cujus eloquentia (gladio ipſius vix minùs proſpera) authoritatem ac proſelytos vel tali Religioni conciliare potuit; ſiquidem *Moſes* inſignis ille Legum dator, in Ægyptiaca Aula atque ſapientia enutritus; ſiquidem *Solomon*, cui præ cæteris mortalibus tanta ad quamcunque diſciplinam ſuppetebant adminicula, & cujus ſapientia (tot Regnorum adminiſtrationi par, quot in ſuo ſubditi numerabantur) Occidentalis Mundi per tot ſecula admirationem, Orientalis pene venerationem meruit; denique ſiquidem Propheta *Daniel*, cujus adoleſcentia non modò Magorum Chaldaicorum diſciplina, ſed etiam divini Numinis afflatu exculta eſt, ac præſtantiſſimæ ſuæ dotes de Captivorum Magorum Chaldaicorum, quàm Medorum Dynaſtarum Principem reddiderunt; ſiquidem (inquam) hi inſignes Scriptores, quos Orientales populi tantopere ac tam meritò ſuſpexerunt, à multis Romani ſermonis peritiam venditantibus minùs probantur, idque ob diverſam de Eloquentia ſententiam; imò ſi inter ipſos Europæos fuere qui *Ciceronem* cenſura ferirent, & repertus ſit qui libro edito probatum iverit defuiſſe *Tullio* eloquentiam; annon jure æſtimare licet, fieri poſſe, ut Græca & Romana dicendi ſpecies non magis Orientalibus Scriptoribus arrideret, quàm illorum nobis? ac proinde ut ubi in Scriptura à nobis Europæis nihil elegantiæ percipitur, ibi non omnino nulla inſit, ſed revera diverſa ejuſdem ſpecies, ac qualis Orientalibus familiaris fuit? eoque magis ſi conſideremus vetuſtiſſimos quos habemus Authores, qui ſoluta oratione ſcripſerunt, vix noviſſimis Veteris Inſtrumenti Scriptoribus contemporaneos fuiſſe; ſimulque eloquentiam, conceptuum noſtrorum involucrum, non ſecus quàm corporum indumenta, pro diverſitate non modò Regionum ſed etiam temporum variare; quin & idem evenire poſſe in ea, quod in veſtimentis ſolet; ut quæ modò

* *I. Scaliger Ep. 361. apud Theod. Hackſpan. in libro cui Titulus Fides & Leges Mohammedis, p. 2.*

magnifica ac ſplendida ſunt, mox riſum faciant; quæque jam Aulicum decent, poſt paucorum annorum decurſum Morionibus convenire judicentur: quanquam rationem elegantiæ & indecentiæ, quoad has res, in conſuetudine ac communi uſu eſſe, habituum viciſſitudo teſtatur, cùm obſoletæ veſtimentorum ſpecies paulatim ac veluti poſtliminio revocentur. Quod autem in eo ſcribendi genere, quod pro eloquentia perperam habetur, varietates inſignes contingant, accipe non ignobilem teſtem L. *Senecam* qui Epiſt. 114. (ne memorem alia ejuſdem Authoris) non ſolùm id fuſiùs probat, ſed oſtendit in nonnullis temporibus vitioſam orationis ſpeciem cultioribus ingeniis placuiſſe. Quare, ut demus S. Scripturæ ſtylum hodie elegantem non eſſe, tamen fieri poteſt ut temporum illorum genio, in quibus ipſius Libri conſcripti ſunt, eximiè accommodatus fuerit, & populi iſtius utilitati præclarè comparatus, cui primariò deſtinatus eſt.

Brevis Digreſſio de Arte Rhetorica.

Hìc verò ſi, in re cujus peritiam non admodum mihi uendico, paradoxum aliquod proferre liberet, hac occaſione ulterius repræſentare poſſem, quod cùm Rhetorica ſit tantùm Ars Organica ſive Inſtrumentalis, perſuaſioni aut delectationi potiſſimùm comparata, ipſius Regulæ ex ea quam habent ad finem ſuum aptitudine perpetuò æſtimandæ ſunt; ac proinde ab homine prudente eatenus duntaxat tenendæ, quatenus ille eaſdem inſtituto ſuo ſive placendi ſive perſuadendi opportunas judicaverit: ubi autem commodiùs ab ipſis recedi poſſe videat, (nam Oratoribus ſæpe idem faciendum accidit quod ſolet Venatoribus, quibus communi tramite exeundum eſt, ſi prædam aſſequi velint) finem mediis, Artificis ſcopum artis ſcopo (ut loquuntur ſcholæ) anteponere non eſt cur dubitet, & δεινῶς quam οἰκείως diſſerere maluerit. Nec tacendum eſt, temerè fieri, ſi de Eloquentia ex regulis quas Ciceronis admiratores nobis imponere ſatagunt, judicium feratur, & ſyſtemata Præceptorum ab illis concinnata cum arte Rhetorica confundantur, ac ſi invicem æquipollerent & ejuſdem eſſent latitudinis. Nam cùm Cicero egregius dicendi artifex, & in permovendis Auditorum, hoc vel illo modo præparatorum, animis feliciſſimus haberetur, multi non ultra imitationis laudem, præ modeſtia aut imbecillitatis ſuæ conſcientia, collimantes, cùm Ciceroni hoc vel illud artificium & locutionum formas placuiſſe viderent, obſervata ſua in regulas contraxere, quæ deinde à poſteris avidiſſimè exceptæ, & ſimilibus regulis ex quorundam aliorum Oratorum ſcriptis auctæ, demùm in Artis ſpeciem contextæ ſunt; quam ut non inficior ad Ciceronis aut Demoſthenis aliorumque, ex quorum dicendi forma iſtiuſmodi Inſtitutiones adornatæ ſunt, imitationem inſigniter prodeſſe, ita non magis habiturus ſum pro abſoluto Rhetoricæ ſyſtemate, quam obſervationes ex eorum Diariis qui *Salomonis* claſſem Tarſiacam regebant, aut ex navalibus Græcorum

rum

rum aut Romanorum Expeditionibus deſumptas, pro vera ac perfecta arte Nautica. Quippe ſi qui ſint, qui naturæ aut diſciplinæ dotibus inſtructi, vel æquè felicem, vel feliciorem ac efficaciorem dicendi ſpeciem (utcunque diſcrepantem) excogitare poſſunt, non magis tenentur receptis adhærere, quàm Columbo religioni fuit ab antiquorum Nautarum ſententiis ac exemplis diſcedere; quorum præcepta nautica niſi audacter tranſiliiſſet, quantam & quàm opulentam Orbis partem iſta religio indetectam reliquiſſet? Nec alienum erit, *Theophile*, hîc memorare rem à me obſervatam; nempe gentem Sinenſem, etſi hominum frequentia & morum elegantia (ſi quæ alia) celeberrimam, & in qua ad ſummos honores niſi per Philologiam aditus non datur, quique libros habent populari ſuo idiomate pene de omnibus artibus ac ſcientiis humanioribus conſcriptos, (quàm accuratè, cùm eorum nullos unquam legerim, dicere non poſſum) tamen, (ut nuperus ille in Chinam Peregrinator, qui iſtius Regni Hiſtoriam Italico ſermone complexus eſt, aliique Authores, qui de ipſorum diſciplinis aliquid prodidere, teſtantur) Rhetoricam in artium ac ſcientiarum numerum non recepiſſe; ſentientes (quemadmodum coniicere licet) quod ſi hominum ſermonibus certæ leges præſcriberentur, id non tam iis profuturum ad eloquentiam, quos natura minùs apto ingenio confinxit, quàm aliis obfuturum ne animorum ſuorum ſenſus ita commodè exprimant, ac ſibi relicti facturi eſſent. Nihilominus non dicam regulas ejuſmodi Ciceronianas tardis ingeniis aliquid opis ſuppeditare, ac vegetis & vividis oneri eſſe & impedimento. Verùm hoc comperio, has leges Oratorias rarò ab iis ut rigidè obſervandas prædicari, qui libros in publicum edunt ex iiſdem examinandos; nec non prudentes, tam Occidentales quàm Orientales, non facilè pati, ut bene à ſe vel cogitata vel dicta intereant, propterea quod ad ipſos revocari nequeant. Eoque libentiùs hoc adnoto, quoniam video multos adeò ſervili eſſe indole, ut vitioſe pariter ac rectè dicta à probatis Authoribus ſine delectu imitentur, inſignium Scriptorum errores in regulas trahant; & quod uni alicui fortaſſe immerito placuit, id legis univerſalis loco & ipſi arripiunt, & poſteris religioſè obſervandum tranſmittunt; apud quos quicunque exemplum recuſaverit, protinus contumaciæ reus audit. Cujus rei *Seneca* fidem facit his verbis ---- *Hæc vitia*, inquit, *unus aliquis inducit, ſed quo tunc eloquentia eſt: Cæteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Saluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obſcura veritas, fuere pro cultu.* Epiſt. 114. Et profectò cuivis manifeſtum eſt, celebrium Oratorum nævos pro luminibus Rhetoricis aliquando deprædicari. Sed è via jam plus ſatis expatiatus, digreſſioni huic finem impono. Unum duntaxat ſupereſt, de quo, quia Scripturæ cauſam contra ipſius Adverſarios hîc agendam ſuſcepi, Cardinalem ſupra memoratum alioſque ipſius ſimiles, quibus S. Eloquiorum oratio ideo præ Ciceroniana vileſcit, quoniam hæc eloquentię regulas tam accuratè exprimat, admonitos velim; mirandum non eſſe, *Ciceronis* ſcripta ipſorum

Legibus Oratoriis congruentia exiſtimari, dum has ex illis efformaverint.

Verùm, *Theophile*, vereor ne te digreſſio hæc, in quam caſu delapſus ſum, longius æquo detinuerit; quæ ſanè ad præſens negotium non tanti momenti eſt, quin tibi per me liceat eam ut paradoxam exiſtimare, vel quidvis, potiùs quàm ratiocinationem cui multùm tribuendum cenſeam.

Quarta Reſponſio ad Objectionem Octavam.

Quarto autem loco regeri poteſt, ex omnibus qui uſpiam in toto Orbe habentur libris, paucos admodum, ſi tamen omnino ullos, reperiri, qui pari mole figuratis locutionibus magis abundent quàm S. Inſtrumenta. Hoc ut abſonum videatur, tamen exemplis pluſquam ſexcentis evinci poteſt. Paucos enim habet tropos vel figuras Rhetorica, quorum multiplices inſtantias Scripturarum oratio non ſuppeditet. Cui tamen rei immorari non libet, quoniam locorum tropicorum, quos enumerare poſſem, vel nudam recenſionem Diſſertationis brevitas non ſuſtinet, & quia audio eam provinciam à quibuſdam peritioribus feliciter ſuſceptam eſſe. Quare hic tantùm adjungam, eloquentiam S. Literarum à non paucis, eloquentiæ laude celeberrimis, fuiſſe magnopere dilaudatam, necnon multos, qui rei oratoriæ ſibi non minus videbantur periti, quàm hi quibus Scripturæ ſtylus non placet, tamen ad Prophetæ *Iſaiæ* eloquentiam pro merito extollendam, ſuam eſſe imparem arbitratos; ex eiſque nonnullos (in quorum numero tacere non poſſum præclarum Principem Mirandulanum, à maximo hujus ætatis Rabbino, * ſuæ Phœnicem exiſtimatum) poſt laborioſam omnis generis voluminum humanorum lectionem, ex qua ipſorum animis ſatisfieri non potuit, divinis hiſce ſolis tandem acquieviſſe. Id quod pro S. Paginâ non parùm facit; ſiquidem libris id accommodari valeat quod dixit Poeta † eximius de Amaſiis,

> *Tu non præ reliquis illud cenſeris amare*
> *Quod Primum, verum quod Moriturus amas.*

Et certè cùm dicendi Magiſtri duas Rhetoricæ partes conſtituunt, quarum altera in cogitatis politè efferendis, altera in rebus conſilio ſive inſtituto, pro varia materiæ, Loquentis, ac Auditorum ratione congruenter accommodandis verſatur; hæc poſterior in S. Literis modo peculiari & non imitabili elucet; illa (quæ non modò minùs digna, ſed etiam mutabilis eſt, & de cujus ratione vera hactenus non convenit, ut paulò ante annotatum) eatenus uſurpata eſt, quatenus Authoris conſiliis expedivit, & ut inde palam fieret ſtylum ipſius nunquam non nitidum & elegantem eſſe, niſi quoties id inſti-

tuto

* *Manaſſe Ben Iſrael.* † *D. VValler.*

tuto ſuo obeſſet. Adeò ut ubi iſtiuſmodi ornatus deeſt, ibi nec deſideretur. Quippe ſicuti corpora juſto membrorum poſitu conformata qualiſcunque amictus decentiùs ornat, quàm ſplendidiſſimæ veſtes ea quibus vulgaris (nedum gibboſa aut informis) ſpecies obtigit; ſic in quibuſdam ſcriptis ea eſt argumenti ac conſtructionis dignitas, ut ſimpliciſſima oratio haudquaquam impediat, quo minus materiam leviculam, aut malè electam, vel toto Rhetorum myrothecio & ſuppellectile inſtructam, antecellant. Atqui veriſſimum eſt eloquentiæ nitidioris compluribus locis plurimùm ineſſe, in quibus tamen, in materiam recondita, nullatenus conſpicitur: (quemadmodum Gemmarum in Roſæ ſpeciem diſpoſitarum fulgor impedit, ne addititiam ex Artificis ingenio figuram animadvertamus) quæque exinde ſumma non videtur, quia à materia ſuperatur. Fuêre non ignobiles Scriptores, qui Demoſthenem ac Ciceronem in comparationem cum Iſaia Propheta venire provocarunt, in quo non modò excelſum illud dicendi genus, quod Characterem ſublimem vocant, ſed etiam ſuavem ac harmonicam verborum diſpoſitionem, (de Fonte loquor) quam Galli *La Cadence des Periodes* ſcitè appellant, periti obſervarunt.

Quocirca, Theophile, cùm anteà dixerim quoſdam eſſe ingenii laude nobiles, qui de S. Scripturis irreverenter loquuntur, ſpero te, ſi quando in ejuſmodi homines incideris, cogitaturum, non deeſſe iiſdem patronos æquè ac adverſarios ingenioſos. Utque me hoc non ſine ratione à te expetere arbitreris, adverte quæſo, mecum, multa eſſe, quæ illorum, qui S. Scripturam quoad orationis formam reprehendant, authoritatem labefactare debeant.

Primò enim, quotuſquiſque eorum fontes adire ſolet aut poteſt? Quanto pauciores omnia illa, quæ in ſuperioribus in S. Literarum defenſionem adducta ſunt, ritè expendunt, ſi tamen de iiſdem unquam aliquid intellexerint? Quinimò quod complures eximiis naturæ dotibus inſtructi S. Eloquia minùs æſtimant, id non à magno ipſorum ingenio proficiſcitur, ſed ab illarum rerum inſcitia quæ in eorundem vindicias afferri valeant.

Verùm ut demus hoſce homines ejuſmodi rerum non ignaros eſſe, tamen eos vanitate & invidia non prorſus vacare, eſt quòd jure arbitremur; cùm vix aliud vitium magnis ingeniis ſit familiarius, quàm exiſtimationis uſque & uſque gliſcentis cupiditas: quæ efficit ut nihil unquam laude dignum haberi velint, quod ipſi commentati non ſunt, aut ad quod ipſi nihil contulerunt; ac ſi citra illorum injuriam alios collaudare non liceret. Quare quid mirum ſi ſuos Zoilos habeat S. Literarum Volumen excellentiſſimum, dum interea alios in admirationem ſui pellicit? Et ſi reperiantur, qui, ingenii glorиolam ex opinionibus abſonis & à communi hominum judicio alienis aucupantes, & illud quod cæteris hominibus in ſumma veneratione eſt deſpiciendo, ſeſe præ aliis efferentes, Sacram Paginam parvifacere videantur.

Tertiò, ex Scripturæ adverſariis complures, graviorum adhuc criminum, quàm Invidiæ aut Vanitatis, quanquam & hæc ſint graviſſima, reos eſſe plùs ſatis manifeſtum eſt; utpote qui tam perditis & turpibus moribus ſunt, ut quis non immeritò ſuſpicetur, ideo S. Scripturæ Authoritatem ab ipſis convelli ne ad vitam divinis præceptis congruentiùs inſtituendam ſaltem pudore adigerentur: Quinimò citra injuriam dici poſſe, potiùs ex affectuum impotentia quàm ex rationis arbitrio evenire, ut illis cum eo Libro malè conveniat, à quo tot nominibus damnantur. Quare quicunque illud pro vero habent, quod à B. Servatore aliquando prolatum eſt, † *Homines potiùs tenebras quàm lucem diligere, quia opera eorum ſunt mala*; & *Quiſquis qua mala ſunt agit, odiſſe lucem, nec venire ad lucem ne arguantur opera ipſius*, eos parùm movebit, quod homines ſibi malè conſcii Juris Codicem improbent; verùm accuſationes, quibus illi S. Scripturæ authoritatem impetunt, judicabunt eſſe tanquam apologias ad peccatorum ſuorum extenuationem confictas, aut eas ab infenſis animis adduci exiſtimabunt, turpitudinem ſuam palam populo & conſcientiis ſuis redargui indignantibus: ac proinde hujuſmodi impias voces potiùs ſignificare quid velint de ſe homines ſentire, quàm quid ipſi de Scripturis ſentiant, quas dum contemnunt, id non tam affectuum impotentiæ, quàm acrioris judicii & perſpicacioris rationis ὑπεροχῇ ſperant attributum iri.

Digreſſio longa adversùs profanum Scripturæ contemptum.

Atque hîc quidem in animo habui procedere ad diverſi generis argumentum; Verùm (quæ ſunt verba Davidis) * *In meditatione mea ignis exardeſcebat*, atque affectus quidam ſingularis erga Scripturas, unà cum charitate illa quam ex iiſdem in earum adverſarios ut habeam edoctus ſum, non ſinunt me vel penitus ſubticere, vel languidiùs conqueri, Librum illum eximium apud homines parùm perſpicaces juſta ſui exiſtimatione excidere, propter eorum contemptum, qui (meritò necne) ingenioſi habentur. Quamobrem præter ea quæ ſuperiùs adduxi ad enervandam illorum authoritatem, qui cùm Scripturas ſuſque deque habeant, de cætero tamen ingenioſi, (quique ſanè perpauci ſunt;) hoc inſuper addendum habeo; præter eos quos dixi, multos eſſe Scripturarum Contemptores, qui cenſentur tantùm, non ſunt ingenioſi. Quorum magna pars illo nomine non veniret, niſi eò arrogantiæ perveniſſent ut Sacra Eloquia palam aſpernari, eorumque verbis abuti audeant; necnon fortaſſe eò impudentiæ, ut Oraculorum Sacroſanctorum vocabula ad impuras cogitationes efferendas detorqueant. Verùm apud prudentes & ſobrios rerum examinatores hæc prævaricatio neque Scripturis quicquam detrahet, neque impio prævaricatori multùm addet.

Etenim

† Jo.3.19.20. * Pſ.39.4.

Etenim hujuſmodi abuſus cùm in quemvis librum cadere poſſunt, parùm faciunt ad alicujus dehoneſtamentum. Neque verò quiſquam prudens Virgilii aut Ovidii immortalia poemata minoris facit, eo quod Scriptores quidam Galli, vocabulorum ac ſententiarum ſpeciem ac mentem varie flectendo ex optimis carminibus ludicra & legentibus riſum motura (*Burleſques* vocant) operoſe contexuerunt. Econtrà, voces divulſas & locos interciſos ad ſenſus ab Authoris animo planè diverſos pertrahere, res eſt adeò levis ac facilis, ut nemini fere hominum in iſto negotio defuturum eſt ingenium, cui modo ſatis ſuppetit impudentiæ. Et quidem experientiâ manifeſtum eſt, ſi hoc ipſum vitium ſuſpicionem non faceret hiſce hominibus deeſſe illud, quod tam impio fuco aucupantur, ingenium; at ſaltem viros cordatos ac pios vix iſtiuſmodi ſermonem probare poſſe, qui Phantaſiæ, niſi cum Conſcientiæ offenſione, gratus eſſe nequit; aut iſtius hoſpitis lautitiam ſuſpicere, qui convivas ſuos excipere neſciat niſi & immundas dapes apponat: quinimo homines ſobrii non ideo facilè credent aliquem ingenioſum eſſe quod, quo talis habeatur, æterni ſupplicii periculum ſubire non recuſet. Verum, (quod horum impietatem graviorem reddit, & excuſationem omnem tollit) ex hiſce *Inſipientibus* (ita enim Sapiens eos appellat * *apud quos peccatum ludus eſt*) pauci ſunt qui † *dixerunt cum animo ſuo, non eſſe Deum*, aut Scripturam non eſſe Verbum Dei: Siquidem ille S. Literarum contemptus non ab infidelitate, ſed à vanitate mentis proficiſcitur. Iſti ſunt qui affectant ſingulares eſſe, cùm aliàs nihil habeant ſingulare; & illuſtris famæ appetentiores, at interea nullius eximiæ dotis ſibi conſcii quâ eam promereantur, ſtatuunt apud ſe (Heroſtrati inſtar, qui Dianæ Templum incendit ut perpetuam nominis famam inſigni flagitio compararet) eam ſibi exiſtimationem ſacrilegio redimere, quam ab innatis animi dotibus adipiſci ſe poſſe deſperant. Sed neque deſunt homines adeò cerebro vacui, ut hoſce profanos pro excellentis & rari ingenii viris deprædicent. Et ſanè quemadmodum ſalices quædam, quamdiu ſanæ & incorruptæ permaneant, pro arboribus nullius pretii habentur; at ubi computruerint, nocturno fulgore intuentium admirationem ſollicitant: pari ratione, iſti homines donec ad extremam impietatem non perveniſſent, videbantur (nec immeritò) perquam tardi & hebetes; poſtquam autem ipſorum animos turpiſſima lues ac corruptela invaſit, protinus evadunt, pravitatis beneficio, conſpicui. Atque liceat mihi continuare quam incepi comparationem, & ulteriùs obſervare, quod ſicut ligna hujuſmodi putrida de nocte tantummodo prælucent, ſic itidem illi ingenioſi cenſentur ſolummodò apud ignorantes. Quippe cordati & boni facilè perſpiciunt, qualia ingenioſa judicium ſanum, qualia corrupti affectus approbaverint. Et ex hoc poſteriori genere eorum colloquia eſſe quibuſcum hic agimus, nil attinet apud eos dicere, qui modò animadverterent, multos in Religione convellenda ſatis eloquentes, revera aliàs pro tardiſſimis

* *Prov.* 14. 9. † *Pſ.* 14. 1.

diſſimis ac ineptiſſimis merito cenſeri; adeò præterquam in re mala eos deſtituit omnis elegantia. Cæterùm ex hiſce Deriſoribus procul dubio non pauci ſunt, qui ad cenſuram adverſus S. Oraculorum orationem contorquendam non minùs ab arrogantia quàm impietate inſtructi accedunt. Ipſe quidem nuperioribus annis incidi in non paucos hujuſmodi κενοδοξίας captatores, qui de Rhetoricâ magis pro authoritate diſſerere non erubeſcunt quàm vel Cicero vel Ariſtoteles, quique præ iis quæ vel ipſi vel ſui ſimiles commentati ſunt, non S. tantùm Biblia ſed Authores omni etiam antiquitate venerandos multo cum ſupercilio aſpernantur; & (ut utar verbis Aſaphi) † *E ſublimi loquuntur; opponunt os ſuum cœlis, & lingua eorum pervadit terram*; arroganter & ὑπερηφάνως in Deum pariter ac homines feruntur; interea linguam niſi vernaculam planè nullam callent, adeóque ſunt in Rhetorica hoſpites, ut quid inter tropum & figuram diſcriminis ſit neſciant, aut quî Proſopopœa & Metaphora, Climax & Metonymia ab invicem diſcrepent. Neque verò admirationi præterea locus eſſe nequit, quòd eximia hæc Ingenia (ut ſibi videri volunt) S. Scripturam parvi faciant, ſi modò ſpectemus, cujus & qualia ſint, quorum comparatione Sacræ Literæ apud illos evileſcunt. Sunt enim plerumque non alia quam Odæ Bacchanales, laſciva quædam Epigrammata, Amatorculorum lenocinantes Epiſtolæ, aut hujuſmodi nugæ, quæ animum potius fæculentum & humi ſerpentem quàm ſublimem & erectum arguunt. Horum aliquis ſcilicet generoſus, per carmina Oenopoliis (ſi liceat dicere) ſacrata, Muſis tanquam ſalſamentis, ad bibendum illecebris, utitur. Alius aliquanto ſolenniùs & ornatiùs, Muſas amorum ſuorum lenas habet; ingenium malè proſtituit ad rationis cladem deprædicandam; & immemor quàm facilè ex nativæ φιλαυτίας vitio fiat, ut illud laude dignum habeamus quod in laudem noſtram comparatum eſt, mirificè gratulatur ſibi à judice corrupto & impari attributam ingenii gloriolam; exiſtimatque conſecutum ſe eſſe eloquentiæ ſuæ cùm ſingulare argumentum tum fructum deſideratiſſimum, ſi perſuadere poterit amaſiæ leviculæ formoſam ſe eſſe & adoratam, cui maximam profectò dicendi vim eſſe oportet qui contrarium ipſi perſuaſerit. Judæorum quidam quum improbi alicujus defuncti mentionem faciant, ſtigma illud è Proverbiorum Libro deſumptum ſolent inurere, * *Improborum nomen putreſcat*: Verùm ſicut impuriſſimi porci mortui condiuntur, deque carnibus eorum petaſones conficiuntur, qui deinde apponuntur menſis lauro condecorati; ita illi etiam, Epicuri de grege, poſt obitum non ſolùm memoriam, ſortiuntur conditam (ne dicam pollinctam) per Epitaphia adulatoria, (atque utinam conciones funebres pari crimine notabiles rariùs venirent;) ſed eorum etiam cantilenæ, Bacchi & Veneris miniſtræ, per ſuperſtites imitatores magnificis Elogiis adeò evehuntur, ut non modò viri, ſed & Poëtæ, boni non poſſint non dolere ſimul & erubeſcere, laurum illam, divinæ poëſi debitam coronam, (quoties

† *Pſ.73.8.9.* * *Prov.10.7.*

(quoties hæc dignitatis originiſque ſuæ memor veritatem illam, quę in affectus noſtros incurrere debet, apto honeſtoque apparatu veſtiam pro officio ſuo facultati imaginatrici propinet) proſtitutam eſſe, ſub quo gradu turpiter dejectam, iis nimium corollam præbendo qui ad eum [illegible] illis apicem non alio titulo nituntur quàm rhythmis quibuſdam impuris; in quibus non minùs obſervantur præcepta Horatii, quàm colitur exemplum Davidis; quibuſque Artis juxta ac Religionis regulæ violantur. Jucundum eſt obſervatu quàm in pleriſque hujuſmodi carminibus manifeſtum ſit Themata conceptibus aptari, non Conceptus Themati; quàm frequenter verba non ſunt indumenta rerum, ſed res verborum farcimenta; quàm ſæpiſſime id quod extra ſanum ſenſum eſt, ſupra omnem intellectum aſſurgere videri vult; & (quamvis, ut mea fert ſententia, illud verè Ingenioſum eſt, quod faciliùs intelligitur quàm non admiratur) ſæpenumero confuſæ notiones, abortivi impolitique conceptus, ſub verbis exoticis aut ambiguis formulis projectitii exponuntur incertæ adoptioni Benevoli Lectoris; quem Author ideo ſibi favorabilem fore confidit, quia expertus eſt illos qui ſemel (jure an injuria) ſublimium ingeniorum claſſe cenſentur, pſittacorum fortunam ſortiri, & eorum qui per inſomnia loquuntur, qui non rarò ab aliis intelliguntur, quum ipſi ſe non intelligant. Atque inter horum metricam & ſolutam orationem magna cognatio eſt. Quanquam enim procul abſum, ut negem illos, qui ingenio abundant, ejus partem aliquam licitè exercere poſſe, nobilem aliquem officioſè compellando, aut amicam ambiendo: tamen, quod ſpectat impios hoſce homunciones, quibuſcum impræſentiarum res eſt, qui magna ingenia videri potiùs quàm eſſe volunt; facile eſt perſpectu quamplurimas horum epiſtolas amatorias & officioſas, (quibus aliis adulantur juxtà ac ab illis laudem captant) prologos tantùm eſſe aut [illegible] vulgaris illius formulæ, quâ ſubſcribere ſolemus (*Servus veſtri humillimus.*) Quanquam Amor communiter credatur Phantaſiam ſublimem reddere (Amatoribus columbarum inſtar altiùs volantibus propter cæcitatem:) & licèt Sapientiores etiam obſervent, quòd ſicut bellum opulentos ad paupertatem inopes ad divitias perducit, ita Amor minora ingenia ſuſcitat & accendit, dum magna deprimit & dementat; memini tamen fœminam quandam nobilem & ingenioſam dicere ſolitam, interdictis paucis quibuſdam vocibus (quas ipſa vellet) effecturam ſe bellulas haſce Amatorum epiſtolas planè inſipidas. Ego ſane non laudo illius moroſitatem, iſtamque provocationem vanitatem æquè ac ſcientiam ſapere exiſtimo; veruntamen quum ſcopus ſit & materia officioſarum ejuſmodi Epiſtolarum latiùs exprimere ſenſum horum ſolummodo verborum, (*velim ut exiſtimes me poſſe bene ſcribere, urbanum eſſe, & ſervum tui humillimum*) amplificatores hi (tam prolixi quàm ſerviles) jejuna ſplendidorum verborum multiplicitate nihil aliud agunt, quàm quod propolæ & inſtitores, qui Minam unam particulatim numerant. Apud homines ſolida ratione & literis non imbutos, (hoc eſt apud majorem Lectorum

 partem)

partem) Phantaſia maximè prævalente, ea ſcripta præſertim ſapiunt in quibus Phantaſia ſola dominatur. Ideoque quamvis non auſim affirmare, nihil opus eſſe præclaris animi dotibus, ut eorum officioſæ compellationes ſublimes ſint & gratæ, qui nihil aliud meditantur, in hoc genere ſcribendi, quàm ut ideo gratiſſimæ ſint quia ſublimes pluſquam ſatis, (aſſentatione & impietate in his ſcriptis, ſicut maculæ in pardis, pulchritudinis maximam partem conſtituentibus:) aut ut adulator ſui fidem faciat apud credulos quoſlibet, qui faciliùs illi fidem adhibebunt, quàm ipſe ſibi: proculdubio tamen magnam Scriptori copiam & licentiam præbet non teneri ſe credere quòd ipſe dicat, nec quicquam dicere niſi cui fidem putet vel habitum iri, vel habendum eſſe. Nullus equidem dubito, quin illi qui ſtylum exercent in utrovis Thematum genere, (Intelligo tam iſta quæ requirunt ſolummodo novos aut phantaſiæ arriſuros conceptus, atque elegantem ſermonem, quam illa quæ poſtulant multiplicem doctrinam, & ſcientiam aptè & concinnè adornatam) experti fuerint Scriptoribus faciliùs eſſe delectare, ubi ad altiorem ſcopum non collimant, neque quicquam morantur, quod conducibilius exiſtimant, ut hunc, humilem licet, confligant; quàm placere, ubi illud finis tantùm ſubordinatus eſt, cui attingendo quorumlibet mediorum uſus, eorum etiam quæ maximè idonea fiunt, non conceditur. Illi certè, quos dixi, faciliùs inveniunt ſcribere ad ſalivam Lectorum, in iis argumentis quibus non tenentur ſtrictim dicere quæ aut rectæ rationi conveniunt aut veritati, quam in iis quibus ſeverè obligantur, nihil aliud ſcribere quàm quod utile eſſe exiſtimant, quodque defendi poſſe confidunt: utpote reputantes ſecum rationem ſe reddituros forte apud homines, ſaltem eorum quæ in publicam lucem dederunt; ſi non apud Deum inſuper illius temporis, quod & ipſi, & Lectores ſui eorum cauſa malè collocarunt. Ego ſanè quoties confero decantatiſſimas horum nugas, qui ſtylum Scripturarum inſuper habent, cum doctiſſimis Commentariis in earum laudes conſcriptis à S. *Auguſtino*, *B. Hieronymo*, *Tertulliano*, *Lactantio*, *Chryſoſtomo*, *Mirandula*, & cæteris, quorum validiſſimæ rationes Dei hoſtes profligant, non ut olim [a] *Samſon Philiſtæos*, maxillâ aſini, nec ſicut [b] *Shamgar* ſtimulo bovino, (armis, intelligo, retuſis & imbecillibus) ſed *Eliæ* inſtar, [c] igne cœlitùs delapſo: quorumque defenſiones, quas pro cœleſti *Hieroſolyma* ſcripſerunt, Apologeticę ad illius mœniorum inſtar, prout in Sacra Pagina deſcribuntur, [d] illuſtres ſunt & ſolidæ: quoties inquam confero Cenſorum noſtrorum ineptias cum divinis hiſce Oratoribus, videor mihi eandem diſcrepantiam diſcernere quę eſt inter ſtatuas illas celeberrimas quæ in Capitolio conſpiciuntur, & pupas grandiuſculas in Excambio paſſim venales: priores enim illæ, præter molem & magnitudinem, materiæ etiam dignitate, perennitateque, præſtantiâ operis, nobilitate denique illius quod repræſentant, adeò conſpicuæ fiunt, ut à peritiſſimis Artificibus maximè ſuſpiciantur, ipſiuſque temporis diuturnitas

carum.

a *Jud.*15.15. b *Jud.*3.31. c 2.*Reg.*1.10. d *Apoc.*21.10. 18.19.

earum juſtam æſtimationem non modò non imminuat ſed & ei multùm in dies afferat: poſteriores verò iſtæ pueris ſolummodò gratæ ſunt, idque propter ornatum mollem & elegantem brevi perituum habitumque ad hodiernos mores compoſitum, qui citò exoleſcet. Supponamus tandem hunc noſtrum, profano ambitione elatum, eâ fortunâ ſucceſſuque uti (felicitatem etenim appellare non poſſum) ut adeptus ſit, cui nefariè inſerviverat, gloriolam, nihil profectò habebit quo ſe efferat, ſiquidem ſeriò meditetur quod quum cæteri Peccatores auro gemmiſque, iis nimirum rebus quæ vel voluptatem vel emolumentum attulerunt, ſeducti fuerint, ipſe tanquam puerulus crepundiis deliniatur; cogitet porrò veram laudem ex judicio laudantis & laudati meritis ritè æſtimari; quòd ſi aliter ſe haberet, ipſum Cacodæmonem tam felicem fore quàm miſer eſt; eam denique famam, quæ juſtiſſimis cauſis oriunda non eſt, ab ipſa infamia conferri poſſe. Quid? quod *Momus* ſermonibus hominum juxta uſurpatur ac *Homerus*, Juſtiſſimus *Ariſtides* notior non eſt *Pilato* iniquiſſimo, & ſacra Pagina *Barabbæ* diſertim meminit, cùm latronis converſi nomen exciderit. Certè popularis applauſus liberaliſſima merces factam per impietatem jacturam nunquam eatenus reſarciet, quin miſerrimum Captatorem uſque pœnitebit, nomen ſuum, humanis licet annalibus celebratiſſimum, è libro vitæ diſpungi. Iſtos autem quod ſpectat, (ſcis *Theophile* quos volo) qui famam ſcilicet poſthumam ambientes, id agunt per ſcripta omnigena impietate referta, eaque lucem hanc non viſura donec Authores ſui æternas tenebras ſubiverint; non poſſum non mirari eos, qui aliquid ultra mortem petunt, citra vitam conſiſtere velle: ii ſane inſigniter ſtolidi ſunt, qui ut laudes promereantur, quas nunquam audient, tormenta ſibimet accerſunt, quæ ſemper ſentient. Quanquam enim hæc impietas ipſi impio levis & nullius momenti eſſe videatur, utpote quam verbis unice conſtare exiſtimat; attamen in promptu eſſet eam aliis coloribus depingere, ſiquidem animus mihi foret hîc loci repetita dare quæ alias ſcripſi. Interea perpendamus ſerio, quàm ſeverè examinabuntur, adverſus Dei Verbum jactatæ ab improbis contumeliæ, in noviſſimo illo die, cum (ex verbis *S. Judæ*) * *Dominus veniet cum ſanctis millibus ſuis: Ut ferat Judicium adverſus omnes; & redarguat quicunque ex ipſis ſunt impii*; (non modò) *de factis omnibus quæ impiè patrarint*; (ſed &) *de omnibus duris quæ loquuti fuerint adverſus ipſum Peccatores impii*. Offenſæ iſtiuſmodi (uti cenſentur) leviculæ, proſperis quidem in rebus conſcientiis noſtris maculam non magnam inurere videntur, ſpeciem verò terribilem & ſuam induunt, quum in rebus adverſis aut ipſa mortis vicinia Deus (ſecundùm Prophetam) † *ſcrutetur corda hominum veluti lucernis, & animadvertat in iſtos homines qui concreti ſunt cum fæcibus ſuis*, (quæ liquorem, priùs adſpectu defæcatiſſimum, paulùm agitatæ turbidum limoſumque reddunt.) Sicuti enim charta ſucco limonum exarata, igni non admota album (hoc eſt

I 2 inno-

* *Jud.* 14. 15. † *Zeph.* 1 12.

innocentiæ) colorem præ ſe ferat, poſtea verò nigricantes lineolæ ſtatim appareant: pari ſanè ratione res adverſæ eorum criminum conſcientiam evocant & eliciunt, quæ priùs in conſpectum non venirent. Quod ſi quædam ſcelera ſint, *quorum clamor* (prout Scripturæ nos monent) * *cœlum uſque pervenit*, hæc profectò impietas illic loci non leviter ſuſurrabit; præſertim quum metuendum ſit Irriſores iſtos adversùs lucem rebelles eſſe, & in conſcientiæ ſuę ſtimulos recalcitrare; Hæc, inquam, ſcelera non leviter ſolùm muſſitant, ſed juſtitiam pervigilem & laceſſitam, tanquam claſſicum canentia exſuſcitant; cujus verbera quo diutiùs diſtinentur, eò lethaliùs affligunt: qui forſitan ratione *pedes* Servatoris noſtri Libro Apocalypſeos † *Chalcolibano ſimiles* deſcribuntur *veluti in fornace ardentes*; eo nimirum innuitur, illum ad ſumendas pœnas tardo licet gradu procedat, tandem verò hoſtes ſuos comminuere & conſumere. Siquidem nulla injuria contemptu acrius laceſſat, nulluſque contemptus directo & immediato major, (quo ſcilicet neque pudorem neque metum eſſe palàm ſit;) illud crimen quàm atrox eſſe putabimus, quo Deus ipſe ludibrio ſiſtitur, idque ſine ulla ambage, Scripturas eas ſcommatibus excipiendo, per quas ille voluntatem ſuam hominibus ſolenniter patefieri & conſignari voluit? *Plutarchus*, ut oſtendat Numen ab Idololatris magis quàm ab Atheis læſum iri, affirmat ſe non tam ægrè laturum illum hominem qui *Plutarchum* nunquam omnino fuiſſe neget; quàm iſtum qui fuiſſe quidem eum fateatur, ſed ad inſtar *Saturni illius* Poëtici prolem ſuam devorare ſolitum eſſe aſſereret, cæterorumque criminum ſontem quæ ab Ethnicis Numinibus ſuis attribuuntur. Ratione non diſſimili exiſtimare licet, Deum *Optimum Maximum* minùs urgeri eorum incredulitate qui Scripturas prorſus reiiciunt, quàm horum ſacrilegio qui vel agnitas contemnunt; quum poſteriores illi ea ſcripta Deo imputare non dubitant, quibuſcum ludere ſibi liberum eſſe contendunt. Hæc autem impietas peccatum eſt inane adeò & inutile, ut nihil exinde Sectatori ſuo lucri accedat, præter perpetuam apud bonos in terris infamiam & pœnas cum malis apud inferos acerbiores; quod hinc manifeſtum ſit ſuas erga Religionem inimicitias eò malevolentiæ perveniſſe, ut illi noxam inferre non pigeat, ſibi licèt nihil hoc facto emolumenti accreſcat. Ii ſunt peccati volones, qui non eam vel excuſationem, vel fallaciam quæritant, corrumpi conſcientiam favore ſenſuum, ſed ſponte gratiſque Gehennam commereantur. Ingens profectò detrimentum patitur quiſquis animæ ſuæ jactura totius mundi divitias quaquaverſum congeſtas lucratus fuerit; illi tamen, de quibus ſermo eſt, ſtolidiores longè ſunt, qui majus damnum incurrunt minori mercede. Certè peccatum illud, quod divinæ ſimul gloriæ, & immortalibus, Deoque longè chariſſimis, hominum animis injurium eſt, non eâ ratione imminuetur quod verbis tantum conſiſtit; illiuſque fautoribus commendatam velim poſteriorem partem Epiſt. S. *Judæ*, quæ, licèt

* *Gen.* 18.21. † *Apoc.* 1.15.

licet ad illius temporis Gnoſticos & Carpocratianos propriiſſimè referenda ſit, eorum meditationem horroremque jure optimo merebitur, qui in hoc ſeculo iiſdem veſtigiis inſiſtunt; quique quum in eodem crimine verſentur eundem exitum perhorreſcere deberent. Sed ne bonas horas malè collocem, tempus non teram diutiùs Irriſoribus noſtris oculos aperiendo, quos quidem ſua ipſorum admiratione imperturbatos ſecuroſque frui ſciviſſem, ſi non per eum quem habent Scripturarum contemptum præ ſuis ipſorum ingeniis (ad inſtar *Ieroboami* * qui magnificum & incomparabile Templi ædificium, ubi Deus tam eximio & ſingulari modo ſe patefecit hominibus, deſeruit, ut Vitulos coleret à ſe factos,) admonitus fuiſſem, & planè commotus, juxta conſilium Sapientis, † *Reſpondere ſtulto ſecundùm ſtultitiam ſuam ne ſibimet ſapiens videatur.* Etenim tota hæc reprehenſio in eos ſolos collimat, quà Scripturas vel traducunt vel aſpernantur, non quà ſive immeritò ſibimet arripiunt, ſive revera à natura acceperint eas animi dotes, quas ſi minùs mihi contigerit habendi felicitas, ſaltem judicio æſtimare poſſum, doleoque vehementer eas ab aliis indignè arrogari, ab aliis partim inſanę plebeculę opinioni inſerviendę, partim pravis ipſorum affectibus fovendis nequiter proſtitutas eſſe.

Appendix ad ſuperiorem Digreſſionem, qua Ingenioſorum genus unum ad alterius impietatem compenſandam invitatur.

Quantò feliciùs præſtantiſſima naturæ dona, *Bezalielis* & *Aholiabi* exemplo, in extruendo ornandoque Dei Templo collocata forent, aſſerenda dico, & ornanda veritate Theologica? Quod quidem ædificium peritiſſimos artifices promeretur; quumque lanam caprarum, & coloratas melium pelles non dedignetur, purpuram inſuper, aurum, gemmaſque deſiderat; ſplendidiſſima verò ornamenta quę vel à doctrina vel à dicendi vi Theologiæ miniſtrari poſſunt, eidem impenduntur non minori ipſorum quàm hujus beneficio. Videmus indies quanta omnes cura & ſolicitudine nomen ſuum præſentis ævi judicio, atque omni deinceps poſteritatis memorię, ſub virtutis ſpecie tranſmittere contendunt: Teſtor artes iſtas & diſſimulationem, quibus vitiis ſuis ſæpiſſime velum obducunt; & Epitaphiorum aſſentatiunculas, per quę nequam homines poſterorum bonę exiſtimationi ſeſe commendari volunt. Jam autem ii qui piè juxtà ac concinnè ſcribunt, hîc geminum adipiſcuntur commodum, nempe exiſtimationem tam bonorum virorum quàm ingenioſorum, & tertium inſuper in cœlis, quod utrumque horum multis intervallis exſuperat, qui verè (hoc eſt pro ſenſu Scripturarum) ſapientes ſunt ** *Splendebunt quaſi ſplendor expanſi; & juſtificantes multos, ut ſtella, in ſempiterna*

* 1 Reg. 12. 28. 32. † Prov. 26 5. ** Dan. 12. 3.

piterna ſecula. Frequentiſſima eſt piiſſimorum hominum querimonia, quam plurimos eſſe nunc dierum ingenio & nobilitate præſtantes viros, qui divinę bonitatis χαείσματα ſuperbia aut deliciis corrumpunt; eoque imitantur degenerem Judæorum Eccleſiam, de qua olim Deus per Prophetam *Oſeam* conqueſtus eſt, [a] *ipſam non agnoviſſe ſe dediſſe illi frumentum, muſtumque & oleum; etiam argentum copioſè ſuppeditaſſe ipſi, & aurum quo conficiunt Bahalem*; paucos verò qui *Davidis* ejuſque Purpuratorum exemplum ſequuntur, qui poſtquam aurum argentumque & pretioſiſſima quæque dicando ornandoque Templo conſecraſſent, liberaliſſimam oblationem Deo gratiorem acceptioremque reddiderunt, humillima illa profeſſione, [b] *Ex te ſunt omnia, & à manu tua acceptum reddimus tibi.* Noverim licet multos ex noſtratibus, naturæ & fortunę donis præcellentes, qui correptionis Apoſtolicæ immemores ([c] *Quid habes quod non acceperis?*) nubecularum inſtar, quæ Soli parenti ſuo tenebras offundunt, ipſius Dei gloriam elevare ſatagunt, qui illos ad hunc rerum apicem evexit; tamen non prorſus deſpero Deum Optimum Maximum qui Regum calamis Verbo ſuo exarando ſæpiſſimè uſus eſt, hominemque in omni Ægyptiorum doctrina eruditum primo Amanuenſi uti dignatus eſt: ita eum aliquando Ingenioſos & Nobiles illuſtri contentione commiſſurum, quiſnam maximè ſua erga Scripturas pietate & obſervantia illatas illis injurias reſarciet & expiabit. Certè, *Theophile*, ii homines, qui cuicunque dogmati aſtruendo quo plus operis impendunt eò id ipſum charius illis eſt, jam nunc pietatis & religionis partibus addictiores forent, ſiquidem earum ſtudio à teneris, quod aiunt, unguiculis aſſuefacti eſſent; quoniam, prout *Nicolaus Machiavellus* [d] prudenter obſervat, atque ille ipſe parentum & nutricum erga liberos affectus abundè probat, *ita nos omnes à natura comparati ſumus ut vehementi ſtudio eos proſequamur à quibus bene meriti fueramus, æquè ac illos quibus aliquid acceptum referimus.* Atque ut eos, qui præcellentibus animi dotibus inſtructi ſunt, ad S. Scripturas colendas permovere poſſim, conabor oſtendere eam ipſam nominis immortalitatem, à profanis Scriptoribus (ut plurimùm) unicè expetitam, pios homines non eo minus adipiſci poſſe, quia ab illis poſt cætera, quæritur: neque enim hoc genus argumenti famam imminuit, niſi majoris boni comparatione, neque verò id in ſe minùs laudabile eſt à quo Deus laudatur. Quis tandem inficias ibit formam & pulchritudinem, etiam in Veſtalibus eſſe conſpicuam; vociſve modulationem Pſalmum canendo delectare poſſe, aut gemmas denique ſacras ſolito ſplendore emicuiſſe, etiam in thorace Aaronico? Rectè ſanè: namque ſicut [*] *Pietas ad omnia utilis eſt, ut quæ habeat promiſſionem vitæ præſentis ac futuræ*; & illud *centuplum in hoc ſeculo* † optimè conſiſtit cum *æternâ vitâ in ſeculo venturo*: Ita, profectò facile eſt piorum Scriptorum nomina in utroque Libro cenſeri, & famæ & vitæ immortalis, eoſque & in hâc vitâ laurum

a *Oſ.2.8.* b *1.Chron.29.14.* c *1.Cor.4.7.* d *Nic.Machl.de prin.c.10.* * *1.Tim.4.8.* † *Marc.10.30.*

rum geſtare & in futurâ ** *immarceſcibilem gloriæ coronam*, de qua S. Petrus loquitur. Quanquam enim nunc dierum adeò pravi ſimus, ut nihil ferè nobis ſapiat quod ipſius pravitatis curam & medelam præ ſe ferat; ſperandum tamen eſt venturi ſeculi ſobrios & prudentiores homines præſentis ævi injurias reparaturos & ſingularem gratitudinem eorum memoriæ perſoluturos, qui ipſis veritatem honeſto, quam poterant, ornatu decoram tradiderunt. Digniſſimum ſanè obſervatu eſt, licet Solomon tot millia Canticorum & Proverbiorum poſt ſe reliquerit, & naturas quadrupedum, avium, reptilium, piſciumque, plantarum etiam [a] à *Cedro Libani uſque ad hyſſopum quæ prodit è pariete*, accuratè deſcripſerit, tres illi tamen, qui ad Eccleſiæ uſum magis ſpectare videbantur, reliquis omnibus ſuperſtites eſſe. Sicuti enim panis ille cœleſtis, quem Iſraëlitæ in uſus domeſticos colligebant, [b] ultra diem unum & alterum imputris non permanſit; ille verò quem, in perpetuam divinę bonitatis commemorationem, in Sacrario repoſuerunt, per multas ſeculorum periodos incorruptus duravit: ii ſimiliter libri, qui conſervandis Privatorum nominibus conſcripti ſunt, breviſſimum ætatis ſpatium ſæpiſſimè ſortiuntur; illi autem qui honori divino conſecrati ſunt, ea ſola ratione, perennitate donantur. Atque iſta profectò ineptia & impolita veterum Judæorum gloſſemata, ſolo argumenti ſui merito per continuam annorum ſeriem huc uſque derivata, certos nos reddunt Scripturas non rarò Commentatorum ſuorum memoriam immmortalitatis participes facere. Quinetiam (ſecundùm verba Davidis, [c] *Omnibus doctoribus meis intelligentior fio, quia* (כי) *teſtimonia tua meditatio mea ſunt*) ubi naturales animi dotes in rebus ſacris verſantur, benedictionem & incrementum cœlitus accerſunt; prout legimus [d] eum qui talentis ſibi concreditis Domino ſuo fideliter operam navaverat, plurium uſuram adeptum; eumque * qui pauxillum vini Servatori noſtro comiter excipiendo inſumpſerat, hydrias ſuas generoſiori mero repletas inveniſſe. Procul dubio eximia hæc ingenia, ubi exercitationibus Theologicis ſeſe ſemel addixerint, argumenta, cujuſvis ornamenti capaciſſima, non poſſunt non inſigniter augere & illuſtrare; quippe qui dicto citius cogitationes ſuas aptè & concinnè explicare poſſunt; Illis enim omnia ad bene ſcribendum requiſita à natura adeptis, nihil ultra opus eſt quo omnes in ſui admirationem rapiant, quàm ut ea ad ſacram materiam applicare velint. Ita † Hiramus ſcientiam, quam Tyri didicerat, in ædificando Templo feliciter collocavit; & Jephthes †† artes illas bellicas, quę illum apud exteras gentes nobilitaverant, in cauſa Dei defendenda, ejuſque hoſtibus profligandis, gnaviter exercuit. Hujuſce quidem rei primitiva tempora multas eaſque nobiles inſtantias præbent; præcipuè illud ingeniorum omnium penè miraculum S. dico *Auguſtinum* (virum, me judice, acerrimo cuiquam Scripturarum hoſti opponendum) cujus

** 1. *Pet*. 5. 4 a 1. *Reg*. 4. 32 33. b *Exod*. 16. 20.-.-33. 34. c *Pſ*. 119. 99. d *Mat*. 25. 18. * *Ioan*. 2. *uſq; ad* ℣. 10. † 1. *Reg*. 7. 13. &c. †† *Iudic*. 1. 1.

cujus incredibilis ingenii ſpecimina, & quum adhuc à fide Chriſtiana alienus eſſet, & quum jam nomen ei dediſſet, virgæ illum * *Aaronicæ* ſimillimum eſſe prædicant: quæ (ſi, juxta quorundam opinionem, eadem eſſet qua *Moſes* utebatur) & apud exteras quidem nationes plurima edidit miracula & poſtquam in Tabernaculo reponeretur, aliarum plantarum conditionibus neutiquam obſtricta, una nocte fructus tulit maturos diutinoſque. Verùm *Theophile*, ut à prolixiori hac quàm par erat digreſſione memet tandem revocem, recordari oportet objectum fuiſſe, multos etiam Principes atque homines politicos Scripturas contemnere ac faſtidire. Et ſanè fatendum eſt plures quàm vellem hujuſce ordinis viros reperiri, qui licèt, Deum Scripturarum Authorem eſſe agnoſcant, iidem tamen, negotiorum multitudinem prætexentes, partim ſocordia, partim arrogantia fructum ultro ſibi negant, quem eas legendo percipere poſſent. Sed quoniam, *Theophile*, conditionis tuæ dignitas & amplitudo, tum adversùs hanc tentationem teipſum armari poſtulat, tum aliis, qui in eodem periculo verſantur, ſuccurrendi opportunitatem defert, liceat mihi, tua cum venia, quid hiſce hominibus regeri poſſit paucis dicere. Profectò neceſſe eſt eos horarum ſuarum optimam rationem poſſe reddere, qui illius temporis, quod æternæ felicitati obtinendæ impenſum eſt, jacturam ſe feciſſe autumant. Etenim ſingularis impudentiæ eſt iſtos mercedem locupletiſſimam à Deo expectare, qui illi exiguam temporis portionem invideant, quum totius tantum uſufructuarii Domino ſuo ſint indies obnoxii. Verùm, ut ulterius declarare poſſim quam fruſtra ſit hic prætextus, conſiderandum eſt quòd eodem capite in quo Deus ipſe Regem deſcribat, populo ſuo gubernando parem, in mandatis dederit † *illum Legis ſuæ librum ſecum habere, & in eo legere debere omnibus diebus vitæ ſuæ*, quam eo nomine prolongatam fore proximo commate affirmatur. Atque non raró quidem evenit, quod, veluti *Samuelis* mater, § antea ſterilis, poſtquam primogenitum ſuum Deo conſecraſſet, multorum liberorum fœcunda parens evaſit; ita paucos vitæ dies cultui divino impendiſſe ætatis noſtræ ſpatium ampliat potiùs quàm imminuit. Imò Rex Hebræorum (loco Deuteronomii ſupra citato **) Sacras Literas non ſolùm continuò relegere tenebatur, ſed & hac ratione, illius duplum exemplar propria manu exarare, uti (ſi bene memini) Rabbinorum facilè doctiſſimus *Moſes Maimonides* obſervavit. Deo quippe ſolenne eſt ſummo honori dignitatique ſummam pietatis curam demandare, neque verò regalis dextra Sceptro gerendo par eſſet, niſi priùs Sacris Literis exſcribendis conſecrata. Digniſſima obſervatu ſunt Dei Verba ad *Jehoſhuam*, Ducem nimirum eundem & Judicem celeberrimum, qui utrumque tam Bellonæ quàm Aſtrææ gladium vibraturus, ſeptem populos ſubacturus erat, alterumque numeroſiſſimum imperio recturus; †† *Liber iſte Legis non diſcedet ex ore tuo, ſed meditaberis de eo interdiu & noctu, ut cum obſervantia facias omnino prout ſcriptum eſt in eo: tunc proſperaberis in viis tuis,*

&.

* *Num.* 17.4.8. † *Deut.* 17.18.19. ✝.20. § 1. *Sam.* 2.20. &c. ** ✝.18. †† *Iehoſ.* 1.8.

& ſecundaberis. *Davides* certè ſi quis alius multis magniſque curis diſtinebatur, utpote qui ſummam imperii poteſtatem adeptus eſt, geſſit, amiſit, recuperavit, illius tamen hiſtoria ſucceſſuſque abundè teſtantur, ſtudium Scripturarum arduis regni negotiis adminiſtrandis impedimento neutiquam fuiſſe: ſi quis autem ſcire cupiat quantum ille temporis Scripturarum lectioni impendere conſuevit, ipſum audiat, ne mihi opus ſit Librum Pſalmorum integrum recitare. Ille erat qui & in *Parnaſſo*, & in Campo *Martis*, laurum decerpſit, duellis præliiſque pariter felix: illius res geſtæ victoriæque tales erant, ut infallibili Narratore prorſus opus eſſet ad fidem illis faciendam, quam ſecus earum magnitudo numeruſque facilè derogaret. Addidit ille regio diademati duplicem coronam, palmæ lauruſque, quas gladio, calamoque, Victor idem & Poëta, ab utraque Pallade impetraverat: veruntamen magnus ille dignitatis ſimul & famę ſplendor, quæque illa ſemper comitatur curarum diſtrahentium multitudo, non obſtiterunt quo minùs ſuo Scripturarum ſtudio ea duo conjungeret, quę Apoſtolus præcepto copulavit, [a] *Diligentiam in negotiis & fervorem in ſpiritu.* Adeò ut aptiſſima ſimilitudine comparari poſſit [b] aligeris veteris Tabernaculi Cherubinis, quos neque aurata circumcirca laquearia, neque incenſi thuris nubila avertere poſſent quin oculos ſuos uſque defixos intenderent in Arcam Teſtamenti, quę Legem continebat, & Propitiatorium quod Chriſtum repræſentabat.

Et profectò non minus verum quàm antiquum eſt dictū illud, Principes, ſi quos alios, res optimas optimè intelligere debere. Quippe quorum virtutes & vitia in magna fortuna parem magnitudinem & eminentiam obtinent; necnon ſubditos adeò in utramque partem exempli authoritate flectunt, ut quemadmodum Sacra Hiſtoria docet, Judæos, Regibus ſuis præeuntibus, vel Deum vel Baalem coluiſſe; ſic Profana teſtatur, Romę ſub *Romulo* gloriam bellicam, ſub *Numa* ſuperſtitiones valuiſſe, atque deinceps univerſum populum ad Principum mores fuiſſe compoſitum. Enimvero fere ubique imitatio pro obſequio eſt; & pleriſque ſubditis nimis perſuaſum eſt, ad gratiam valere, ut Principi ſimiles ſint. Verùm in omni ſtatu, uti in myſtico *Nebuchadnezzaris* ſimulachro, [c] caput aureum eſſe oportet; inferiora membra, prout illi propiora fuerint, alia metalla referre. Cujuſmodi Monarchias ac Reſpublicas cùm frequentiores conſpexero, & Principes, S. Literarum ſtudio addictos, Vaticinii, populo Dei traditi, partem illam implere, quod [d] *Reges erunt nutritii ejus, eorumque Reginæ nutrices ejus*; tum demum ſeculum aureum, alibi quàm in Poëtarum ſomniis, me viſurum ſperabo. Quippe ſummum Imperium non quidem peſti ſimile judico, ad atrociora facinora duntaxat comparatum; ſed magni momenti atque efficaciæ ad probitatem juxtà ac nequitiam. *Trajanus* & *Conſtantinus* non minùs ad ſuorum temporum felicitatem contulere, quàm *Nero* & *Caligula* ad calamitatem; nec minor eſt Virtutis in ſolio vis ac poteſtas, quàm vitii diademate

K muniti.

a *Ro.12.11.* b *Exod.25.18 &c.* c *Dan.2.31.&c.* d *Iſ.49.23.*

muniti. Quare quod nunc in humani generis commodum exopto, tum expectabo futurum, cum Principes alii alios non minus virtutibus ſuperare contendent, quàm dignitate ſubditos antecellunt; cum gladio ad noxas tantum reprimendas utentur; cum non tam poteſtatis arbitrio interminato, quàm exercitio, Deo ſimiles eſſe cupient. Verùm ut Principes monitoribus magis idoneis relinquens in viam redeam, & ad eos qui magnis vel horum titulis, vel munerum publicorum adminiſtrationibus gaudent, orationem convertam: Nemo eſt ex hiſce Occupatis; qui adeò totus negotiis vacat, quin horas quaſdam ſucciſivas ſibi ſeponat, & quotidie corporis refectioni ac ſæpe etiam oblectationi indulgeat; certè autem, niſi corporum quàm animarum majorem curam gereremus, aliquod temporis hiſce vero ſuo alimento, Verbo Divino, paſcendis ſeponeremus. Aliàs nunquam licebit apud Deum cum *Iobo* profiteri, [a] *ſupra quam penum meum recondidi ſermones oris ejus.* Taceo *Danielem*, cujus ingenio par theatrum obtigit, quique alios miniſtros publicos non minus negotiorum magnitudine & numero, quàm excellenti mentis acie & adminiſtrationis felicitate ſuperavit, inter occupationes [b] quæ centum & viginti Principes exercebant, & quarum ponderi vix unus ſuffeciſſet Atlas, tamen *Ieremiæ* [c] diligenter evolvendo vacare potuiſſe. Convenientiùs quippe erit adnotare ipſum *Machiavellum*, utut publicis negotiis diſtrictum & rei Politicæ conſultiſſimum, tempus nanciſci potuiſſe quod contexendis Comœdiis (quarum aliquas ſermone Italico conſcriptas vidi) impenderet, quales tamen non laudarem etſi Authorem minùs nobilem habuiſſent. Quare ne putemus negotiorum aut voluptatum prætextu nos ab eo ſtudio poſſe jure excuſari, cujus gratiâ, ſi ἀσύστατα forent, utraque relinquenda eſſent; ſiquidem tum illis utilitate tum his jucunditate præpollet. Verùm Scripturarum neglectus revera ſæpius à ſuperbia proficiſcitur, utut obtendantur negotia; viro ſiquidem nobili & prudenti, Principum Conſiliis & Colloquiis apto, rebuſque quas vulgus loquatur & ſtupeſcat gerendis pari, indignum & indecorum arbitrantur verborum & locutionum vim & ſignificationem ſolicitè inveſtigare. Equidem Politices ſtudium prorſus non damno; imo in Republica non minùs quàm alia neceſſarium judico; habeant per me licet Politici dignam vigiliis & curis ſuis mercedem; ipſe otii beneficia non adeò ignoro, quin illis me devinctum cum aliis ſentiam, quorum laboribus & induſtria fit ut mihi iiſdem tutò frui liceat. Verùm poſt omnia quæ hìc dicta ſunt, mundum non aliter intueri cupio, quàm ille de quo meritò dicitur, [d] *qui demittit ſe ad videndum ea quæ ſunt in cœlo & in terra*; rerumque pretia Divini Verbi trutina examinare. Jam verò, illius judicio qui omnia propter ſeipſum condidit, & de quo Propheta ipſius Spiritu plenus verè dicit, * *Omnes gentes tanquam gutta è ſitula, & tanquam flos pulviſculi in lancibus reputantur*; Imò, *Omnes gentes velut nihil ſunt coram eo, minùs nihilo & inanitate reputantur ei.* Maximi inter omnes occupationes mo-

a *Iob.* 23. 12. b *Dan* 6. 3. c *Dan.* 9. 2. d *Pſ.* 113. 6. * *Iſ.* 40, 15. 17.

momenti ſunt illæ, quæ circa Dei voluntatem & Gloriam verſantur. Ille ad Sapientiæ, Potentiæ & Bonitatis ſuæ patefactionem, pulcherrimam quam intuemur mundi fabricam creavit; hominem, qui tam admirabile opificium rationis ope conſideraret, & ad omniſcii & omnipotentis Architecti gloriam referret, perſpicaciorem hoſpitem in eodem conſtituit. Et ſicuti mundum ad quorundam attributorum ſuorum manifeſtationem condidit, ita ad aliorum illuſtrationem eundem ſuſtentat & regit. Imperiorum viciſſitudines, Principum fortunæ, & Populorum fata ſunt tantùm illuſtriora ipſius Providentiæ indicia. Univerſam tellurem ad juſtitiam in hoſtes ſuos exercendam olim diluvio obruit, eandem igne aliquando conſumpturus, ad eandem Juſtitiam & ſimul bonitatem erga filios ſuos patefaciendam; quibus glorificandis olim, promiſſionum ſuarum memor, habitaculum longè adhuc glorioſiùs fabricabit. Angeli, quorum aliquos Regnis & Imperiis præpoſitos *Danielis* [a] Viſiones exhibent, quique tantis viribus pollent, ut eorum unus [b] copias ingentibus aliquot exercitibus pares una nocte profligare valuerit; hi, inquam, beati Spiritus, quorum natura noſtram tantopere antecellit, ut ipſe Diabolus, citra virtutis opem, ea quæ nos flagrantiſſima ambitione expetimus, nobiliori indole fretus, contemnat, tamen & in excelſa & beatiſſima ſorte conſtituti, myſteria in Scripturis retecta ejuſmodi eſſe judicant, [c] in quæ ipſi veluti ſeſe incurvando introſpiciant; nec gravantur earum rerum nuntii & præcones fieri, quarum lectionem inepti mortales dignitati ſuæ non convenire exiſtimant: at (cum [d] *omnes ſint miniſtratores ſpiritus, miniſterii causâ, emiſſi propter eos qui heredes erunt ſalutis*) non dedignantur inſtitutionis noſtræ cura tangi, dum nos ipſi eam inſuper habere non erubeſcimus. Imò ipſe Meſſias, qui audit * *Rex Regum & Dominus Dominorum*, quum omnino legiſſe nonniſi ſemel memoretur, † Sacram Scripturam legit, eamque explicatione ac commendatione ſua dignam cenſuit. Quid quod is Liber lectu dignus meritiſſimè exiſtimandus eſt, quem Deus dignum judicavit, cujus ipſe Author eſſet. Quando *Moſes* & *Elias* cœlo (locali non reali) relicto transformatum Dominum in monte convenerunt, non de regnorum adminiſtratione, aut exercituum ad evertenda imperia delectu, aut grandioribus illis nugis quæ à cœlitum non minùs cogitationibus quàm ſede disjunctæ ſunt; ſed de (præcipuo librorum θεοπνεύστων argumento) § *exitu ipſius, quo futurum erat ut defungeretur Hieroſolymæ.* Unde *D. Paulum*, ** poſtquam in tertium uſque cœlum raptus & rerum ineffabilium auditioni adhibitus fuiſſet, non miror tam fidenter profiteri, †† *ſe ducere omnia damnum eſſe propter eminentiam cognitionis Chriſti Ieſu Domini ſui*; in quem §§ *Fides ex auditu eſt, auditus autem ille per Verbum Dei*; quique homines jubet *** *Scripturas ſcrutari*, utpote *quæ de ipſo teſtantur.* Veriſimile etiam eſt Chriſtum divinis ſuis ſermonibus Epiphonema illud, *Qui habet*

a *Dan.*10.13. b 2. *Reg.*19. 35. c 1. *Pet.*1.12. παρακύψαι. d *Heb.* 1. 14. * *Apoc.*17.14. † *Luc.*4.17.&c. § *Luc.*9.31. ** 2.*Cor.*12.2. †† *Phil.* 3.8. §§ *Ro.*10.17. *** *Io.*5.39.

aures ad audiendum audiat, non alia de cauſa ſubdere ſolitum quàm ut doceret nihil eſſe quod extremam mentis aciem & vires magis mereatur quàm divinarum Veritatum inveſtigatio. Hæc quæ hactenus dixi non aliò collimant quàm ut hujus ſententiæ veritas evincatur, nullam occupationem, ſi Dei de rebus judicio ſtandum ſit, tanti eſſe debere, ut ſtudium Scripturarum præ illa ignobile habendum ſit: ſiquidem ſic dicit Dominus, * *Ne gloriator ſapiens in ſapientia ſua, neque gloriator potens in potentia ſua, neque gloriator dives in divitiis ſuis: ſed in hoc glorietur qui gloriatur, ſe intelligere & cognoſcere me*. Certè enim, ſi tam eximia res ſit Dei notitia, Libri illius perlectio ex quo illa notitia comparatur, & in quo præcipuè refulget, vel maximis Viris indigna eſſe nequit. Quare (ut obiter id adnotem) in hac re vehementer errant, qui ita exiſtimant, ac interea profanas Hiſtorias & libros politicos ſedulò excutiunt, in cœlo ſibi viſi, ſi modò fraudulentas artes vel retexerint vel conjecerint, quibus homines aſtuti ſimpliciores ludificantur. Quinimo (& hoc etiam obiter) Scriptura ejuſmodi rebus deſtituta non eſt quæ homini Chriſtiano publicis muneribus occupato, etiam quoad res politicas, ex uſu eſſe poſſint, & lectionis operam compenſent. Quippe, ut taceam *Moſen* à *Machiavello* in Legiſlatorum præclariſſimorum numero recenſitum, & laudibus fortaſſe nimiis ornatum; Hiſtoria ſacra, infallibilis & omniſcii Numinis auſpiciis & inſtinctu contexta, veras ac genuinas cauſas prodit, unde Principes & Reſpublicæ, de quibus tractat, imperii ſui originem, conſtitutionem, felicitatem, variaſque viciſſitudines traxerint. Atqui aliæ Hiſtoriæ nequeunt non ſuſpectæ eſſe fidei, eorum judicio qui animadvertunt, eaſdem res geſtas à variis teſtibus αὐτόπταις variè traditas: & conſiliorum arcana rectiùs ſemper habita, aut diſſimulata, adeò ut abdita rerum veritate (quam Politici tam anxiè ſcrutantur) partium ſtudio abundè locus ſit. Verùm, *Theophile*, ſentio me in Digreſſionem nimio prolixiorem dilapſum eſſe, quam tamen ſpero boni conſules, tanquam ex amore, fortaſſe minùs prudenti at certè perquam ſincero, profectam, dum ejuſmodi homini cautum volo, cui Natura, Inſtitutio ac Fortuna tam benignè indulſerunt, ut ipſum ejuſmodi tentationibus obnoxium non poſſim non exiſtimare, quibus aut eximiæ animi dotes, aut magna munera, ſeorſum, & multò magis conjunctim, homines obiicere conſueverunt.

Ad Objectionem Octavam Reſponſio quinta & ultima.

Potes meminiſſe, *Theophile*, inter alia quæ reponi poſſe dixi Obiicientibus, *Scripturam tam incultam & Rhetoricis floſculis deſtitutam eſſe, ut nullam apud Lectores ſagaces efficaciam obtinere ſoleat*; loco quinto & ultimo repoſitum fuiſſe, *Experientiam nequaquam aſtipulari, quod Scripturæ ſtylus ejuſdem in pleroſque Lectores efficaciam tollat, niſi in ipſorum animis culpa reſideat.*

Quod

* Ier. 9. 23. 24.

Quod ut confirmatius fiat, monendus es, contra illam Objectionis partem, quæ aſſerit Scripturam apud ſagaces Lectores inefficacem eſſe ſolere, multa ex antedictis militare. Quippe modò oſtenſum eſt, ſicut *quoſdam* ingenii laude florentes, Scripturam à ſe lectam quam admirari debuiſſent, reprehendiſſe, ita eandem *multorum*, ingenio non minùs nobilium, venerationem meruiſſe, Adeò ut non videam, quin ſaltem par eſſe debeat laudantium ac improbantium authoritas. Præſertim ſi conſideremus, pleroſque eorum, qui ingenioſi Scripturarum Contemptores habentur, præter inſignem vanitatem & ad tam impium facinus audaciam, vix alias dotes habere quarum ratione Ingenioſi (licèt immeritò) cenſeantur.

Verùm hîc porrò adjungam, quod, ſiquidem objectio de ſagacibus Lectoribus loquitur, plerique ex hac claſſe non ea vivida ſunt indole, quæ ingenii laudem conciliare ſolet, licèt alias dotibus ſolidioribus & magis expetendis præcellant. Nihilominus vel in hoſce poſteriores S. Literas multùm poſſe, credo facilè agnoſces, ſi modò attendas quot Viros eruditione inſignes, non Theologos duntaxat ſed etiam alios, reperire eſt, qui doctis Commentariis aliiſque Scriptis eaſdem vel illuſtrare vel commendare ſategerunt; nec non quanto plures graviſſimos & prudentiſſimos, qui etſi nihil in publicam lucem ediderint, Scripturæ tamen in animos ſuos efficaciam Concionibus & colloquiis tum publicis tum privatis, & vitæ ad ipſius præcepta formandæ ſtudio teſtati ſunt. Addo poſteriora illa (de vita formanda) verba, propterea quod Scripturæ vim vix meliùs æſtimaveris, quàm ſi advertas qualibus rebus homines renuntiare compellat. Quippe, ne occupem ea quæ inferiùs dicenda ſunt, attendamus modò quantus prudentum numerus, penè in omni ſeculo, non excepto hoc noſtro (utcunque degenere) extitit, quos Scriptura unà cum conſiderationibus inde deductis, maximas at inhoneſtas voluptates abdicare, & vitam graviſſimis periculis & incommodis expoſitam amplecti docuit.

Et profectò vix ullum eſt hominum genus, in quos Scriptura efficaciam ſuam quoad vitæ emendationem non exeruit, & reverentiam ſui incuſſit. Si hîc referrem quanto ſumptu S Codicem à piis hominibus emptum fuiſſe, dum etiam poſſidentibus periculum interdum capitis imminerct, Eccleſiaſtica Hiſtoria perhibeat, iſtiuſmodi exempla & his quæ diximus aſtipularentur, & nobis admirationem pariter ac pudorem inferrent. Qui Chriſtianam fidem profitentes ad Scripturarum neglectum vel contemptum proclives ſunt, vel ingenioſi aut habentur aut haberi vellent, vel in Principum aulis degunt. Priores nempe prolixiùs de ſeipſis ſentiunt quàm ut doceri opus habeant, præſertim ex libro quem eloquentia deſtitutum arbitrantur: poſteriores, aut voluptatibus fracti, nihil probant quod luxui intercedat, nedum quod interdicat; aut negotiis impliciti, vel diſcendo vacare non poſſunt, vel ſuperbiùs renuunt. Nihilominus etiam inter eos quorum tempora vel diadema, vel Laurus, vel (quam nonnulli utrique præferunt) myrtus ornavit, reperti ſunt

qui S. Literas devotiſſimo ſtudio adamarunt. Quippe ut illorum nomina, quos ſuprà dixi Scripturarum pariter ac Muſarum Numen coluiſſe, prætereàm, etiam ex eo hominum genere * *qui*, ut B. Servatoris verbis utar, *veſtitu magnifico utuntur, & in deliciis vivunt, & ſunt in palatiis Regum*, reperti ſunt complures non minùs ob S. Literarum in ſe efficaciam, quàm ordinis dignitatem celebres. Non memorabo religioſum Reginæ Æthiopicæ Theſaurarium, qui in via publica (cujus tædium ardens animus facilè ſuperavit) lectioni Iſaiæ Prophetæ vacavit, & loci ſibi non intellecti mentem à peregrino quodam pedite fortè oblato quæſivit. Nec plura magnorum Virorum exempla referam, quos in Sacris evolvendis aſſiduos fuiſſe Hiſtoria Sacra teſtatur. Ideoque de *Daniele*, Viro maximo & ſapientiſſimo, nihil dicam, quem eximiæ dotes non ſolùm graviſſimis Orbis Imperii rationibus adminiſtrandis implicuerunt, ejuſque ruinæ exemerunt; verùm etiam (rarò inter ſummos Politicos exemplo) qua apud unum Principem gratia floruerat, eadem apud Succeſſorem valuit; & eum quidem Succeſſorem, qui Deceſſoris ſui cæde faſtigium imperatorium aſſecutus eſſet. Non libet, inquam, impræſentiarum eorum exempla huc è ſacris Monumentis transferre, qui Scripturæ ſtudio operam navarunt, ſiquidem etiam profanæ & recentiores hiſtoriæ teſtantur, ne quidem in aulis Principum, ſpecioſum ſplendidarum vanitatum apparatum adeò omnium oculos perſtrinxiſſe, quin reperti fuerint qui S. Literarum præſtantiam & animo & vita agnoverunt. Sane Reges multos proferre non licet quoniam exiguus eſt Principum numerus, præ inferioris ſortis hominibus, Nihilominus inter hos, etiam in corruptis temporibus, fuerunt qui Scripturam inſigni ſtudio lectitarunt. Talis erat *Edvardus* ſextus, Angliæ Rex, qui præcocem & vividam *Ioashi* pietatem, nec itidem ipſius ab eadem defectionem, imitatus eſt, & cujus brevis, at cœleſtis, vita oſtendit, quàm citò etiam inter aulica illectamenta Gratia homines ad Gloriam maturet. Talis quoque erat † Rex ille doctiſſimus, quem S. Scripturæ ſtudio non leviter incubuiſſe, palam faciunt complures loci ab eo contra malam quorundam interpretantium fidem vindicati. Imò in obſcurioribus illis temporibus, quæ Religionis verè Catholicæ reſtaurationem anteceſſerunt, excellentiſſimus Arragoniæ Rex *Alphonſus*, dignitatis Regiæ & ætatis ſuæ ornamentum, ut erat variis contemplationibus & bellis occupatus, tamen (uti ipſe gloriari ſolebat) horis ſucciſivis S. Bibliis quadrageſies unà cum Commentariis & Gloſſematis legendis vacare potuit; non adeò totus in Cœli motibus obſervandis, quin ad Librum, quem eo pertingendi inſtrumentum Divina bonitas conſtituit, multoties excutiendùm ſatis otii nanciſceretur. Nec tacendus hìc mihi eſt Pontifex Romanus, qui proximè eſt mortuus, *Urbanus* Octavus; utut enim, dum Cardinalis eſſet, non defuerit ei ſpes Temporalis ſimul & Eccleſiaſticæ Monarchiæ (qua Roma vix paucioribus populis hodie Religionis quam olim armorum prætextu imperitat) aliquando obtinendæ; ſed & negotiis non mino-

* *Luc. 7. 25.* † *Iacobus I. Rex M. Brit.*

minoribus implicitus quàm quæ pleroſque Monarchas exercuerunt, honores item, Regiis vix minores, aſſecutus eſſet: tamen in cerebro tot curis referto quot *Machiavellum* torſiſſent, locus erat Meditationibus in Scripturam concinnandis; cujus portiones aliquot eleganti carmine Paraphraſticè ab eo expreſſas cum voluptate aliquando legi. Quod ſanè mihi diſſimulare non placuit, quoniam etſi unumquemque qui diverſum à me ſentit pro inimico haberem, (quod tamen procul habeo) nihilominus exiſtimo Virtutem vix ſatis ab illo amari poſſe, qui eandem in hoſte non amat; cui conſentaneum eſt quod & *Hannibali* in ipſa Roma poſitæ ſunt Imagines: & quanquam adeò eſſem vel charitatis expers vel rerum inexpertus, ut crederem vix aliquid laudabile in eo eſſe poſſe, qui Errore aliquo tenetur, tamen eadē ratione permotus, qua *Davides* contra illum, qui unicum pauperis agnum abſtulerat, exarſit, quo pauciores virtutes in adverſariis meis deprehenderim, eo illibentiùs earum ullas ipſis inviderem. Quid quod etiam è ſexu molliore, rebus ut plurimum minùs ſeveris occupato, non defuere ſupremi cenſus & nobilitatis aliquæ quæ S. Literas impensè excoluerunt. Ne memorem Principem illam è Græcia, cujus divinior Muſa Homerum in * Evangeliſtam transformavit; nec *Paulam* & *Euſtochium*, illam Matrem hanc Filiam, fœminarum par nobiliſſimum, quæ in S. Pagina quantopere ſe exercuerunt, vix ignorant niſi in *D. Hieronymi* ſcriptis planè hoſpites, & quarum precibus nonnullos ſanctiſſimi Patris Commentarios debemus. Imò in noſtris temporibus, quæ à primitivis adeò degenerarunt, quali ſtudio & quanto profectu *Eliſabetha* Angliæ Regina, Principum decus, & ſuæ ætatis penè miraculum, Scripturæ incubuit, ipſius vita & Regnum abundè teſtantur. Necnon, quæ ſororem ipſius proximè anteceſſit, incomparabilis Heroina *Iana Greya* (cui præter indubitatum regnandi jus nihil deerat quod in optima Principe optimi ſubditi deſiderarent; & in cujus deplorando exitu non modò fœmineus ſexus, gratiæque omnes quæ eum nobis commendant, ſed etiam ipſius patria, Philoſophia, Virtus & Religio jacturam ſubierunt) incredibili ſtudio S. Literarum flagravit; in quibus intelligendis ultra ætatis ac ſexus ſui, licèt non itidem virtutis, modum felici ſedulitate profecit. Quinetiam repertæ ſunt, præter Eudoxiam, illuſtriſſimæ fœminæ, etiam inter eas quæ naſcendi ſorte aut fortunâ, ſeu potiùs eximiæ formæ gratia, aut divini Numinis Providentia in ſummo dignitatis faſtigio collocatæ fuerunt, quas aulicæ vitæ voluptates, ſplendor, & illecebræ, non diſtinuerunt, ne contra conditionis ſuæ contagionē alexipharmacis è Divino Verbo petitis animos ſuos munirent. Adde quod partim in Hiſtoriis, partim in converſationibus, cum voluptate nonnunquam obſervavi quaſdam, eximia vultus ſpecie multorum venerationem & cultum meritas oculos mirabiles & victrices, ab adulationibus corpoream formam deprædicantibus, ad ſeveriora illa ſcripta convertiſſe, quæ ſolam animi pulchritudinem pro vili non habent. Nec mirum,

Lectores,

* *Eudoxia Theodoſii Imperatoris uxor.*

Lectores, prorſus non infideles, una Bibliorum Lectione ad eadem ſæpius evolvenda permoveri, non tam ob eorum quæ ibi diſſeruntur excellentiam ψυχαγωγῆσαι, quam quod Deus illud tam ſeverè imperavit, ut neglectum ejuſdem crimine vacare, niſi hujus ſibi conſcius, nemo exiſtimaverit. Nec tam inſolens, quàm laudabile, videri debet mollioris ſexus aſſiduum in Sacris ſtudium, utpote qui fortaſſe vehementes devotionis impreſſiones ardentius ſuſcipit quàm virilis. Certè enim ſi Deum diligeremus, non dico quantum debemus, ſed quantum res mundanas viliores amare & poſſumus & ſolemus, multo inde carior nobis fieret Scriptura, quòd illius Libri Autor idem ſit qui & cultus noſtri objectum. Quippe ubi verus ignis amore vel caduci objecti alicujus pectus inflammat, ille amaſiæ gratia jam omnia quæcunque ad ipſam ullo modo pertinent pro chariſſimis æſtimat. Jam ædes in quibus illa moratur, jam loci in quibus expatiatur, jam tæniolarum quibus ornatur colores, imò res quæque leviſſimæ benevolentiam ab eo non levem mereri videntur; eo duntaxat nomine, quod amaſiæ abſentis ſpeciem & ideam animo repræſentent. Quod ſi aliquid ipſius manu exaratum, beatior Amator acceperit, in quo ipſam ſibi propitiam ſenſerit, quàm flagranti affectu, quàm avido oculo ſingulis verbis inhæret, quot ſibi novas voluptates ex repetita identidem lectione imaginatur! Hujuſmodi Epiſtola citiùs inveteraſcit quàm obſoleſcit, & donec ipſam oſculis contriverit, (cujus deinde reliquias ſanctè conſervat) inſatiabili affectu ſcriptum (ſæpenumero vel fallax vel inane) quibuſlibet vel nobiliſſimis Poëtarum χειρογραφοῖς vel munificentiſſimis Principum ſyngraphis anteponit. Quinimo (ut nihil dicam de ſuperſtitioſa illorum pietate qui reliquias venerantur) ſi modò Deum quo debemus, & videri cupimus, amore proſequeremur, fieri non poſſet quin crebrò in ipſius Eloquiis, ſi non flagrantiſſimè, verſaremur, in quibus (non ſecus quàm ſol Parhelia) imaginem ſuam ipſe depinxit, quæque ipſius immenſum ac immeritum erga nos amorem exprimunt & *Dilecti* noſtri Ideam, quam à mortalibus de ſe Numen concipi voluit, ſimillimam exhibent. Enimvero pia erat antiqui Patris querimonia, quod in lectiſſimis veterum monumentis nomen Chriſti non occurreret; ſi autem Heroinis modò memoratis idem erat animus (quod dubitandum non eſt) certè Scripturam non vulgari affectu complectebantur, in qua Prophetæ pariter ac Apoſtoli, obſcuriores ſimul ac clariores Evangeliſtæ, Meſſiam adeò unanimiter & perpetuò deprædicant, ut cùm eos lego & inter ſe expendo, videor mihi aliquando triumphali Servatoris in Hieroſolyma ingreſſui intereſſe, quando * *Turba & quæ præibat, & quæ ſequebatur, clamabat, dicens, Hoſannah filio David.*

Quare, cùm qui Ingenio, Nobilitate, & pulchritudine præcelluerunt, tentationibus, quas iſtæ dotes ſuggerunt, impediti non fuerint, quo minùs Scripturam impendio venerarentur, charitas dubitari non patitur, quin in pleriſque temporibus fuerint pii ſanctique homines, qui Deo cum Jeremia verè

* *Matth. 21. 9. Marc. 11. 9.*

verè dicere potuerint, * *Quum adfuerunt Verba tua, admiſi illa, fuitque Verbum tuum mihi gaudio & lætitia animi mei.* Quod ſi pauci fuiſſe videantur, ad quos hæc ſpectant, id Bonorum & Sapientum paucitati attribuendum eſt. Atqui alios diverſi ordinis, Divinum Verbum ſummopere reverentes, Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ non tam exiguo numero exhibent, quin eorum hìc aciem ſiſtere liceret, niſi ad voluminis θεοπνεύστου lectionem argumenta exemplis nobiliora ſuppeterent; necnon minùs eſſet quod tot Viri ſancti ipſius lectioni vacaverint, quàm quod eadem lectione tot Viri (non nomine ſed reipſa) ſancti devenerint: id quod incredibile videri non debet, dum ſanctiſſimus Apoſtolus *Paulus* nobis confirmet † ipſum totum eſſe divinitus inſpiratum, & ad ſervorum Dei perfectionem omni ex parte accommodatiſſimum. Verùm *Theophile*, ut revertamur ad id quod priùs diſſerebam, de mirifica Scripturæ in Lectores ſuos efficacia, addendum eſt, quod tametſi ex Dei bonitate factum ſit, ut hi majori numero ſint quàm manifeſti Scripturarum Hoſtes & Contemptores nihilominus, ſi omnes reſpicias, qui Scripturam agnoſcunt, pauciores ſunt quàm optandum foret: ſiquidem Experientia & B. Servatoris Parabola ſatis docent bonum ſemen non ſemper in bonam terram incidere, ſed multa poſt ſementem accidere poſſe quæ proventum fruſtrentur. Verùm ubi animadvertis (vereor autem ne id nimis frequenter animadvertas) Scripturam effectum debitum, qualis à me eidem attributus eſt, in Lectores ſuos, ac præcipuè prophanos, non ſortiri; meminiſſe potes me in quinta Reſponſione disertè ſuppoſuiſſe, quòd eos qui S. Codicem in manus ſumunt, oporteat non eſſe ad ipſius ἐνέργειαν ſuſcipiendam malè diſpoſitos. Tales autem prophanos eſſe, opinor, facilè concedes; Nam dum B. Servator proclamet, quod, § *Si quis voluerit ejus*, qui miſit ipſum, *voluntatem exequi, cognoſcet de Doctrina utrum ex Deo ſit necne*; clarè innuit diſpoſitionem æquè requiri in animæ oculo (ut ita loquar) ac in objecto propoſito, quo doctrinæ excellentia & origo percipiatur. *D. Paulus*, de ſeipſo aliiſque S. Literarum Scriptoribus ac præconibus diſſerens, affirmat eos [a] *loqui ſapientiam inter perfectos* (& quanquam *non ſapientiam hujus ſeculi*, tamen) *ſapientiam Dei latentem in myſterio*, id eſt, *occultam eam, quam præfinivit Deus ante ſecula ad gloriam noſtram.* Atqui, quod Deriſores illos attinet, mirum non eſt ſi Scripturam ſine fructu legant, nec myſticam hanc Sapientiam percipiant, ſiquidem ipſa Scriptura pronuntiat, [b] quod *Deriſori quærenti ſapientiam ea non extat*; (quæ verba in fonte aliquam ſermonis inſolentiam habent, quam non vacat hìc enucleate perſequi) quemadmodum Sodomitæ [c] Angelos, ad ſtuprum & fœdam conſuetudinem quæſitos, invenire non potuerunt.

Cæterùm præter prophanos illos, alii nimio plures Lectores ſunt qui Scripturam transformatricem in corda ſua vim (licèt non pari protervitate) impediunt, dum contentas in iiſdem veritates fide non ſatis firma amplectuntur, vel ſtudio debito non expendunt. Et quidem ex fidei defectu plura mala proficiſci

L

* *Jer.* 15.16. † 2. *Tim.* 3.16. § *Jo.* 7.17. a 1. *Cor.* 2.6.7. b *Prov.* 14.6. c *Gen.* 19.5.--11.

ficiſci quàm eſt vulgò creditum, necnon multos, ex iis quos in Baptiſmo aqua ſalutaris luſtravit, in hac parte non adeò culpâ vacare ac alii aut ipſimet ſuſpicentur; facile hîc oſtendi poſſet, niſi ea de re alibi differere ſtatuiſſem. Enimvero ſi plerorumque hominum mores cum ſempiternæ beatitudinis promiſſis & perpetuorum cruciatuum interminationibus, in S. Codice expoſitis, conferantur, patebit ingentem eſſe iſtiuſmodi Chriſtianorum numerum, in quos illud quadret quod Scriptor ad Hebræos de perverſa antiquorum Judæorum gente refert, * *Non profuit illis auditus ſermo, ut qui fide contemperatus non fuerit apud illos qui audierant.* Sed & porrò, non rarò contingit, doctrinas in S. Codice propoſitas efficaciæ ſuæ plurimum amittere etiam ubi firmiter creduntur, propterea quòd in animum ritè non imbibuntur. Quantopere ad fructum interſit utrum quis duntaxat veritati alicui fidem adhibeat, an eandem probè expendat, manifeſtum videtur ex hominum de morte ſententiis. Quippe etſi moriendum eſſe adeò omnibus perſuaſum ſit, ut de eo ſerio dubitari nequeat, tamen quanta incuria hîc degunt homines, ac ſi eos nullus vitæ exitus maneret? Atqui, ubi illos Religio, Morbus, Amici moribundi conſpectus, aut ſpectaculum aliquod Tragicum futuri Interitus ſeriò admonuerit; mirum, quantam in moribus ipſorum mutationem inducat penitior unius hujus obviæ & indubitatæ Veritatis imbibitio, vitæ huic finem impendere, necnon, quantopere ſeria Mortis meditatio ad homines eidem ritè obeundæ præparandos conferat! ſiquidem tantum momenti habet ad abnegandam impietatem ac cupiditates mundanas, & vitam inſtituendam σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, † *temperanter, & juſtè, & piè in præſenti ſeculo,* conſideratio iſta quod nobis aliquando hoc relinquendum eſt; ut Patris illius auſteram vivendi formam non admodum demirer, qui refert ſe internis auribus ſemper ſibi viſum audire ferale illud Claſſicum, *Surgite Mortui, & venite ad Iudicium.*

Quanquam autem hujuſmodi malæ animorum διαθέσεις efficiunt ut mu'ti Lectores Scripturam minùs revereantur, ejuſque præſcriptis obtemperent; necnon licèt multa in eadem, ob rationes ſuprà expoſitas, cultu omni Rhetorico deſtituta ſint; nihilominus experimur eam apud pleroſque præ quovis libro alio, ſive Ethico, ſive Theologico, in pretio eſſe, & morigeros ſibi homines habere. Quinimo multi, qui in rebus nonnullis, vel affectuum impotentia vel lucri ambitione, tranſverſum aguntur ne ipſi obtemperent, tamen aliàs ad multa facienda vel evitanda ipſius authoritate permoventur, ad quæ alii libri nihil eſſent profuturi, ſicuti *Herodes* ‖ Baptiſtæ prædicatione, non quidèm ad *Herodiadem* dimittendam, ſed ad multa alia facienda adductus eſt, & *audiebat eum libenter* .—.— Dicturus eram Verbo Dei non ineptè applicari illud poſſe, quod Theologi de Deo Verbo obſervarunt; quippe quemadmodum Accidentia illa, quæ palam teſtabantur humanam naturam & infirmitates à Domino Chriſto fuiſſe aſſumptas, habebant interim adjunctas quaſdam circumſtantias,

* *Heb.* 4. 2. † *Tit.* 2. 12. ‖ *Marc.* 6. 20.

cumſtantias, quæ Divinitatem ipſius manifeſtò proclamarunt: ſimiliter in locis illis S. Codicis, in quibus Orationis majeſtas minùs elucet, ſunt quædam peculiaria ejuſdem indicia & veſtigia. Verùm minùs dubitabo dicere, etiam ubi Spiritus Sanctus (qui, ut Pater quidam Græcus crebro loquitur, συγκαταβαίνει ἡμῖν, ad captum noſtrum deſcendit, & quaſi ex æquo nobiſcum ſe demittit) videtur ad conſuetum apud homines loquendi modum proximè accedere, & Amanuenſibus ſuis idem imperaſſe quod olim Iſaiæ Prophetæ [a] ut ſcriberent בחרט אנוש Be-chæret En ſh, *ſtylo humano*, in illis ipſis locis aliquid ineſt adeò Auguſtum & planè Divinum, ut quemadmodum Sol, etiam in Occaſum deſcendens, minores cœli ignes ſplendore antecellit; ita cœleſtis Scripturarum Artifex, etiam ubi ad captum noſtrum ſe plurimùm demittit, retinet aliquid humanis ſcriptis ſublimius & excellentius. [b] *Nota ſunt Deo*, inquit Apoſtolus, *ab omni ævo omnia opera ſua*; qui ſolus eſt [c] καρδιογνώστης, & cui proprie competit, [d] *formare Spiritum hominis in eo*, & † *perſpicit cogitationes noſtras è longinquo*. Quocirca, ſi Deum ut animarum noſtrarum Creatorem, adeoque opificii ſui indolem, impulſus, ac genium probè intelligentem, ſpectemus, non gravabimur credere eum, in Libro hominibus tradito & deſtinato, efficaciſſima & accommodatiſſima media ad eorum animos flectendos adhibuiſſe. Et profectò nonnulli Scripturæ loci miram & (abſit verbo invidia) magicam quandam vim habent; quæ vix meliùs quàm in ſuis ipſius verbis exprimi poteſt; *Vivus enim*, inquit ſacer Textus,* *& efficax eſt ſermo Dei, & penetrantior quovis gladio ancipiti; & pertingit uſque ad diviſionem animæ ſimul ac ſpiritus, compagumque & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis.* Quare *Iunium* (uti ipſe de ſe prodidit) lectione primi capitis Evangelii ſecundùm Johannem ab atheiſtica pravitate ad fidem converſum fuiſſe; nec non Rabbinum quendam ex lectione quinquageſimi tertii capitis Vaticinii Iſaiæ ex Judæo in Chriſtianum evaſiſſe, (quod ipſe fatetur;) & ſimiliter D. Auguſtinum ab homine in omnem luxum effuſo, capituli decimitertii Epiſtolæ ad Romanos, verſiculo decimotertio in virum eximiæ ſanctitatis tranſmutatum eſſe; ac denique alium Patrem, qui ex metu fidem abnegaverat, audito fortè verſiculo decimo ſexto Pſalmi quinquageſimi, ingentem lacrymarum vim publicè profudiſſe; non adeò admiror, quam idem ſæpius non contingere. Sanè me quod attinet, Scripturæ lectio me vehementius permovit, & ad affectuum quos poſtulat productionem plùs valuit, quàm quæcunque extant ſcripta vel in noſtra vel aliquot aliis linguis elegantiſſima & ingenioſiſſima. Imò eâ occultâ illecebrâ Scripturæ majeſtas pollet, ut multi (illorum inſtar qui fœminas primum ἐξ ἀ[illegible]ίας, mox ſeriò depereunt) lectionem ejus, ex curioſitate primitus ſuſceptam, deinceps ex conſcientia continuarunt. Quin etiam non paucos ex iis, qui fortaſſe linguæ alicujus novæ, in quam converſum eſt, diſcendæ gratiâ Novum Inſtrumentum in manus ſumpſerant, materiæ excellentia ultra finem primò præſtitutum tranſtulit;

a Iſa. 8.1. b *Act.* 15.18. c *Act.* 1.24. d *Zach.* 12.1. † *Pſ.* 139.3. * *Heb.* 4.12.

iiſque idem fere obtigit quod olim *Zacchæo*, [a] qui in Sycamorum, juxta viam per quam tranſiturus erat Dominus, aſcendens, duntaxat ut ipſum videret, Proſelytus & fidelis evaſit, ipſumque tam in pectus quàm ædes ſuas excepit. Quanquam autem Eccleſiæ Teſtimonium plerumque primum ſit, tamen non ſemper eſt præcipuum argumentum, quo ad divinam Scripturæ authoritatem agnoſcendam permovemur; ſiquidem Opinio, quam Eccleſiæ affirmatio produxerat, mediante ipſius nativa excellentia tranſit in Fidem. Cui affine eſt quod nonnullis Veteribus ſcite obſervatum invenio, nempe Samaritanos primò ex mulieris teſtimonio in Chriſtum credentes, deinde ubi ipſius colloquium nacti eſſent, lætabundos fœminæ dixiſſe, [b] *Iam non amplius propter tuos ſermones credimus; ipſi enim audivimus, & ſcimus hunc eſſe verè Servatorem illum mundi, Chriſtum*; quippe ſimiliter multi, quibus Eccleſiæ authoritas divinam Scripturæ originem perſuaſerat, poſtea in eadem ſtudioſiùs verſati idem ex intrinſeca ipſius præſtantia agnoverunt.——Porrò ubi deeſt in hoc Sacro Libro orationis ornatus, ibi nec deſideratur; at nuda ſimplicitate pollens, Auguſtior eſt ex pigmentorum defectu quàm foret ex copia. Quin ſi nonnullis locis quadrent illa Divi *Pauli* verba (quibus tamen miniſterium ſuum *Corinthiis* commendatum iri arbitratus eſt) [c] *Neque orationem ſuam & prædicationem verſatam eſſe in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis*, ſed ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως; meminiſſe licet rationem hujuſce in docendis Corinthiis ſimplicitatis ab eo additam, [d] *Ne fides eorum conſiſteret in ſapientia hominum, ſed in potentia Dei*. Et profectò ſi S. Codicis efficacia & mirabilis virtus, præ cæteris quibuſcunque Libris ritè expendatur, erit cur exiſtimemus ſicut Deus in Scriptura (quod de eo Scriptura teſtatur) nos ſæpe [*] *Funiculis humanis trahit* (oratione Rhetoricis floſculis variegata;) ita nec inconſentaneum fuiſſe, ut ille aliquando ejuſmodi oratione uteretur, quæ obedientiam, reverentiam, & aſſenſum, noſtris affectibus fruſtra obluctantibus, conſtringendo, manifeſtum Authoris indicium faceret, qui mediis, qualia ab hominibus neceſſaria judicantur, non aſtrictus, fines ſuos quorumlibet æquè ac nullorum ope aſſequi valet. Quoties autem cogito multorum locorum efficaciam, multiplici experimento comprobatam, (in quibus tamen qui elegantes videri volunt nullam ineſſe elegantiam dictitant) toties pene in mentem ſubit, in volumine Naturæ Deum lapidi opaco & minimè ſpecioſo vim attractricem indidiſſe, (Adamantibus & Rubinis negatam) cui metallorum duriſſimum morem gerit. Et quemadmodum Magnes non modò ea ſibi attrahit, quæ nitidiſſimæ gemmæ movere non valent, ſed etiam potentiùs allicit ferro quàm argento armatus, eodem planè modo Scriptura, præ concinnatiſſimis quibuſcunque Scriptis, potentius animos permovet, & ſæpenumero majoris efficaciæ eſt, In iis locis qui omni ornatu deſtituta apparent, quàm in quibus elegantia manifeſtior elucet.

a *Luc.* 19. 1.—10. b *Io.* 4. 39.—42. c 1. *Cor.* 2. 1.—4. d ℣. 5. * *Hoſ.* 11. 4.

Concluſio unius Partis Diſſertationis de Scripturis, & ad proximam tranſitio.

Tranſeundum jam proximè foret, *Theophile*, ad alia quæ de Scriptura diſſerenda reſtant, niſi tibi, qui in mores & opiniones meas curioſiùs inſpicis, ratio aliqua reddenda eſſet cur Scripturæ laudes tam operosè executus, ipſe interim alios libros religioſos & ſæpe lego & ſæpius deprædico. Equidem fateor Sacras veritates tam eximii pretii & momenti à me judicari, ut eaſdem varia ſpecie propoſitas, quo crebriùs & attentiùs expendantur, videre neutiquam diſpliceat. Quod ſi nonnulli res religioſas adeò imperitè tractarunt, ut pietatem potiùs ſuam patefaciant quàm Lectorum ſuſcitent, tamen adeò venuſtè & patheticè ſcripſerunt alii, ut à quovis bono vix ſine fructu legi poſſunt, & peſſimum eſſe oportet quem aliquatenus meliorem non reddant. Nec animus mihi eſt librorum religioſorum pretium ullatenus convellere, dum Scripturam iis antepono, opus tam incomparabile & eximium, ut liber aliquis inter præclariſſimos meritò haberi poſſit, licèt S. Codicis faſces ſubmittat, cujus ὑπεροχὴν jamjam aliquot nominibus aſſeruimus; ideoque impræſentiarum hoc unicum tibi in Scripturæ commendationem, etiam quoad ejuſmodi res quæ in aliis libris religioſis occurrunt, obſervandum proponam. Nimirum ſi * *Verba Sapientum ſunt clavis ſimilia, infixis per dominos collectionum*, ut idem clavus pro adigentis viribus profundiùs aut leviùs penetret neceſſe eſt; Unde doctrinam, quæ in ipſis illis verbis in quibus nobis proponitur, à Deo profecta exiſtimatur, veriſimile eſt majore obſequio & reverentia exceptum iri. Quo ſpectat illud Apoſtoli, modum quo Theſſalonicenses Evangelium amplexi fuerant, enarrantis, † *Quum*, inquit, *acceperitis à nobis ſermonem Dei auditum, non excepiſtis* eum ut *ſermonem hominum*, *ſed* (*ſicut eſt vere*) ut *Dei ſermonem*. Quibus mirum non eſt ſtatim adjungi, *Qui etiam efficaciter operatus eſt in iis qui crediderunt*. Accedit, quod, tametſi verum ſit quoſdam Scripturæ locos, vel ratione idiotiſmi exotici vel obſcuritatis, poſtulare, alios autem, ob ſignificationis amplitudinem, enunciationem ἐκτεταμένως & pluribus verbis factam ferre poſſe: nihilominus ſimiliter verum eſt ab hominibus ſæpe peccari dum Spiritus Sancti mentem ſermone commodiori quàm quo ipſe uſus eſt explicari poſſe arbitrantur; ſiquidem ſæpe ea eſt vocabulorum ſacrorum vis & veluti οἰκεῖον πάθος, ut in majori orationis circuitu ſenſus langueſcat, & à paraphraſi, utcunque eleganti, injuriam non leviorem patiantur quàm Aurum ab Argenti, licèt metalli non ignobilis, miſcela. Quinetiam, quantumvis nonnullorum locorum eadem ratio ſit ac Margaritarum, quæ in pulverem comminutæ, aut cum aliis Cardiacis in Antidotum compoſitæ, formæ quidem gratiam amittunt, ſed feliciore cum ſucceſſu adminiſtrantur; attamen textus alii id commune habent cum Adaman-

L 3 tibus,

* Eccl 12.11. † 1.Theſ.2.13.

tibus, quibus tenuiùs confractis & ſplendor & cælandi facultas perit, pluſque iis amiſſa integritate & forma decedit quàm quælibet additio compenſare valeat. Et profectò, me quod attinet, nullus liber religioſus me perpetuò æquè vehementer afficit ac iſte θεόπνευστος; necnon, utut adeò delicatus ſim, ut pleraque ad ſecundam lectionem minùs mihi probentur, ſacra Eloquia familiaritate non evileſcunt, ſed magis videntur reverenda: (liber autem qui ipſo uſu & conſuetudine gratior evadit, mihi potiſſimùm arridet.) Quum primùm Scripturam attentiùs evolvere inciperem, & more meo (quo libros, de quibus aliquid inſignius mihi promiſi, legens utor) locos conſideratione peculiari dignos ad oram ſigno appoſito indigitare, aliquot tantùm capituli unius verſiculos hîc & illîc notula ſignavi; poſtquam autem S. Literarum idiotiſmos, ſententiam & utilitatem penitiùs perceperam, lectione denuò inſtituta, aliquando integrum capitulum, plerumque verò plures locos notis inſignivi quàm intactos tranſmiſi. Quinetiam cùm principio de lectiſſimis S. Codicis partibus non aliter quàm de aliqua Indiarum Provincia ſentirem, in qua licèt fodinarum & gemmarum major copia ſit quàm in cæteris regionibus, tamen illæ parcè & in diſſitis locis reperiuntur; poſt debitam moram repetitæ lectiones ipſum mihi exhibuerunt, ſi non Diademati Regio, ex Auro & Gemmis compoſito, tamen (quod glorioſius eſt) Aaronis thoraci perſimilem, & veluti quoddam Cimelium ἐντεθεοκατασκευάσιον, peculiari Numinis juſſu fabrefactum, & cui, præter complures gemmas ex auro nitentes & myſtico ordine conſtitutas, infixa erant *Urim* & *Thummim*, quibus voluntatem ſuam Mortalibus patefacere dignatus eſt Deus; quemque textura & auro Cæruleo, Purpura, Coccino & Byſſo in tantum adornavit, ut ſplendidiſſimæ materiæ artificium ſplendorem conciliaret, non eriperet. Poſt hoc experimentum deſiit mirum videri quod Vates Entheus in hominis beati Elogio refert, quod ipſius *Chephetz*, [a] *Oblectatio, eſt in Lege Iehovæ, & in Lege illius meditabitur interdiu & noctu.* Quippe vox ea à nonnullis Interpretibus redditur *ſtudium* & *voluntas*, à Noſtris *Delight*; & ſanè Hebræum ץ utramque ſignificationem admittit, & videtur emphaticè denotare ſtudium tanta cum Piorum delectatione conjunctum, ut, non ſecus quàm beatorum Halleluiah, ſit & Officium & Voluptas, Pietatis & exercitium & præmium. Certè autem ſi benedictione divinâ, pii Chriſtiani Libro illi incumbentis operam fortunante, *ipſius oculi*, juxta votum Pſalmographi, [b] *retegentur, ut intueatur* נפלאות *mirabilia in eo comprehenſa*, ejuſdem exemplo, de Deo in eodem Pſalmo dicentis, [c] *Gaudeo de ſermone tuo, ut qui invenit prædam amplam*, is non minorem exinde voluptatem percipere debet, quàm ſolent Navigatores ex retectis regionibus antea incognitis. Quinetiam fatendum eſt me, dum, cum Apoſtolis, Chriſtum in monte cum Elia colloquentem, hoc eſt, Legem & Prophetas in Evangelio conſentientes contemplor, temperare mihi non poſſe, quin (ſimiliter, ex eadem cauſa, animo vehementer motus) cum *Petro* exclamem,

Bonum

a *Pſ.* 1.2. b *Pſ.* 119.18. c ℣. 162.

[a] *Bonum eſt me eſſe hic.* Nec jam videtur Pſalmiſta hyperbolicè locutus, dum eximiam Verbi Divini ſuavitatem melli aſſimilat; [b] Cui non aliunde magis ſimile eſt quàm quod utriuſque ſuavitas meliùs experientia quàm deſcriptione percipiatur.

Verùm *Theophile*, ea lege ne excurſionem hanc, cujus ipſe anſam ſuggeſſiſti, intempeſtivæ pietatis inſimules, diutiùs te in eodem argumento non detinebo, ſed de aliis, quæ in S. Codice præter ſtylum conſideraturus ſum, diſſerere mox pergam. Quanquam enim Liber hic iis quæ à me dicta ſunt veriſſimè reſpondeat, tamen patebit (uti ſpero) ex operis progreſſu, incomparabili Libro minùs quadrare illud Poëtæ Ethnici Hemiſtichium.

Materiam ſuperabat opus——

quàm ſacrum illud Pſalmographi, [c] ubi *Filiam Regis* dicit, *totam eſſe intus glorioſam*, non minus quàm *amictam eſſe veſtibus auro ocellatis.*

a *Mat.* 17. 4. b *Pſ.* 119. ỳ. 103. c *Pſ.* 45. 13.

FINIS.